

VIGILIA

**Balassa Péter, Barna Gábor, Beney Zsuzsa, Bisztray Ádám,
Csányi László, Endreffy Zoltán, Erdei János, Esterházy Péter,
Ferencz Győző, Háy János, Jász Attila, Jelenits István,
Jókai Anna, Kelényi Béla, Kézdi Balázs, Lengyel László,
Lovász Irén, Márton László, Mohás Livia, Nemeskürty István,
Pálvölgyi Márta, Petz György, Poszler György, Ritoók Zsigmond,
Sulyok Elemér, Sumonyi Zoltán, Szabó Ferenc, Szacs vay Éva,
Takács Zsuzsa, Tringer László, Vasadi Péter, Varga Mátyás
és Vathy Zsuzsa írása**

1992/12

LUKÁCS LÁSZLÓ: Ünnepek és hétköznapok	881
SULYOK ELEMÉR: Fiú adatott nekünk	882
GYURKOVICS TIBOR: Karácsony; Próba (<i>versek</i>)	887
TATÁR SÁNDOR: Itt is... (<i>vers</i>)	888
SZONDI GYÖRGY: Arra röppent két galamb jó (<i>bolgár népdal; fordítás</i>)	889
SCHEIN GÁBOR: Ünnepe; Zsoltár (<i>versek</i>)	889

A KARÁCSONY — SZÁMOMRA

Ferencz Győző, Jelenits István, Csányi László, Erdei János, Márton László, Kelényi Béla, Varga Mátyás, Poszler György, Endreffy Zoltán, Bisztray Ádám, Takács Zsuzsa, Vathy Zsuzsa, Petz György, Ritoók Zsigmond, Jókai Anna, Beney Zsuzsa, Mohás Livia, Nemeskürty István, Sumonyi Zoltán, Háy János, Szabó Ferenc, Vasadi Péter, Barna Gábor, Jász Attila és Tringer László válaszol	890
--	-----

AMI MÉG A KARÁCSONY

LOVÁSZ IRÉN: Az európai karácsony	926
SZACSVAY ÉVA: A magyar karácsony	931
PÁLVÖLGYI MÁRTA: Betlehemi csillagok (Karácsonyi sajtószemle 1987—91). .	934
KÉZDI BALÁZS: Karácsonyi identitás-zavarok	941
LENGYEL LÁSZLÓ: Államfogyó	946
Jelenits István köszöntése	950
ESTERHÁZY PÉTER: Jelkó-napló	951

MAI MEDITÁCIÓK

BALASSA PÉTER: Az idő betegsége	954
---------------------------------------	-----

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

BÁLINT LAJOS érsekkel (<i>Lukács László</i>)	957
--	-----

Címlapunkon: A Pantokrátor Krisztus (*fametszet, 1470 körül*)

Ünnepek és hétköznapok

Az esztendő legmeghittebb és leglátványosabb, legszemélyesebb és legnyitvaosabb ünnepe a karácsony. Kimagaslik még a keresztény ünnepek sorából is, csak a feltámadás ünnepe, a húsvét emelkedik fölébe s teljesíti be Jézus születésének jelentését és jelentőségét. Visszatérő körforgásával keretbe fogja múló éveinket, felidéri s összefogja egész életünket, gyermekkorunktól az elmúlás rettenetéig.

Karácsonykor körülpillantva áttekinthetjük az évünket és az életünket, az ünnep magasából rálátunk a hétköznapok munkájára, s választ kaphatunk életünk értelmének kérdésére. Az ajándékok és üdvözlőlapok körforgásában felviláglanak azok az emberi kötelek is, amelyek közösségbe fűznek másokkal, legközelebbi hozzátartozóinkkal, barátainkkal, munkatársainkkal, közvetlen és alkalmi ismerőseinkkel.

Minden karácsonykor és ünnepkor vizsgáló diáknak érzem magam. Az ünnep maga teszi föl a vizsgakérdéseket: hogyan telt az elmúlt esztendőm? Hogyan viselkedtem ez idő alatt? Hogyan változott kapcsolatam Istennel és embertársaimmal? Hogyan formáltam az életem, s hogyan alakított engem az élet? Az önvizsgálatnak, a magunkbaszólásnak, az életünkkel és Istennel való szembesülésnek ideje ez.

Karácsonyi számunkban szokatlanul sokan szólnak meg. Szellemi életünk jeles képviselőit kérdeztük meg: Mit jelent nekik Jézus születése? A karácsony? Egyáltalán: az ünnep? Kérdéseinkre teológusok és írók, fiatalok és idősebbek, mélyen hívők és a hittel viaskodók adtak választ. Hiteles, olykor megrendült és megrendítő emberi vallomások sorakoznak egymás mellé, amelyek megszólítanak bennünket is. Megszólítanak és felszólítanak: próbáljuk magunk is választ adni a fenti kérdésekre az ünnep alkalmával. Ha csak önmagunk számára is, de írjuk meg mindnyájan a magunk választát, tegyünk vallomást mi is: mit jelent nekem a karácsony?

A vallomások olvasása, saját vallomásunk fogalmazása közben egy sajátos közösségnek válunk részesévé: nem pusztán a Vigília írói és olvasói körének, hanem annak a nagyobb közösségnek, akik elindultak a betlehemi Csillag nyomában, s járják az emberéletnek nagy zarándokútját. Akiknek társául szegődött az emberré testesült Istenfia, még akkor is, ha nem tudnak kilétéről, akárcsak az Emmauszba igyekvő tanítványok.

A vallomásokat tárgyilagosabb, hívősebb tanulmányok egészítik ki. Jogunk, de értelmiségi voltunkból adódó kötelességünk is, hogy messzebbre tekintve is elgondolkodjunk. Pillantsunk vissza a történelembe, a karácsony eredetét kutatva, s nézzünk körül mai világunkban: milyen helyet foglal el a karácsony az állam, a társadalom, a sajtó, a hívőkből és nem-hívőkből álló, sokrétű nemzet életében? A megállapítások egy részével talán egyetértünk, másik részük vitára ingerel vagy éppen továbbgondolkodásra serkent. A keresztény embernek a világban kell élnie, s Jézus nyomán vállalnia kell, hogy itt a földön, ellentmondások között éli meg az isteni Szeretet életét.

Lukács László

SULYOK ELEMÉR

Fiú adatott nekünk

„Mi az ember? — kérdezhetném; miként lehetséges, hogy a világon létezik ilyesvalami, ami káoszként forrong, vagy mállik szét, mint a korhadó fa, és az érlelődésig sohasem jut el? Hogyan tűrheti meg a Természet édes szőlőfürtjei közt e vad gyümölcsöt?” — töpreng Hölderlin a *Hüperion*ban. E kérdések a Bibliában is szóhoz jutnak:

*Nézem az eget: ujjaidnak műve,
holdat, csillagot: kezed alkotása.
Mi az ember, hogy megemlékezel róla?
mi az ember fia, hogy gondot viselsz rája?*
(Zsolt 8,4-5)

Az ég és a csillagok láttán nem több, mint „féreg” (Jób 25,6). „A természet leggyengébbike... Nem kell az egész világmindenségnek összefognia ellene, hogy összezúzza: egy kis pára, egyetlen csepp víz elegendő hozzá, hogy megölje” (Pascal). Miközben a zsolttáros naponta megtapasztalt fizikai, sőt etikai veszendőségén gondolkodik, életre kelnek benne az embert a maga képmására és hasonlatosságára teremtő Isten szavai: „Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be és hódítsátok meg a földet. Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen!” (Ter 1,28). Ezért mer így válaszolni a 6. versben: „Az angyalok alá csak kevéssel aláztad, dicsőséggel, nagysággal koronáztad.”

De hogy az ember dicsősége és nagysága mennyire kétértelmű, azt már a görögök is érzékelték. „Van, aki a jóra, van, aki gonoszra tör vele” — írja Szoklész az *Antigoné*ban.

Az újszövetségi levelek írói közül többen úgy látják, hogy az utóbb idézett bibliai vers egyértelműen beteljesedett Jézus Krisztusban, az emberiség „fejében” (vö.: Ef 1,22; 4,15). „Ő a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsőszületője” (Kol 1,15). A Zsidókhoz írt levél szerzője pedig a következőképpen alkalmazza szövegünket Krisztusra: „Micsoda az ember, hogy gondolsz rá, vagy az embernek fia, hogy gondod van rá? Rövid időre kisebbé tetted az angyaloknál, dicsőséggel és nagysággal koronáztad meg, mindent lába alá vettedél.” (2,6-8)

A zsolttár szerint az angyalok és az ember között ontológiai különbség van („Az angyalok alá csak kevéssel aláztad”). Jézus viszont csak „rövid időre” lett kisebbé az angyaloknál. Arra a „rövid időre”, amely karácsonnyal kezdődött és nagypéntekkel végződött. S ezt a születéssel és halállal keretbe foglalt életet Szent Pál egy nagyon ősi keresztény himnusz szavaival így jellemzi: „Ő, isteni mivoltában nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodjék, hanem szolgálai alakot fölveve kiüresítette önmagát, és hasonló lett az emberekhez” (Fil 2,6-7).

Rövid időre

Pilinszky a művészi szépről eszmélkedve azt írja: „Ha jól megfigyeljük, az alkotó képzelet kifejezésének anyagáért mindig földig hajol, mintegy megismételve Isten teremtő gesztusát. Mi több: minél bonyolultabb a mondanivalója, a művésznak, annál esendőbb és elhagyatottabb rétegekbe kell leásnia, hogy megfelelő »anyagra« találjon”. Majd néhány sorral lejjebb: „A legelvontabb igényű művész is... jól tudja, hogy a mindenség modelljét egyedül omlatag anyagból, didergő limlomokból lehet »fölrakni«. Az »isteni szépség« egyedül ezen az áron inkarnálódhat, ölthet testet. Hogy magára veszi minden terhünket, didergésünket.”. Úgy tetszik, mintha e sorokat a Filippi-levél Krisztus-himnuszának ihlette volna. Isten több évszázados „töprengésében” sem mondott le a káoszként forrongó és korhadó faként szétmálló ember megmentéséről. Szerét ejtette, hogy „többféleképpen és különböző módon” szóljon az atyákhoz a próféták által (vö.: Zsid 1,1). Nem szegte kezdeményező kedvét, nem bénította szeretetének leleményét az alig-alig érlelődő, „gyümölcs”. Inkább vállalta, hogy „vincellerei”-vel újra és újra körülásassa a terméketlen fát (vö.: Lk 13,6-9). Elküldte szőlőskertjébe Mózeset, majd a prófétákat. Am kudarcaik ellenére is megmaradt türelmesnek, tág- és nagyszívűnek, akitől távol esik mindenféle kicsinyes szorongás, de közel áll hozzá a nagylelkűség és hosszantűrés. Végül fiát küldte a szőlőmunkásokhoz, mert azt gondolta: „a fiamat csak becsülni fogják.” (Mt 21,37).

Ha valaki, akkor a Fiú, Istennel való egyenlősége alapján, megtehetette volna, hogy ellenszegülést nem tűrő hatalommal lépjen fel, vasvesszővel kormányozzon, és cserépedényként törjön össze minden ellenszegülőt. (vö.: Zsolt 2,9). Ő azonban vétlen, az emberek kénye-kedvének kiszolgáltatót szolgálai alakban jelent meg, noha Atyjától örökségül kapta a nemzeteket és osztályrészül a föld határait (vö.: Zsolt 2,8). Megtestesülésében a „földig hajolt”, esendő, elhagyott rétegekbe ásott le, hogy elérje, és magára vegye porladó, gyöngé, törekeny testünket. Emberré lett. Megosztotta velünk testi, lelki egzisztenciánkat. Elfogadta történetiségünket, vállalta a zsidó kultúra vallását, törvényét, szokásait, nyelvét, világképét, gondolat- és szemléletvilágát. „Növekedett bölcsességben, korban és kedvességben Isten és az emberek előtt” (Lk 2,52). Nevelésben részesült. Szorgalmasan látogatta a zsinagógát. Megtanult írni, olvasni, énekelni, akárcsak a szomszéd gyermekek. Megtapasztalta a fizikai munka fáradtságát és örömét, a tanítás sikerét és sikertelenségét, a rokon- és ellenszenvet, a magányt és közöséget, a szenvedést és halált. Szolidáris lett velünk. „Nem olyan volt, aki ne tudna együttérezni velünk gyöngeségeinkkel, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, de bűnt nem követett el” (Zsid 4,15). Nemcsak kívülről ismeri lét változékony állapotait, hanem belülről is. Mintegy beléjük „írta” az üdvösséget, „kibélelte” őket a szabadulás esélyével. A megváltás művét valóban „didergő” léthelyzeteinkből építette föl.

Fiú adatott nekünk

S e megváltás műve nem az időtlen mítoszok világában kezdődött, hanem Lukács tudósítása szerint a világtörténelem gondosan megnevezett korszakában és térségében: Izraelben, Augustus császár uralkodása alatt. Quiriniusznak, Szíria helytartójának idejében. Apokaliptikus veretű kifejezések közlik, hogy az Úr

angyala megjelent a pásztoroknak és az Úr dicsősége ragyogta be őket (vö.: Lk 2,8-9). Akárcsak Zakariás és Mária (vö.: Lk 1,12.29), a pásztorok is zavarba jöttek, „megijedtek”. Ezért nekik is így szól a köszöntés: „Ne féljete!” Az angyal üzenete „nagy örömet” hrdet „az egész népnek”, azaz Izraelnek, de Lukács nem hagy kétséget afelől, hogy az üdvösség egyetemes. Néhány verssel később közli, kiterjed az egész földkerekségre „minden nép számára”, „világossággul a pogányok megvilágítására” (Lk 2,31-32). A római birodalomban „a ma született az Üdvözítő” (Lk 2,11) bejelentése, amely mögött Izajás gondolata rejtőzik: „Gyermekek születik, *fiú adatik nekünk*” (9,5), nem kisebb igényű, minthogy nem Augustus, hanem Jézus szavatolja a világ rendjét, békéjét és jövőjét. Talán éppen ezzel függ össze, hogy Lukács az Üdvözítőt „Krisztus”-nak és „Úr”-nak nevezi (2,11). Igaz, a Fil 3,20-ban is együtt szerepel a három felségcím, mégpedig — és ez figyelmet érdemel — a végső időkben, a *paruziában* eljövő Jézussal kapcsolatban: „A mi hazánk a mennyben van. Onnan várjuk az Üdvözítőt is: az Úr Jézus Krisztust”. A két idézet egymásra rímel. Jelzi, Jézus első és második eljövételével új korszak köszönt be, új időszámítás kezdődik.

Miként a pásztorokat az Úr dicsősége ragyogta be, az angyalt „nagy mennyei sereg vette körül” (Lk 2,13). A mennyei sokaság a Dán 7,10-re emlékeztet: „Ezerszer ezren szolgáltak neki, és tízezerszer tízezren álltak előtte”, és a Jób 38,7-re: „amikor ujjongtak a hajnalcsillagok, s amikor lelkendeztek az Isten fiai” Jézus születésekor ugyanez a kórus jelenik meg, hogy magasztalja az új teremtést, Isten „dicsőségét”, s az ember „békességét”.

A „békesség” „Isten kedveltjeinek” szól. De Isten nem erényei vagy érdemei miatt leli kedvét az emberben. A tetszés, a jóakarát ugyanis Istené, és nem az emberé. Azé az Istené, aki kiválaszt. Jézus megkeresztelkedésekor a mennyei hang kijelenti: „Te vagy az én szeretett Fiam, benned telik kedvem” (Lk 3,22). Máté evangéliumában ugyanez a kijelentés harmadik személyben hangzik el: „Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik” (Mt 3,17), és megismétlődik a színeváltozás jelenetében (Mt 17,5). Okkal gondolhatunk arra, hogy az utóbbi mondat kapcsolatban állhat a Mt 12,18-ban idézett izajási szöveggel, amely Jahve Szolgájának énekéből való: „Ez az én szolgám, akit kiválasztottam, szeretett fiam, akiben kedvem telik.” Tehát a megkeresztelt és a messiási hivatalába beiktatott Jézuson nyugszik Isten tetszése, jóakarata. De feltételezhetjük, hogy benne az ő messiási népét is kiválasztotta, mert az Ószövetség bizonyos szövegei szerint a végső idők büntelen népe ugyancsak Isten jóindulatának lesz a részese (vö.: Iz 62,4).

Köztünk vett lakást

Miután az angyalok eltávoztak, a pásztorok „sietve” Betlehembe mentek, hogy lássák a jelet: „kisdedet találtak pólýába takarva és jászolba fektetve” (Lk 2,12). „Sietve”, miként néhány hónappal korábban Mária iparkodott a hegyvidékre (vö.: Lk 1,38-39). „Hogy lássák a jelet”, hogy megnézzék, hogyan is történt az (a tett), avagy, „hogyan lássák a Szót”. Szó és tett — a mögötte húzódo héber főnév (*dabar*) mindkettőt jelenti — azt sugallja, itt a szónak tett értéke, és a tettek szó értéke van. A pásztorok az angyal közlése nyomán „megtalálták Máriát, Józsefet és a jászolban fekvő kisdedet” (Lk 2,16). Mivel a jászol immár harmadszor kerül szóba, nem kétséges, hogy a benne fekvő gyermek a karácsonyi elbeszélés köz-

ponti, szervező magja. És miután a pásztorok látták a jelet, „elhíresztelték azt is, amit már előbb megtudtak a gyerekekről” (Lk 2,17). Az angyalok titokzatos szárnysuhogása és földöntúli éneke mint apokaliptikus rekvizitumok értelmező háttérként szolgálnak, hogy megvilágítsák a jászol titkát: aki gyermekként benne nyugszik: Üdvözít, Krisztus és Úr.

A jászol a szegénység jeleként szoktuk értelmezni, mondván, Jézus a nincstelenség körülményei között akart megszületni, hogy ezzel is kifejezze velük vállalt együttérzését. Úgy látszik azonban, ez a magyarázat sokkal inkább a középkor lelkeségétől és jelenkori tapasztalatainktól függ, mint attól a próbálkozástól, hogy a jászolt magának a Bibliának a szöveggörnyezetében értékeljük. Az Ószövetség (Iz 1,3) itt is a kezünkre játszhat. „Az ökor ismeri gazdáját, a szamár is urának jászlat, de Izrael nem ismer, népem nem ért meg engem.”

E szövegrészletben Jahve Izrael Urához és gondviselőjéhez hasonlítja magát. Ám Izrael ezt nem fedezi fel, az ökor és szamár viszont ismeri gazdáját, és tudja, a jászolnál találja meg, ami megélhetéséhez szükséges. Nos, Lukács szerint a pásztorok „megtalálták” a jászolt, meglették életük forrását. Isten ugyanis magához ragadta a kezdeményezést, és eligazította őket azon az úton, amely a jászolban fekvő gyermekhez vezet.

A betlehemi tartózkodással (vö.: Lk 2,7) kapcsolatban pedig szívesen gondolunk arra, hogy a barátságtalan és szívtelen vendégfogadók elutasították a szállást kereső szent családot. A Biblia, de kivált Lukács evangéliumának szövegösszefüggésében a szállás is új megvilágításba kerülhet, Jeremiás egy helyütt (14,8) azt írja: „Ó, Izrael reménysége, szabadítója a nyomorúság idején! Miért lennél olyan az országban, mint egy jövevény, aki vándorként csak éjjelre térbe?”

A két utolsó sor görög szövegében az a „fogadó”, „szállás” szó szerepel, amelyet Lukács is használ „karácsonyi” szakaszában. A prófétát így is tolmácsolhatnánk: „mint egy jövevény, aki éjszakára megszáll a fogadóban”.

Jeremiás a 14,8-ban arról panaszkodik, Isten megfélekedett népéről. Már nem „látogatja” meg övéit, nem hajlandó megszállni náluk. És ha történetesen mégis áthalad országukon, nem hozzájuk tér be, hanem mint jövevény, a fogadóba. Ha viszonyt a gyermek Jézus Isten új magatartását jelzi népe iránt, akkor Fia nem tartózkodhat előkelő jövevényként szálláson. Isten „Szava testté lett”, ezért „köztünk vett lakást” (Jn 1,14). De nem ideiglenes, hanem tartós szándékkal. Megosztotta velünk emberi létünk szűkös „lakásviszonyait”, azaz sorsközösséget vállalt nincstelenségünkkel. Irántuk való szeretetében nem törődött bele abba, hogy bűneink kiforgattak bennünket egykori gazdagságunkból. Ő, a gazdag, értünk szegénnyé lett, hogy szegénysége által meggazdagodjunk (vö.: 2Kor 8,9). Megígérte: „Aki szeret engem..., Atyám is szeretni fogja őt, hozzá megyünk és benne fogunk lakni” (Jn 14,23). Ezért írja Pál apostol a korintusiaknak: „Tudjuk ugyanis, hogy ha földi sátrunk leomlik, Istentől kapunk lakóházat: örök hajlékot a mennyben, amit nem emberkéz rakott” (2Kor 5,1).

Karácsonykor azonban nemcsak a jászol és a szállás betlehemi „díszlete” kelteget bennünk a hétköznapiak által maga alá temetett szentimentális érzéseket, hanem Máriának „elsőszülött fiát” pólyába takaró gesztusa is. A Bölcsesség könyvének háttérfényében talán e mozdulat mögött sem a póre szegénység sejlik fel, hanem valami egészen más. A 7,54-ben olvassuk: „Pólyában és gondok közt neveltek. Mert egyetlen király sem kezdte másképp az életet”.

Salamon beszél itt, és azt mondja, amikor megszületett, anyai gondoskodás jeleként pólyába takarták. Salamon királyi gyermek volt, pontosabban Dávid fia.

A Jézus születésével kapcsolatban említett előbbi motívum — úgy gondoljuk — az ószövetségi idézet figyelembevételével a szegénységnél jóval lényegesebb igazságot kíván sejtetni. Azt, hogy Jézus királyi gyermek, sőt király, Dávid fia.

Ma szültelek

A ma született gyermek erőtlenségében nyilvánul ki Isten ereje. Az éjszaka sötétségében ragyog fel világossága: *Isteni végzést hirdetek / az Úr mondta ezt nekem: / Az én fiam vagy, én ma szültelek.* (Zsolt 2.)

Ez a Fiú Isten teremtő és atyai szeretetének misztériuma. Ami szavakkal kimondhatatlan, az ma éjszaka a mennyei szó visszhangjában mégis kimondatik és hallhatóvá válik az egész földön. Kimondatik néhány szóban, amelyben egy egész élet titka sűrűsödik össze: „A hajnalcsillag előtt szültelek” (Zsolt 110,3). A hajnalcsillag előtt: az örökkévalóságban, mielőtt idő és világ lett volna. A hajnalcsillag előtt: ma éjszaka a Szűz méhéből. A hajnalcsillag előtt: húsvét éjszakáján a sír mélyéből. Isten „nyelvének” e két szavában Krisztus teljes misztériuma felragyog. Karácsony éjszakájától húsvét éjszakájáig. A feltámadás, mint második születés, beteljesíti az elsőt. És a feltámadt Krisztusra érvényesebb, mint a jászolban fekvő gyermekre, amit az apostol húsvét után mond: „Az én Fiam vagy, én ma szültelek” (ApCsel 13,33). Mert csak a föltámadás állítja az új Ádámot a maga istenemberi megdicsőülésében a teremtés Uraként a kozmosz középpontjába. És csak a feltámadt Úrban szemléli az Atya legkedvesebb teremtményének, az embernek restaurált, érlelődésig eljutott képét. Karácsonykor tehát a gyermek alakjában már észrevehetjük a győzelmet aratott Férfi dicsőségét és a pásztorok szavával: „Menjünk át Betlehembe” (Lk 2,15), együtt hallhatjuk, amit Jézus mond: „Most fölmegyünk Jeruzsálembe” (Lk 18,31). Betlehemben a gyermek születésében az Eljövendőt láthatjuk, Jeruzsálemben pedig a szenvedő Szolgát és a föltámadt Urat, aki visszaállítja az új ember dicsőségét és nagyságát. A jászolban nyugvó gyermek nem ajándékozna meg bennünket az üdvösségnek ezzel a bizonyosságával, ha nem figyelniénk fel benne a feltámadt Úr megdicsőült szépségére. És a „ma szültelek téged” elvesztenié magával ragadó erejét, ha egyben nem fejezné ki: „a fejedelemség neked adatott”.

Egy ember, aki a sírban maga mögött hagyta a gyermek gyöngeségét, a test törekenységét, a golycsokat és halotti lepleket, „rövid idő” múltával dicsőséggel és nagysággal koronázottan ismét Úrrá lett az angyalok és az egész kozmosz felett. Karácsony éjszakáján nem szabadulhatunk az imént felvázolt képtől, mert tudjuk, az Isten trónján helyet foglaló Ember a várva várt üdvösség. Mindazok üdvössége, akik részesedni kívánnak ingyenes ajándékából. Isten ugyanis nem a maga kedvéért lett emberré, és a megtestesült Fiú sem csupán önmagáért szenvedte el a sírból való második fájdalmas születést, nem csupán önmagáért vetette le a bűnös testet, öltözködött a Lélekbe Isten hatalmával, lépett Atyja trónjára, foglalt helyet jobbra felől, hanem mindnyájunkért, az ő népéért. És ez a nép, minden „vadsága” ellenére, az ő szenvedésének és győzelmének a „gyümölcse”: „Ő önmagát adta értünk, hogy minden gonosszágtól megváltson, megtisztítson és jótettekben buzgólkodó választott népévé tegyen” (Tit 2,14).

GYURKOVICS TIBOR

Karácsony

*Egy bizonyos idő után
akárhány karácsonyfát láthatsz,
mindig csak egyet látsz
s a többi látszat.*

*A többi öröm másé, idegen,
vagy elrabolt öröm,
Jézus Krisztus hozzánk
csak egyszer jön.*

*Csak egyszer száll le az angyal
kitárt fehér szárnyal
és hozza el a békességet,
egyszer jön Boldizsár a mirrhával.*

*És többé nincs békességünk,
nincs Máriánk, se szalmánk,
de erre az egy éjre
mindig emlékezünk.
És ott is gondolnak ránk.*

Próba

*Jézus próbakő.
Jézusra mindenkinek választ kell adnia.
Az üveges váróteremben állva
erre felel az utazó, a pap, a bandita.*

*Jézus próbakő.
Nagy, csillogó teher,
amit elvisz az ember,
vagy nem visz el.*

*Megkettőzött bizonytalanság,
emberszabású ábra,
felirat a szeretetről
s a zsidók királya.*

*Jézus olyan, amilyen.
Nincs vele senki,
de a randevún el kell hallgatni őt,
vagy az arcát meg kell figyelni.*

*Jézus olyan,
mint egy kereszt.
Két karja ki van tárva
s átmetszi egy függőleges.*

TATÁR SÁNDOR

Itt is...

*Ez csak egy poros barokk templom
Nem színes, épp csak sárgás ablakok
— Nem tudni, Krisztus ott halott vagy tetszhalott;
porfogó csokrok bent, kinn rododendron*

*Ennek hosszát nem mérte Dante,
tömjén se szaglott négyszáz éve itt
— s hiába kémled a mennyezet képeit:
köztük az angyal elsuhant-e*

*Nem lelsz égbefűrődő gótikát itt
Csak az orgonasípok karcsúak;
mint ezüstárdák őrzik hangjukat
(az orgonista okkult orgiáit)*

*Itt-ott egy barnult kép. Pókhálórepedések
— a Szent Családra halvány fény dereng
S vannak, tudjuk, kiknek meg csillagként jelent
Az olaj türelmes. Hall minden szentbeszédet.*

*Girlandok fönny a karzaton és
a szószerk fölött sugárkoszorú
A szentek szájugában rág a szű;
az Örökkévalónak visszamorzéz*

*Még impozáns romnak se jó ez
Caspar David szemén csak átfutott
Schinkel is másról álmodott
Feledhető ez, mint egy halkuló nesz*

*Igen, én voltam itt. Ha nem is lépte lábam
; a falak ahol szinte színpalak
hol ördög teng a gyónórácsba zártan;
csak álltam ott egy ív alatt
Itt sem találtam. Itt is megtalál*

...Hogyan, hogyan is hívjalak

Arra röppent két galamb jó

(bolgár népdal)

Serkenj, serkenj, Koleda, serkenjél, Koleda,
jött ideje, Koleda, im Karácsony, Koleda.
Arra röppent, Koleda, két galamb jó, Koleda,
ráleltek ők, Koleda, rá dióra, Koleda.
Szakajtottak, Koleda, vesszőt róla, Koleda,
vitték ahajt, Koleda, aranymieshez, Koleda,
aranykulcsot, Koleda, remekeljen, Koleda,
hogy megnyitnák, Koleda, eget, földet, Koleda,
kiengedjék, Koleda, kisdedeket, Koleda,
magasztalnák, Koleda, kicsi Istent, Koleda.
Megnyitották, Koleda, eget, földet, Koleda,
engedték ki, Koleda, kisdedeket, Koleda.
Bocsátották, Koleda, hozzá őket, Koleda,
bocsátották, Koleda, kisdedeket, Koleda,
magasztalják, Koleda, kicsi Istent, Koleda.
Mennyi csillag, Koleda, égnek boltján, Koleda,
oly egészség, Koleda, te házadban, Koleda.
Néked danánk, Koleda, háznépének, Koleda.

Szondi György fordítása

SCHEIN GÁBOR

Ünnep

*megérkezni az ünneplők közé
mintha mindig velük lettél volna —
tekintetük befelé fordít*

és mégsem

*az a csillogó pont — talán egy ablak —
innen is épp oly távoli*

Zsoltár

*Rajtad
örök célkereszt*

*Röpiülsz
teremtményeid szemében.*

A karácsony — számomra

Ferencz Győző

Ünnep utáni ünnep

Mit jelent nekem Jézus születése, a Karácsony ünnepe? Erre igen egyszerű a válasz. Csakhogy ha megpróbálnám leírni, azzal nem mondanék semmit. Nem mondanék semmit, ha leírnám, hogy a szeretet születése mit jelent, és akkor sem, ha hozzáténném, miféle szeretet — megváltó szeretet — születését ünnepeljük, és mik ennek a *vonzatai*. Miféle személyes vonzatai vannak: hogy ez a szeretet személyességében közelíthető meg, Jézus személyes áldozata személyesen érint. Az istenemeri, közvetítő szeretetnek *egyik* lényege — és mélyülő hiánya miatt talán ezt emelném ki — a szolidaritás. Részesülünk ebben a szolidaritásban, hitem szerint akár akarjuk, akár nem. Úgy kapjuk, hogy el sem kell fogadnunk, nem kényszer. Ennél önzetlenebb adakozást nem ismerek, ennél nagyobb türelmet, több reményt sem. Nem is adakozás ez, hanem maga a lét. Az általunk ismerhető létezés félelmével, fenyegetéseivel szemben, a halál ellenében ott van az emberré születő Isten szolidaritása.

Szándékosan használom ezt a szót, még ha szűkebb is az értelme, mint az üdvnek, kegyelemnek, megváltásnak. Most ez a szó kell: erre volna közvetlenül a legnagyobb szükség. Ennek elfogadására, bensővé tételére. Ez nincs. Ne mondjuk, hogy van. Ingerültség van, erőszak és harag is; a szolidaritásnak meg csak — legföljebb — jelei. Vajon azért, mert úgy kaphatjuk, hogy nem kell elfogadnunk? Mert ha nem fogadjuk el, tovább sem adhatjuk? A szeretet nevében gyűlölködve, a megbocsátás jegyében türelmetlenkedve mindenesetre nem lehet ünnepelni. Nincs mit. Legalábbis nem a szeretet születését.

Ezt látom, kint is, magamban is. Ez személyes tapasztalatom. Ha ugyanis elgondolkodom rajta, például mert közeledik az ünnep, *tudom*, mit fogok ünnepelni. *Tudom*. De azzal még nem ünneplek. Amikor ünnepelünk, megáll az idő: időtlenné válik, hiszen minden ünnepen, időről időre, visszatér, ami egyszer már volt. Ami tehát nem múlt el. Jézus születésének megünneplése a pillanatnyi öröklétben részesít. És a népünneppé lett szokások is mintha ezt a lehetőséget kínálnák. Hiszen ajándékot adok szeretteimnek, akikben ekképp háromkirályi hódolattal illetem az isteni részt, Isten emberi megtestesülését. És ajándékot kapok, vagyis részesülök Istenembert illető hódolatban. Ennek átélése, ennek megtisztító hatása lenne ünnepem valódi tartalma, transzcendens értelme.

Ünnepem valósága azonban, bármennyire is szeretném, nem ez. Ünnepem valósága jóval tartalmatlanabb. Bármennyire is szeretném, csak hordozom magamban a vágyat, hogy az idő megálljon bennem, hogy találkozzam az időtlen élményével, hogy az ünnep pillanatnyi öröklétben megálljak azon a határon, ahol Ő van. De sem az idő nem áll meg, sem én. A szokás éppenséggel lehetőséget ad a találkozás átélésére, de a népünnep egyben el is takarja ezt a lehetőséget. Az üzletté vált ünnepen nem hallom meg a csöndet, alig a szólítást. Az én ünnepeimnek jó ideje egyik szólama ez a kétség: képes vagyok-e környeze-

temnek megteremteni, átadni — azaz dehogyis, maradjunk csak ennyiben: képviselni azt, amiről *tudom*, hogy a Karácsony jelent nekem? Nem tudom. Csak én vagyok így vele? Vagy Jézus fogta magát, és kivonult az ünnepből? Ehhez nincs köze? A szakralitását veszített népi ünnep úgyis csak önmagát visszhangozza? Szolidaritást vállalt azokkal, akik őt nem tudják úgy ünnepelni? Ezt sem tudom. Többnyire utólag, az ünnep múltán találkozom Vele, amikor az átmeneti csend szembesít a hiánnyal.

Jelenits István

Egyetemes ünnep

Hétköznapjaink szinte maradéktalanul ki vannak szolgáltatva a pillanatnak. „Elég a napnak a maga baja” — mondja az evangéliumi bölcsesség. Így múlnak el a hétköznapok bajukkal, örömeikkel: amint új napra ébredünk, nem is igen emlékezünk a megelőzőre.

Az évről évre visszatérő ünnep állandóság a múltó időben. Emlékeket őriz és idéz, a karácsony például egész életünk emlékeit, akár csak azzal is, hogy elővéteti velünk a régi karácsonyfadíszeket, megzendíti azokat az énekeket, amelyeket gyerekkorunkban anyánktól, apánktól tanultunk.

Illyés Gyula írta, hogy amikor kertjében dolgozik, eszmét cserél az ásó feltalálójával. Való igaz: hétköznapi munkánk is belekapcsol az emberiség nagy közösségébe. Csakhogy erre épp munka közben nemigen gondolunk. Az ünnep viszont bátorít arra, hogy eszünkkel, szívünkkel bejárjuk azokat a messze ágazó kapcsolatokat, amelyek a többi emberrel összefűznek. A karácsonyi ajándékok, az ünnepi asztal gazdagsága nemcsak a test öröme, hanem a léleké is. Szövegek, dallamok, szokások messze földről, esetleg évezredek távolából jutnak el hozzánk. Szívünket megmelegíti az a tudat, hogy van valami közös kincsünk olyan emberekkel is, akiket személyesen sosem ismerünk meg, mégis egyek velünk, hiszen együtt tudunk ünnepelni.

Az igazi ünneplés azt is lehetővé teszi, hogy összemérjük időben előre mozgó életünket, s azt az állandóságot, amely mint az égbolt, fejünk fölé nyílik, vagy mint gyönyörű talapzat, hordozza, megalapozza mindennapi sürgölődésünket. Diákoktól kérdeztem egyszer, jelentett-e nekik csalódást, szomorúságot, amikor megtudták, hogy a karácsonyfát nem angyal hozza. Az egyik gyerek válaszára máig emlékszem: „Amikor kicsi voltam, örültem a fának, az ajándékoknak meg az angyaloknak is, akiket nem tudtam tetten érni, de mindenben ott éreztem a kezük nyomát. Később meg büszke voltam arra, hogy én már együtt díszíthetem a fát, készíthetem az ajándékokat szüleimmel a kisebb testvéreimnek.” A mondatok sorát folytathatnánk tovább: ugyanabban a szent játékban más és más szerepet oszt nekünk az élet, amint előbbre haladunk az esztendő során. Ez nem cifra hazugság, amely idővel lelepleződik, hanem költészet a javából, vagyis igazság, sosem kell kiábrándulni belőle.

Persze a Biblia ismeri az ünnep kiüresedésének veszedelmét is. Csaknem háromezer éves a prófétai figyelmeztetés: „Újholdjaitokat, zarándoklataitokat egész szívemből gyűlölöm — mondja az Úr. Terhemre lettek. Már belefáradtam abba, hogy elviseljem őket. Ha kiterjesztitek imára kezeteiket, elfordítom szemem

met. Akármennyit imádkoztok is, nem hallgatok oda, *mert a kezetek csupa vér.*" Az evangéliumban Jézust látjuk, hogy küzd az ünnepért: a templomból kiúzi az árusokat, a zsinagógában gyógyít szombaton. Nagycsütörtök este új értelmet ad az ősi húsvéti vacsorának, kenyeret tör, nyújtja a borral teli kelyhet: „ez az én testem, ez az én vérem — ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”!

Az az ünnep, amely Istennek nem tetszik, az embernek sem hoz igazi felszabadulást. A próféták óvása, Krisztus intelme után érthető minden puritanizmus, amely az ünnepekkel kapcsolatosan azon fáradozik, hogy a lényegyet kiemelje, a túlbujánzó másodlagos elemeket letisztogassa. De azért ennek is megvan a maga veszedelme. Hiszen az ünnep lényege épp azzal mutatja meg az erejét, hogy bátran, gazdagon magához kapcsol rengeteg esetlegességet, s beragyogja, saját fényének szíporokázó tükrévé teszi őket.

A reformáció és a felvilágosodás óta eltelt századok sokat romboltak ünnepi hagyományainkon. A legtöbb ünnep esetében még a keresztény közösségekben is sikerült kettéválasztaniuk az ünneplésnek egyházi, templomi és „civil” szféráját: mindkettő rovására.

Csodálatos módon egyedül a karácsony állt ellen ennek a tudatos vagy tudatlan „trend”-nek. Karácsony este gyertyát gyújtunk otthon, elolvassuk az evangéliumot, szent énekeket éneklünk, és megajándékozunk egymást. A családi otthon egy-két órára szinte templommá lesz. Viszont a templom családiassá válik az éjféle misén. Ugyanazokat az énekeket fűjük itt is, amelyeket nemrég odahaza énekeltünk. Előkerülnek a betlehemesek, kissé álmosan, de megilletődve, most ők prédikálnak a karácsonyi evangéliumról.

Csoda-e, hogy vannak emberek, akiket egyedül a karácsony fűz az egyházhoz, gyerekkoruk hitéhez, s akik betántorognak az éjféle misére, talán kissé botránnyosan is, de nem (vagy nem pusztán) azzal a szándékkal, hogy botránkozassanak? Őrizzük, szorítsuk a szívünkre a karácsonynak ezt az egyetemességét! Tegyük meg mindent azért, hogy minden ünnepünk visszataláljon oda, ahonnan a karácsonyt nem sikerült a gyanakvás és a kételkedés századaiban sem elmozdítani!

Csányi László

A reménység öröme

Legmeghittebb ünnepünk. Képzeletünkben álmodozva hull a hó, a csillagok ilyenkor fényesebbek, s aki jól figyel, meghallja az angyalok énekét is. Talán meg is pillantja őket; egy tisztáson állnak, nem messze az istállótól, melynek nyitva felejtett ablakán a jászolt is látják, benne a Kisdeddal. A láthatár szélén három férfi imbolyog, nehezen lépkednek a magas hóban, fáradtak is, mert napkeletről jönnek, oly messziről, hogy az már nem is található a térképen. Velük együtt a gondolat is Betlehembe igyekszik, s a képzelet azzal sem törődik, hogy a szeretet átrajzolja a térképet, mert Betlehemben nem szokott esni a hó, a három király izzó sivatagon át igyekezett a jászolhoz, s Jézus valószínűleg soha nem járt havas vidéken.

A gondolat kétezer év után is visszatalál Betlehembe, az angyalok közé lopakodik, áll a hóban és a megváltás fényében. Az sem zavarja, hogy mást mutat a térkép, a naptár is pontatlan, mert még azt sem tudjuk, mikor született Jézus.

A korakeresztények lelkét, azokét is, akik még láthatták, a feltámadás misztériuma járta át, a szent átalakulás gondolata, amire Szent Pál is intette őket, mert e testben lakozván távol vagyunk az Úrtól. Az eszkatalógikus szemlélet a végítélettől visszafelé számolta az időt, nem naptári, hanem isteni rend szerint. Veletek lesztek, mondta Jézus a tanítványoknak, akik jelenlétének tudatát adták tovább, s a lélek időtlenségében nem volt szükség a naptár bizonyosságára. A lélek az örökkévalóság jeleire figyelt, a keresztséget is csak húsvétkor és pünkösdkor lehetett felvenni, Szent Siricius pápa a 4. század derekán külön is figyelmeztette erre a tarragonai püspököt.

Mindenki az égre néz, Jézus tündökletes alakját figyeli, amint felvillan a felhők között, s úgy érzi, közeli az eszkatón, a végítélet. Betlehembe csak néha zarándokol el egy szent, mint Jeromos, aki leírja, milyen édesen beszélgetett el a Kisdeddal.

Az örökkévalóságnak nincs szüksége naptárra, a földi órákat azonban mégis csak be kell állítani, hogy el tudjunk igazodni napjaink kavargásában.

A kutatók azt mondják, az egyház 354-ben vezette be hivatalosan a karácsony megünneplését, de ezután is időnek kellett eltelnie míg népi ünneppé lett, s talán ennél is több, személyre szóló, aminek' mindenkihez van szava. Assisi Szent Ferenc 1223-ban a grecciói erdőbe hívta a jámborokat, hogy a betlehemi jászol mellé állva mindenki átélje a szent misztériumot, legalább annyit, amennyi ebből az emberre tartozik. A legenda úgy emlékezik, hogy a fáklyák fényétől mennyei ragyogást kapott a táj, mindenkit átjárt a bizonyosság öröme: *Hodie Christus natus est, hodie Salvator apparuit, hodie in terra canunt angeli...*

Notker Balbus a 10. század táján így dalolt: *Ejha, énekeljük szent dicséretre méltón ennek a napnak verseit, — ahogy Babits Mihály fordította — s az évszázadok során egyre gazdagodott az ünnep, mert a reménység öröme éltette a szívekben. Dies est laetitiae, énekeltek a középkorban, s valóban az öröm napja volt, s az angyalkórus szavát azok is hallották, akik nem mentek el a grecciói erdőbe.*

Az élet közben zordabb lett, mind nagyobb szükség volt a karácsony vigaszára. Háborúk dúltak, lövészárkok, börtönök, internáló táborok mélyéről hangzott fel az ének, szólítva a betlehemi angyalt. Ismét Heródes véres árnya borult a világra, már a betlehemi istálló sem volt biztos menedék, de a grecciói erdő fényéből legalább néhány gyertya a feldúlt otthonokban is világított s világít ma is.

A karácsony története az emberi reménység története is, valamennyien így éljük át.

Az antik ember állandóan a testetlen Végzettel állt szemben, nem tudta, mit akarnak vele a szeszélyes istenek. A szeretet, amit akár politikai programként is felfoghatunk, a kereszténységgel jelent meg a történelemben, ennek üzenetét hozta az angyalok éneke. Sajnos, a történelem sokszor süket volt az égi hangra, pedig szívünk mélyén valamennyien megőriztünk valamit a gyerekkornak, saját időszámításunk kezdetének örömeiből.

En is így emlékezem a régi karácsonyokra. Esett a hó, mert az emlékezés nem tud elképzelni fekete karácsonyt, s hirtelen mennyei fény gyúlt, a távolban kicsi ház látszott, onnan jött a fény, s aki figyelmesen nézett a távolba, az angyalsereget is látta, amint ott álltak a tisztáson. Minket is szólítottak, hogy siessünk közéjük s énekeljünk együtt. Mi pedig elindultunk a megdicsőült éjszakában, s megyünk azóta is, időnként a gyűlölet jeges szelében, háborúk fegyverdörgésében, de tudjuk, bármi történjék is körülöttünk, egyszer mégis csak megérkezünk, ha késve is, mert régen elmúlt éjfél, de az angyalok most is énekelnek, s velük, kissé rekedt hangon a pásztorok. Lehet, hogy megfáztak, mert hidegek a téli éjszakák, emlékeink Betlehemjében pedig mindig tél van, és hull a hó.

Erdei János

Két világ találkozása

Jézus születésének jelentését kérdezni felszólítás. Arra, hogy életet (mely az emberek világossága, és amelyről kinyilatkoztatott örömhírek tudósítanak), és annak minden következményét (hiszen minden ő általa lett) újra állítsuk. Mondható-e több, mint ami az evangéliumokban áll, s elismételhető-e az egyház, Jézus titokzatos testének története? Nyilvánvalóan nem.

A felszólításnak megfelelni tehát áldozat, önnön hiúságunktól való szabadulás. Annak akaratlan megvallása, hogy mi mindent nem jelent számunkra. Mi mindent nem tudunk (olyat is, amit tudhatnánk), és mi mindent nem tartunk annyira fontosnak, hogy noha tudunk róla, a felszólításnak engedve állítsuk is Róla. S egyáltalán; ez a *nekem* (mit jelent?)! Mintha bizony én lehetnék az ő bírāja, és nem fordítva állna a dolog! Bizony a válaszoló kerül itt mérlegre, ez a megméretés pedig kizárólag az ő és bírójának a dolga. Avagy kinek lehet oka itt — illetén módon — dicsekvésre?

Azt gondolom, a felelet egyetlen mondatból, s annak egy életen át való pontosításából állhat. Közzétételének pedig, túl az illendőségen, értelme az lehet, hogy másokat gondolkozásra serkenthet, így restségüknek az életüknél gyorsabb múlását, saját értelmünknek pedig feltámadt gondolataiktól való igazítását remélhetjük. (Azért egyetlen mondatról, s annak pontosításáról lehet szó, mert hol, ha nem a testet öltött Logoszról szólva várható el, hogy feltámadt gondolataink logikus rendbe kapcsolódjanak. Hogy a különböző élethelyzetekben követhető minták úgy legyenek egyetlen példává, ahogyan megszületésétől nagycsütörtökig, s nagycsütörtöktől mennybemenetelig ő volt és cselekedett itt, ez időbe vetett világon.) Azt gondolom tehát, hogy Jézus születése a (legkülönbélebb aspektusaiban csak töredékesen felfogott) kegyelem kinyilatkoztatása. S ezt a következőképpen pontosítanám:

1. Nem csak a kegyelem kinyilatkoztatása, hanem olyan minden részletében (verbálisan, majd a verbumtól vezérelt cselekedeteinkkel is) újra-állítandó esemény, mely evilág és Isten (országa) között a kegyelem kinyilatkoztatása révén megerősítette az addig is létező Szövetséget.

2. A kegyelem kinyilatkoztatása az ezt megelőző és ezt követő pontokon is jelenvaló, de főként az éretlen lélek küzdelmeként. Jézus születésével a kinyilatkoztatás és a Nyilatkozó másutt sejtethető távolsága nullává zsugorodott. Cselekvő és cselekedete egy és ugyanaz. Mert a sötétség ugyan nem fogadta be, ő maga viszont igen, hiszen ő maga volt az, a testet öltött Logosz: Isten-fiú, aki közöttünk járt. Találkozás tehát, két világ metszéspontja, mely a másik világ képviselőjének megjelenésétől e világ tőle való teljes elfordulásáig, a keresztfeszítésig közvetlenül szentelte az időt. (Az ő idejeként különítette el az azóta s az azt megelőzően telő időtől.)

3. Nem (csak) kontemplációnak tárgya tehát, de nem is csak példa. A kontempláció ugyanis, ha ugyan képesek vagyunk rá egyáltalán, önmagában tehetetlen, mivel a bőrünk — a szitánál is sűrűbb szövésű lévén — elfedi a fényt, a példa pedig, ha nem értelem vezérli követőjét, vakká tehet. Mert taszító a kegyelem, ha gyűlölettel teli szívvel, kényszerű imitációként gyakoroljuk azt arészét, amely ránk bízott. Akárha kiéhezett disznók elé szóránánk kukoricasárga

drágaköveinket. És egyáltalán! A gyűlölet — de akár csak a megvetés — nem azt takarja-e és tagadja-e el és meg, amit a kegyelem kinyilatkoztatása hirdetett, nem az ellenkezőjét mutatja-e?!

4. Úgy vélem, hogy képmásiségünkön fogva — különös tekintettel szabadságunkra — két — ha nem is egyenértékű, de egyenrangú — világ találkozását kell állítani ahhoz, hogy szövetségéről (s ne értetlen behódolásról) beszélhessünk. A jel és jelentés — már említett azonossága révén — a kegyelem ottani kinyilatkoztatása tehát itt Jézus születését, Jézus megszületése pedig ott a kegyelem teljes, mert itt testet öltött kinyilatkoztatását jelenti. Ezen — számunkra csak e két aspektusból szóvátehető — egyetlen esemény aspektusai ugyan kölcsönösen egymást jelentik, azonban épp jelentés és jelentő azonossága révén a kettő elválasztása nem csupán megengedhetetlen, nem csupán historizmus és dogmatizmus hamis ellentétének a megjelenését eredményezi, de ráadásul annak az ember számára rendelt lehetőségnek az elvesztegetése is, mely az atyák egzisztenciájában még egységként volt jelen.

5. Az eddigiek alapján tehát úgy látszik számomra, hogy nem az a kérdés, hogy mi minden tekinthető templomnak, és ki mindenki kufárnak, hanem sokkal inkább az: az ő megaranyozott keresztyével ékesített imaházaink, melyeknek ragyogása el-elhomályosítja másokért való szenvedése emlékét, elégséges alapot szolgáltatnak-e, hogy a kegyelem és a megbocsátás helyett a gyűlölet és a megvetés arcát mutassuk a többi esendő, és esendőségében tévelygő bűnösöknek. Hogy a ház falain kívül miminden történik az ő nevében, arról legalább karácsony napjához közeledvén szó se essék! Isten legyen irgalmas — ha már mi nem mindig tudunk! (vö. Mt 6,12)

Márton László

A megváltás szükségessége

Sohasem tudtam megbékélni azzal a közkeletű felfogással, amely szerint a karácsony a szeretet ünnepe. Hiszen a szeretet vagy megvan, vagy nincs. Ha megvan, ha jelen van, akkor fölösleges és igaztalan dolog egy egész napot elkülöníteni a megünneplésére, mert a szeretet jelenléte az ünnepélyesség minden kelte nélkül, önmagában véve ünnep. Ha nincs, akkor viszont nincs mit ünnepelni, hacsak nem a hiányát; ám ez nem ünnep volna, hanem gúnyolódás.

S vajon elszigetelhető-e a szeretet állítólagos ünnepe a többi napok szeretetlenségétől? Eszembe jut Reviczky Gyula regényhőse, akit épp karácsony este lakoltatnak ki, s akit, mikor elalszik egy lebujsban, toloncházal fenyeget a szitkozódó pincér. Meg az a hosszú, nagyhangú és igen durva szóváltás, amely tavaly szenteste hangzott fel ablakunk alatt az utcáról. Vajon komolyan vehető az a kijelentés, hogy karácsonykor *inkább* jelen van a szeretet, mint az év más napjain? Vajon ilyenkor kevesebb aljas indulat forog a szívekben és az elmékben, kevesebb véték és bűncelekmény történik, mint máskor? Bizonyára jóval kevesebb: hiszen a lakosság nagy része kiköltekezett, otthonában ülve élvezzi az „adni jobb, mint kapni” című társasjáték izgalmait; s nem utolsósorban azért is csendesebb a karácsony, mint a többi nap, mert néhány óráig szünetel a közlekedés. Ám ezen a címen kinevezhetnénk a szeretet ünnepévé a két évvel ezelőtti ta-

xisblokadot is, vagy azt a hóvihart, amely hat esztendővel ezelőtt eltemette az országot, és ezáltal az embereket közelebb hozta egymáshoz.

Sokszor elgondolkodtam rajta, miért fog el olyan heves ellenérzés, valahányszor karácsony előtt munkahelyen, vagy karácsonykor családi körben felhangzik a jól ismert ének. Talán az ellen van kifogásom, amit az ének szavai kijelentenek? Semmiképpen sem. Miért is bántana engem, ha meghallom, hogy „mennyből az angyal eljött hozzátok, pásztorok”? Kétségbe vonhatom-e az ének igaz voltát csak azért, mert nem látom a mennyet, ahonnet az angyal jöhetne, s nem tudom, hol van az a Betlehem, ahová sietve menve *láthatnám*, ha a pásztorok egyike volnék? (Vagy ha legalább látnám a pásztorokat, de csak közlekedési jelzőtáblákat látok.)

Kétségbe vonhatom-e azt, ami számomra nincs jelen?

És különben is: ha összehasonlítom a fönti kijelentést (amely szerint mennyből az angyal eljött) egy másik kijelentéssel, amelyet az átlagos emberek ezerszer, a pénztárosok milliószor is elolvasnak, és amelyet soha nem szokás kétségbe vonni (amely szerint a bankjegyhamisítást a törvény bünteti): vajon a szó *mélyebb értelmében* melyik tartalmazza az igazságot, függetlenül attól, hogy a szó *köznapni értelmében* hiszek-e benne vagy sem?

Nem az éneket, nem is a dallamot érzem bántónak, hanem a hangszalagok rezgését és a szájak mozgását. A hazugságot, amely a mindennapi élet sivárságát — egy valóságos vagy vélt szakadáson átlépve — még vigasztalanabbá teszi. Az öncsalásokat, amelyek — ahelyett, hogy szétmállanának — egy pillanatig cinkosan összekapcsolódnak és megerősítik egymást.

Ezek után megpróbálok válaszolni arra is — bár ez nem könnyű —, mit jelent számomra Jézus születése. Nézőpontom a kívülállóé; nem születtem és nem nevelődtem bele a keresztény hagyományba, s ha műveltségem telítődött is a kereszténység elemeivel, megválaszolatlan kérdéseim sorát éles határnak látom, amelyen túl nem vagyok képes közeledni hozzá. Ám ez a határ — ha úgy tetszik: fal — üvegből van: nemcsak éles és kemény, hanem átlátható is, és nemcsak átlátható, hanem, egyedüli fényforrás lévén (hiszen az antik-pogány és a zsidó hagyomány is ezen keresztül látszik), maga felé is vonzza pillantásomat. Mi vehető észre Jézus születéséből az üvegen át?

Azt a felfogást, amelyből következően a karácsony egy történelmi személy majdnem kétezredik születésnapja volna, pedánsnak és kicsinyesnek tartom. Egyikünk sincsen abban a helyzetben, hogy megfoszthatná Jézust attól, amit ráruházott a hagyomány. Filológiai és történelmi kutatásokból, teológiai megfontolásoktól függetlenül: a múlt idő nem Ausztrália, ahová, ha drágán is, de át lehet telefonálni, s amelyre, bár fejfelé lóg, mégis rábökhetünk. Vagy *hiszünk abban*, amit mond az Evangélium, vagy, ha nem hiszünk benne, és kívülállóak vagyunk, *legalábbis* el kell fogadnunk igaznak; máskülönben egy olyan történetnek válunk jelentéktelen, ám kétségkívül negatív szereplőivé, amelyről magunk döntöttünk úgy (akár tudatosan, akár tudatlanul), hogy igaztalan és átélhetetlen. Jézus születését a magam nézőpontjából sem láthatom egyébnek, mint ígéretnek; olyan ígéretnek azonban, amelynek beteljesülése már majdnem kétezer éve húzódik, s így teljességgel a belátható időn kívülre került.

Ez az elhúzóadás olyan folyamatoknak, olyan állásfoglalásoknak és olyan bűnöknek vált okozójává, amelyek a beteljesülést nemcsak az időn, hanem a valószínűsége is kívülre helyezik; a magam nézőpontjából egy olyan világvége sejlik föl, amelyből a megváltásnak hiányzik még a reménye is.

Am ha ez így és ilyennek látszik, akkor is: lehet-e az ígéretre azt mondani, hogy *nem igaz*, csak azért, mert mindeddig nem teljesült be, és mert az emberiségnek esetleg rövid időn belül szembesülnie kell azzal, hogy nem is fog beteljesülni? Lehet-e azt mondani, hogy az emberiség történelme, amelyet éppen az ígéret és az ígéretben való hit formált történelemmé, semmire sem volt jó? Lehet-e ilyen ítéletet hozni — akkor is, ha a történelem, célját el nem érven, rövidesen végetér, vagy esetleg máris végetért, és mi már csak az epilógusban tengődünk? Kárhóztathatjuk-e az előttünk élőket súlyos tévedéseikért, amelyek miatt nekünk és az utánuk élőknek kell bűnhődnünk sokszorosán — és amelyek bennünket még súlyosabb tévedésekre kényszerítenek? Vajon a tévedések láncolatának a reménykedés volt-e az oka, vagy inkább a reménykedés elhalványodása?

És ha valakinek megfordul a fejében, hogy az ígéret nem volt igaz: vajon ez nem *még inkább* a megváltás szükségessége mellett szólna-e? És jobb irányba fejlődött volna-e az emberiség, ha remény helyett megátalkodott kétségbeesésben váltják egymást a nemzedékek évszázadokon át?

Befejezésül az ünnepről is szeretnék beszélni. Gyerekkoromban a Damjanich utca és a Dózsa György út sarkán laktunk, ezért az ünnep fogalmát egész életemre beárnyékolták a katonai díszszemlék és a munkásörökkel szegélyezett, bömbölő hangszórókkal nyomatékosított májusi tömeghódolatok. (A kevésbé idilli karácsonyokról s a többi gyerekkori alkalmakról most nem szólv.) Örökre elirtóztam az ünnep külsőségeitől, a dekoratívítás iránti minden vonzalmam ellenére. Számomra az ünnep a *fennálló felfüggesztését* jelenti, azáltal, hogy — ha egy pillanatig is — valami mélyebb értelemben létező jut érvényre. Az ünnep: az erősebb érvényesség diadala, függetlenül attól, hogy e diadalban két ember vagy százszor százezer ember osztozik-e.

Eszembe jutnak a régiek, akik, legalább egyszer egy évben, asztalukhoz ültették szolgálkait: és eszembe jut az a mai színház, ahol a műszaki személyzet — ugyancsak egyszer egy évben — eljártssa a *János vitézt*, miközben a színészek világitanak.

Kelényi Béla

A sötét ragyogása

Újra találkozunk. Mennyi minden, egy kézmozdulat íve, egy reménytelen visszanézés, az üres kapu, mennyi emlék forog egyetlen középpont körül. Mennyi várakozás. Újra egy kivágott fa az ablak előtt. A gyertyák reszkető, remegő fényében kivilágosodó sötét. Minden együtt, minden itt van, amit együtt élünk. A szombat reggelek, a várakozások a hideg utcán, az ebédhez felrakott fehér abrosz és a gyors búcsúcsókok a sötét kapualjban.

Minden együtt. Megérkeznek az eltávozottak, hozzák magukkal mindazt, ami befejezhetetlen. Ajándék-halmok borítják a padlót a fa alatt. Itt van minden, ami történt, mindenki, akit elhagytam, aki elhagyott és akik együtt maradtak velem. A fa körül mindenütt romok. A gyermekkor paradicsoma a kiűzetés után. Otthon vagyunk.

Lopusanszkij egyik filmjében, a *Halott ember leveleiben* a háború időn kívüli terében, egy múzeum pincéjében írja leveleit eltűnt fia számára a „halott ember”, az apa. Körös-körül a múlt néma, használhatatlan rekvizitumai, múzeumi tárgyak és halálra váró emberek a kreatúrák végzetes és érthetetlen szimbiózisá-

ban. Az idő most mozdulatlan, nem képes leépülni a természet öntudatlanságába sem. Mindenütt a felhalmozódott szemét egy alattomos, minden fényt magába nyelő apokalipszis áttörhetetlen éjszakájában.

Karácsony van. A „halott ember” és az elnémult gyerekek a világ hulladékai-val feldíszítik a fát, a Világ Fáját. A várakozás most véget ér. Otthon vagyunk, úgy, ahogy mindig otthon akartunk lenni, egy végtelen pillanatig most összeforr mindaz, ami jóvátehetetlenül szétszakadt. Hát ennyi. Sorban kialszanak a gyertyák. Imádkozás még ez is? Nem tudom. Elhalványul egy fa képe, már csak az ablak világít. Kívül ragyog a sötét.

Varga Mátyás

Az egyetlen ünnep

A dúsgazdagról és a szegény Lázárról szóló evangéliumi példázatban Lukács evangélista úgy állítja eléink a gazdagot, mint „aki bíborba és patyolatba öltözött, és nap mint nap fényes lakomát rendezett” (16,19b). Az ünneplésben tobzódó gazdaggal szemben pedig ott találjuk Lázárt, akit szerencsétlensége kirekesztett, száműzött az ünnepről. És nyilván azt a kérdést sem kerülhetjük meg, hogy lehet-e tobzódni az ünnepeben, hogy a tobzódás nem éppen ünneptelenségünk leplezésére, elfeledtetésére szolgál-e. Paul Virilio nemrégiben magyarul is megjelent könyvében (*Az eltűnés esztétikája*) felidézi a modern ember ünneptelen ünnepének szimbólummá nőtt, riasztó szakadékát: a *Titanic* végzetes pusztulását. Elmondja, hogy mivel a katasztrófát „az óriási jármű utasai képtelen, valószínűtlen feltételezésnek tartják”, ezért, „míg süllyed a hajó, a zenekar játszik, s mindenki táncol tovább”.

Napjaink emberében, azokban a tömegekben, akik nem váltak, nem válhattak a *Titanic* utasaivá — talán éppúgy, mint Lázárban — egyszerre van meg a luxushajó lehulló morzsái utáni sóvárgás és saját kitaszítottságuk egyre mélyülő tudatosítása.

A gazdagot saját gazdagsága, Lázárt szerencsétlensége taszította ki az ünnepről. Mindketten beléphetnének, de csak együtt...

Amikor ezt a példázatot értelmezzük, jobban tesszük, ha nem két külön emberre gondolunk, hiszen mindannyiunkban ott lakik — egymás mellett — a dúsgazdag és a szegény. Olyan közel vannak egymáshoz, hogy szinte bőrükön érzik egymás lélegzését. A gazdag az, akinek sikerei vannak, akit elismernek, szeretnek, aki ünnepel. A szegény az, akinek a kudarc, az elutasítás, a magány és az ünnepről való kitaszítottság jutott osztályrészül. Természetesen a gazdag gazdagságából következne a kezdeményezés. Ugyanúgy neki róják fel, ha önteltségében megfélemedezik a szegényről, mint ha a távolságtartás minden közösségvállalást visszautasító kegyetlenségében a szegényt a szerencsétlenség vermébe taszítja. Övé a nagyobb felelősség. Ő kapott részt a *megalázásból* és *fölemelésből*.

Az Ószövetség a gazdagságot, a vagyont még az áldás jeleként értelmezi. Jézus azonban már bizalmatlanul tekint minden gazdagságra, mint olyan akadályra, mely lehetetlenné teszi az ünnepre való belépést mind önmagunk, mind mások számára. A szegénység evangéliumi fölmagasztosulása végső soron annak elismerése, hogy az ember gazdagsága — a hamis ünneplésbe menekülve — nagyon könnyen lemond arról a hatalomról, mely az igazi ünnep megerem-

téséhez: Lázár asztalhoz invitálásához adatott. A gazdagság hatalma nem csak az elfogadásra, megértésre, vállalásra szól, hanem egyszersmind életet adó (vagy pusztulásra taszító) erőként kaptuk, mely ennél fogva az emberi élet reménytelen helyzeteiben válik az *isteni pazarlás* eszközévé. Néha úgy állunk kibogozhatatlannak, megoldhatatlannak hitt kapcsolatainkban, hogy a teljes reménytelenség kezd kapaszkodni szívünkben. Ha életünk csontokkal telt völgyében széttekintve az Úr tőlünk is — mint Ezekiel prófétától — megkérdeznénk: „*Emberfia! Életre kelnek-e még ezek a csontok?*” (37,2) — két dolgot felelhetnénk. Először is azt: „Uram, ne haragudj, de a bennem élő Lázár már annyira szenved, olyan hevesek fájdalmai, hogy nem tud gondolni semmi másra...” Vagy — ha megadatik — válaszolhatjuk együtt a prófétával a legtöbbet, amit ember mondhat: „Uram, Uram, te tudod!” (37,3) Míg az első válasz nagypénteki keserősége a szenvedő Jób és Lázár társává tesz bennünket, addig Ezekiel szavai egy hirtelen mozdulattal föltárják az *egyetlen Ünnepet*, a Húsvét fényben úszó termék ajtáját. És egyszeriben mérhetetlenül gazdagnak érezzük magunkat. Olyannyira gazdagnak, hogy így szólunk a csontokhoz: „*Ti száraz csontok, halljátok az Úr igéjét!*” (37,4) És a csontok életre támadnak. És *igen-igen nagy sereg lesz*. Ide, ebbe a terembe pillanthatott be Kosztolányi egy nyitva felejtett ajtó résén (hogy az övé volt-e ez az ajtó vagy másé, nem tudom), amikor a *Hajnali részegségben* így kiált fel: „*az égben bál van, minden este bál van*”. És erről a teremről tesz tanúságot a szerzetesközösség is, ahol élek, amikor az előljáró naponta ezzel a fohással fejezi be a közös étkezést: „A mennyei lakoma részesévé tegyen bennünket az örök dicsőség Királya!” Mert természetesen, ahogy Ünnepet, lakoma is *csak egy van*: a húsvéti. Dúsgazdagok és Lázárok ide kaptak meghívást, de a gazdagok csak a Lázárokkal együtt léphetnek be, hiszen azért kapták gazdagságukat, hogy legyen miből fedezni a Lázárok költségeit. Ha azonban magukra költik mindazt, amit kaptak, soha nem léphetnek be az Ünnepre...

A karácsonyi evangéliumban szereplő pásztorokat, akiket a korabeli zsidó közvélemény a vallási élet periferiájára utasított, mivel életük, munkájuk nem tette lehetővé számukra, hogy megtartsák a vallási előírásokat, nyugodtan tekinthetjük Lázár társainak. A Messiás születése, a hirtelen megjelenő menyei seregek sokasága máris az Ünnepet jelenvalóságának rése elé állítja őket. Hiszen abban a pillanatban már végérvényesen világossá válik, hogy nem csak *minden este*, hanem *mindöröktől* tart az Ünnepet. Isten Gazdagsága jött el, hogy az ő szegénységüket az Ünnepre vezesse. És annál az asztalnál, a húsvéti lakoma asztalánál *öröktől fogva* folyik egy *beszélgetés*. Hogy miről? Egyrészt mindarról, amit eukharisztikus ünnepléseink *elsődlegesen* sejtetnek. Ahogy a mi ünnepeink, szentjeink is e lakoma szövetében (texturájában) válnak értelmüket nyert, felragyogó drágakövekké, úgy válik az eukharisztikus jelenlét is az *áthallgatóság* (a csend föltételezésében) beszédes helyévé. De nem szabad megfélekednünk arról sem, amit az imént a *lakoma szöveteként* emlegettünk. Hiszen ez a teljesen tiszta beszélgetés *önmagában* is képes arra, hogy már-már a drágakövek erejével ragyogva *eukharisztikus élménnyel* ajándékozzon meg bennünket. Vagy azt is mondhatnám, hogy itt, ebben a kontextusban életünk profánnak hitt eseményei is ugyanazon lakomába történő *áthallgatózássá*, vagyis eukharisztikus élménnyé válnak.

Otlik regényének, az *Iskola a határonnak* végén a körbe járó cigaretta, Esterházy Függetlenében a kamasz hősök éjszakai fürdése, ahol „*oltár lett a tó*”, mely körül — mint „*daliáls káplánok*” — „*a cirbolyafenyők celebrálták a misét*”, kifejezetten is utalnak az eukharisztikus ünnepre. De ugyanez az *áthallgatóság* szólal

meg — hogy csak a legkedvesebbeket említsem — Pilinszky vagy Nemes Nagy Ágnes lírájában. Pilinszky-nél emberi létünk, Nemes Nagynál emberi világunk szegénysége kezd el ragyogni egy *kapott* gazdagság fényében. És éppen ez a *belülről jövő* ragyogás tárja fel, érteti meg az emberi lét, az emberi világ értelmét ugyanúgy, ahogy képes volt mindent fölforgatóan elementárisá válni egy idegen gyermek születésének csöppet sem kultikus történéseiben is.

Attól kezdve, hogy angyal jelent meg Máriának és a pásztoroknak, attól kezdve, hogy Valaki kilépett az ünnepi teremből, hogy Lázárt bevezesse, a kultikust végérvényesen fölváltotta a szakrális, mely kirekesztettségünk végső lerombolását jelenti.

Poszler György

Mátét olvasom

A tömeg láttára fölment a hegyre és leült. Tanítványai köréje gyűltek, ő pedig szólásra nyitotta ajkát.

Életkorom és történelmi korom hozza: veszteségeim számolom. Az ünnep lehetőségét meg akarom tartani. Nem szeretném, ha kicsúszna alólam. Ezért tépelődöm róla. Évente többször is. Ünnepelni lehet szakrálisan-mitológikusan — például húsvétkor; historikusan-mitológikusan — például március 15-én, intimen-meditatív - például karácsonykor. Persze a karácsony is szakrális-mitológikus. De aki tudta, intimmé avatta; aki tehette, meditatívva emelte. Az elsőhöz vallásos hit kívántatik — tudom, elveszítettem. A másodikhoz elmélyülési lehetőség kívántatik — talán elnyerhetem. Maradt tehát az intim meditáció. Ehhez olvasom Mátét. Hívó hitetlenként, hűségvesztésként. Tanulok belőle antropológiát, etikát, sőt, politikát is. Ezekről ez ünnepi magabaszállás.

1. Antropológia. *Ne aggódjatok életek miatt, hogy mit esztek vagy mit isztek, sem testetek miatt, hogy mibe öltöztök... Nézzétek az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, csűrbe sem gyűjtenek — mennyei Atyátok táplálja őket... Nézzétek a mezők liliomait, hogyan nőnek: nem fáradoznak, nem szőnek-fonnak, mégis, mondom nektek, még Salamon sem volt dicsősége teljében úgy felöltözve, mint egy ezek közül.*

Ég madara, mezők lilioma? A közvetlen-reflektálatlan lét egyszerű öröme. Édenkert-álom, aranykor-mítosz, boldogok szigete. A bölcs kreátor kézenfogja a boldog kreatúrát. Ezt vette el a kígyó szava, a tudás almája. És az ember kivettetett. Áldott gyermekorból átkozott felnőttkorba; védő paradicsomból fenyegető természetbe; önfeledt időtlenségéből vad történelembe. Hogy újratalálja maga erejéből, amit elveszített saját akaratából. Közösen, emberiségként, lázadásával, eljátszotta. Egyénileg, személyiségként, megváltása által, visszanyerheti. A felnőtt tudatos szerzeményeként, amit a gyermek tudattalanul eltékozolt. Ugyanezt, de magasabb szinten. Nem ajándékként, de jutalomként. A mítoszt szeretem benne, nem a tételt. Erkölcsháttérként élelem, nem vallási tanításként. Nevelődési regényként hiszem, nem tételes útmutatásként.

Hogy is tanítja a modern teológia? Az ember nyitott a transzcendenciára. Isten kész az üzenetre. Hogy a természetben közvetetten, a kinyilatkoztatásban közvetlenül megmutassa önmagát. Nem tényként, hanem titokként; nem meg-

fejtettként, de megfejtendőként. Így valahogy, igen. Nem ég madaraként, akit táplálnak. Ám természet gyermekeként, aki felneveli magát. Nem mezők lilio-maként, akit felöltöztetnek. Inkább történelem fiaként, aki megtalálja magát. Persze talán csak keresi a felnevelést, vágyja a megtalálást. De éppen ez a lényeg. A keresés és vágy. Meg az önmaga-csinálás reménye. De nemcsak önmagára figyelve. Hanem a transzcendenciára is. Nem eredményként, ám folyamatként. Nem metafizikai valóságként, de metaforikus lehetőségként. Nem bizonyosságként, inkább talányként. Talán egyenértékűek az ítéletkor: kínzóan nyomozott rejtély és egyszerűen talált trivialitás.

2. Etika. *Ne gondoljátok, hogy megszüntetni jöttem a törvényt vagy a profétákat. Nem megszüntetni jöttem, hanem teljessé tenni. Bizony mondom nektek, míg ég és föld el nem múlik, egy i betű vagy egy vesszőcske sem vész el a törvényből... Hallottátok a parancsot: Szemet szemért és fogat fogért. Én pedig azt mondom nektek, ne szálljatok szembe a gonosszal.*

Nos, a törvényt tisztellem. És — egyes fajtáit — öröknek hiszem. De a gonosszal szembeszállok. És — összes fajtáit — üldözendőnek tudom. Hogy nem mindig tettem, mert féltem? Bizony: nem mindig tettem, mert féltem. De sokféle tűzben kiégett bennem a félelem. És teszem ezután, míg erőmből telik. Felismerni a gonoszt — úgy vélem — nem nehéz. Mert láthatóvá lett sokféleképp. Ágoston — ha jól emlékszem — azt tanította: a gonosz nem külön princípium. Csupán a jó hiánya. Én — biztosan tudom — azt gondolom: a gonosz külön princípium. Éppen a jó ellentéte. Különvált, önálló életre kelt. Legkésőbb a 20. században. És átjárta, legalábbis beárnyékolta a köz- és magánéletet. Mint történelmi- és politikai-, gondolkodás- és magatartásbeli gonosz. Ezért kell szembeszállni vele. Történelemben és politikában, gondolkodásban és magatartásban. Ahogy tehetem: például az írott szó eszközével.

Ez pedig etika kérdése. Erkölcsi tőke kell hozzá és a hit tudata. Legalább is reménye. Honnan veszem? Hagyományos válaszok adódnak. Vehetem valami transzcendenciából — két változatban is. A mérce — mindkét esetben — rajtam kívüli. Ezért transzcendencia. Lehet túlvilági teremtő és általa adott törvény — szakrális transzcendencia. Lehet evilági történelmi és benne felismert törvény — profán transzcendencia. Ez erkölcsi tőke és hit alapja: igazodás a külső törvényhez. Ám a külső törvény hitét — a teremtőét és történelmét — többé-kevésbé — elveszítettem. De vehetem valami immanenciából — legalább egy variációban. A mérce — ez esetben — bennem. Ezért immanencia. Hogy megvalósítottam lehetőségemet és megfogalmaztam törvényemet. Ez erkölcsi tőke és hit alapja: igazodás a belső törvényhez. És a belső törvény hitét — megvalósítását és megfogalmazását — többé-kevésbé - elnyertem. Talán elég, hogy szembeszálljak.

3. Politika. *Óvakodjatok a hamis profétáktól! Báránybőrben jönnek hozzátok, de belül ragadozó farkasok. Gyümölcscekről ismeritek fel őket. Szednek-e tövisék közül szőlőt vagy bogáncsról fügét? Így minden jó fa jó gyümölcsöt terem, a rossz fa pedig rossz gyümölcsöt. Nem hozhat a jó fa rossz gyümölcsöt, sem a rossz fa jó gyümölcsöt.*

Hamis profétát pedig láttam-hallottam eleget. Nem vagyok önelégült. Ám többnyire felismertem. Báránybőrben a farkast. Nem akartam tövis közt szőlőt szedni, bogáncsról fügét. Felismertem szónoklattá patetizáltan, tudománnyá stilizáltan, katekizmussá szimplifikáltan. Ez utóbbi a legveszedelmesebb, vagy legtetterenhetőbb. Egyszerű méreg. Emlékszem az egymásra mutató proféta-ka-

tekizmusok torz világosságára. Tizenévesen levontefoglalkozáson: mi a bolsevizmus? A nemzetközi zsidóság örök világhatalmi törekvéseinek aktuális megjelenési formája. Huszonévesen egyetemi szemináriumon: mi a fasizmus? A fiánctőke legreakciósabb, legimperialistább, legsovínisztább elemeinek nyílt, terrorista diktatúrája. Az első pogromra uszító áligazság. A második tendenciózusan torzított féligazság. Faji gyűlöletet ébreszt az egyik, osztálygyűlöletet a másik. Önálló életre kelt bennük a gonosz. Hogyne szállnék szembe?

Önálló életre kelt bennük a gonosz, de mindkettő múlttá lett? Nem hiszem. Inkább összefonódott és feltámadt. Mintha az osztálygyűlölet is a fajgyűlöletet fűtené. A szegény nem csak a gazdagra haragszik, de az idegenre is. Mint a történelemben annyiszor. Még csak apró tüzeket szítanak a hamis próféták. De találkozó fészkekből magasra lobbanhat a láng. Hangos szó kell ellene. Türelmes, de kemény; érvelő, de nem alkuvó. Kinek lehet hozzá történelmi hivatása és erkölcsi ereje? Persze, minden írástudónak. Ám nem tagadom: Jézus egyházára gondolok. A Hegyi Beszéd igazságainak történelmi szimbólumára. A magányos gondolkodó szólhat. De hallatszik a szava úgy, mint Rómáé? A magyar író szólhat. De hallatszik a szava úgy, mint Esztergomé? Nem csak a fenyegetetteket féltém, hanem az egyházat is. Ne ismétlődhessék — semmilyen formában — a történelem. Nehogy — megint — mindkettőnek késő legyen.

* * *

Megpróbáltam végiggondolni. Máté antropológiáját, etikáját, politikáját. Hívó hitetlenként, hűséges vitatkozóként. Készülök az ünnepre. Intim meditációval, amire esélyem lehet. Nekem ilyesmi az ünnep. Megszakad a hétköznapi sora. Ébresztőóra neurózisa, sietés stresszhatása, naptárrubrikák klausztrofóbiája. Nyújtózhat a lélek. A világ, de főként önmaga felé. Hogy elmélkedhessen: hol tart lelkiismerete előtt, a csillagok alatt. Mert ez a legfontosabb. Az önkontroll és önkorrekció készenlétben tartott lehetősége. Nem vagyok elveszett, amíg megőriztem. Tudom, mindez nem szakrális-mitológikus nagyünnep. De talán kicsinyített mása. Profán magánszakralitás; zsugorított privátmitológia; magamhoz hasonított, személyes ünnep. Oda lehet állni vele a fa alá. Így is jöhet angyalüdvözlés. Gondolván az utolsó sorokra:

Ezzel, Jézus befejezte ezeket a beszédeket. A nép ámult tanításán, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, s nem úgy, mint az írástudók.

Endreffy Zoltán

Kicsinek lenni

Egy csecsemő mint a világ Megváltója, aki nem csak lesz majd az, amikor meg-nő, hanem már most, jászolban fekvő kisedeként is az: ez az ellentét, a tovább már nem fokozható kicsinységnek és a felülmúlhatatlan nagyságnak ez az egybeesése a karácsony egyik nagy misztériuma számomra. Ráadásul e paradoxonra nemcsak a karácsony eseménye figyelmeztet bennünket, hanem az Úr Jézus felnőtt tanítóként és mesterként is lelkünkre köti: „Bizony mondom nektek, ha nem változtok meg, s nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be

a mennyek országába. Aki tehát kicsi, mint ez a gyermek, az a legnagyobb a mennyek országában” (Mt 18,3-4). Mi azonban nem nagyon hallgatunk erre a tanácsra. Mert ki az, aki valóban kicsi, azaz szegény, jelentéktelen és tehetetlen szeretne lenni? Nem inkább arra vágyik-e minden „jó keresztény” is, hogy nagy legyen: osztályvezető, főtanácsos vagy főtisztelendő?

De bármilyen „komoly felnőttek” vagyunk is, hacsak nem kérgesedett meg egészen a szívünk, nem tudjuk teljesen kivonni magunkat a kisgyermekek igézte alól. Vajon mi a titka ennek a varázsnak? Miért, hogy egy kisgyermek a legdurvább lelkű emberből is a gyengédség, a meghatottság, az önzetlenség és a legtisztább öröm érzését tudja kicsalni? Megkockáztatnék egy tudománytalan magyarázatot. A kisgyermekek földön túli bája a visszénye valaminek vagy inkább Valakinek: a kisgyermekek nagy kiváltsága velünk szemben az, hogy egész frissen kerültek ki a Teremtő kezéből, s lényüket Isten jelenlétének nyomai és emlékei teszik oly varázslatossá.

A költők és a festők mindig is közeli rokonságban álló lényeknek képzeltek a kisgyermekeket és az angyalokat:

*Mit álmodhat a kiseded, hogyha ajkán,
Mint rózsafény azúros nyári égen,
Úgy végigreszket égi, szép mosoly?
Szent fény ez, mely a földön szétomol
És kisededek szűz arcáról ragyog:
Azt mondja rá az ős dajkamese,
Hogy nyitva most a mennyek mezeje
S ott játszanak vele az angyalok.
(Várnai Zseni: Mit álmodhat...)*

De talán többről van itt szó „ős dajkamesénél”. Hiszen katolikus egyházunk azt tanítja, hogy a gyermekek lelkét valóban Isten teremti, s ezért nem mese az, hogy egy kisgyermek valóban frissen kerül ki Isten kezéből. Egy kisgyermek egyszerűsége, készsége, hogy gyanakvás nélkül elhiggyen mindent, amit mondanak neki, őszinte bizalma, az alakoskodásra való képtelensége, gyengeségének tudomásul vétele és szégyenkezés nélküli beismerése, mesterkéletlen szeretete, boldog elégedettsége, az a képessége, hogy bánatát rögtön elfelejtse és gyorsan megvigasztalódjék, főleg pedig hajlama a csodálkozásra, aminek következtében oly áhitattal veszi szemügyre a világ dolgait: mindezek azt jelzik, hogy a kis csöppségek még tudnak valamit, amit mi már elveszítettünk, hogy titokzatos módon őrzik még a kapcsolatot Azzal, akitől mi már annyira elszakadtunk. A kisgyermek a nála nagyobbra való ráhagyatkozást, a kapni tudást, egy szóval a hívő magatartást testesíti meg számunkra — s alighanem erre gondol Jézus, amikor arra buzdít, legyünk olyanok, mint a gyermekek.

Ez talán a legnagyobb dolog számunkra, öntelt, kevély és keményszívű felnőttek számára, s minden porcikánkkal tiltakozunk ellene. Mondjunk le nagy keservesen kivívott rangunkról, fáradságosan kialakított meggyőződésünkről, amelyeket foggal-körömmel szoktunk védeni a mindenkori másképp gondolkodók kihívásaival szemben, és ismerjük be, mi, nagyokosok, hogy tanításra szorulunk, mint egy kisgyermek? Bevallani kicsinységünket, hagyni megkérdőjelezni nagy kínnal megszerzett önazonosságunkat, elismerni, hogy adott eset-

ben nem nekünk van igazunk, hanem a másoknak, elveszíteni önmagunkat: ez felettébb fájdalmas dolog, de az egyetlen útja a növekedésnek. Csak ha kicsivé tudunk lenni, napról-napra, minden helyzetben, ha merjük feladni megszerzett javainkat, pozícióinkat, mindenkori énünket, és kiüresítjük magunkat — csak akkor tud Isten egyre feljebb vinni és egyre nagyobbá tenni bennünket, „kegyelmet kegyelemre halmozva”. „Mert aki magát felmagasztalja, azt megalázzák, aki pedig megalázza magát, azt felmagasztalják” (Lk 18,14).

Bisztray Ádám

Találkozási pont

Ha karácsonyra gondolok, nem a betlehemezés, poharak koccintása, a hó bástyái felett futó csengős-lovacskás szánok jutnak eszembe, pengő jégen farkasok körme-írása, nem a jeles napok vendéggyűrűje. A magam szűkebb-tágabb történelme szerint karácsony-hava a féltésé és a félelemé, a várakozásé, a veszélyé és éberségé, mely a háborúval kezdődött, és máiglan tart. Akkor nem az éjféli mise közös áhítata volt osztályrészem, mint első emléke a valahai kisfiúnak, aki vassal vert kolompok állomásain át menekült a Liberátorok mérges és mélyhangú mennydörgése közt Udvarhelytől Budáig. LÉGIVESZÉLY BUDAPEST, sivitott a rádió. Hiába feledném, a megszentelt idő örömenél ma is erősebb a sötétlő emlékezet, a füstfeketén és ekrazitsárgán csíkozott éj, és az ünnepi vacsoraasztalnál a gyertyalángot is beárnyékoló sötétké papír az ablakon. ELSÖTÉTÍTÉS! Aztán a béke penésze és soványkenyerű éveiben — egy idő múltán — inkább a létszámra figyeltem, hányan vagyunk együtt a szent napon, amikor esteli órán csengettyűszó után édesanyánk hangján kezdődik a Miatyánk, a feldsízített fenyoecske előtt. Ma is azt hiszem, kellene legyen — az idő egymásra csúszott rétegeiben — egy találkozási pont, a felvillanó vaku káprázatában valami részeiből összeragasztott fotó, melyen a régen holtak élő arca is látható, és a született, vagy születendő unokák is feltűnnek. Heten és tán háromszorozva, dédek és ük-leszármazottak egyetlen fedél alatt el nem férhető szövetsége.

* * *

Vendégek jöttek váratlanul, inkább menekültek. Abban az időben ez nem volt szokatlan. Távolabbi nagybátyámék kerültek elő Erdélyből. Anyám karácsonyfát állított, s békebeli vacsora került a terülj-asztalkán.

Itt az emlékezet cserbenhagy. Csengőhang, gyertyák fűzére a tűje-hullató lucsemetén, áttetsző pagodán, s egy-két csepp forró viasz hull a kezemre. Szinte jólesik a rövidke fájdalom, mert az ünnephez tartozik. A homályló sötétben csak az arcok élet látni, apám nyerges orra, nemes-magas homloka fénylik, anyám tatáros-örményes, finom asszony-arca, nagyanyámé Jani bácsiára rimel, Sándor öcsém feje arany gubó a sötét-tarka szöveten, s valami régidivatú brass csillog, fekete email, ovális mezőben hűjas gyöngyöcskével. Tíz-tizenkét hang fog a maga tehetsége szerint a szenténekebe, *Pásztorok, pásztorok, örvendezve...*

Edit felzokogott, ráborult apám íróasztalára. Nagyanyám megsimogatta volna, de levert valamit, kristályváza tört porrá. (Másnap tudtuk meg, — bár felrobbantották a maradék hidakat — az oroszok Budafoknál pontont vertek, s a

T 34-esek, a csúfolt „vasdobozok” a Sörház utcán kapaszkodtak föl, s fordultak a múútra, a Kamaraerdő alá.) S megszakadt az éneklés, anyám előbb imára kulcsolt keze a függőnyt csapta össze, apám a kapcsolóhoz ugrott. Nyolc óra lehetett, téli vaksötét. Edit mellé kuporodtam a szőnyegre, próbáltam vigasztalni, de engem is elfogott a sírás. Laci, a szépszál tüzerhadnagy, civilben tanár, már fogságba esett, de unokahúgom — a hetedik hónap magzati biztonságában — hogy is tudott volna arról, inségre születik, félárvaságra. Edit húsz éves volt, zöld selyemruhát viselt, amit a képesítőre kapott, s ha csak szemét, homlokát nézted, ugyanaz a háborús menyasszonyka volt még, mint otthon, Háromszéki viseletben a rosszul előhívott fényképen, Laci mellette magasodik, merev szoborarcán semmi mosoly.

Edithez bújva doboló-mocorgó mozgást éreztem, mintha belülről tág ívet vontak volna ujjhegynyi végtagok. Mindenki a láthatatlan kis jelenlévő gyermek írását figyelte a feszes selymen, hús-vér köntösén. A termékenység első üzenete titokkal borzongatott, öröme-félelme a háború veszélyes játéka fölé nőtt. E megnyíló bérc, felhő és szakadék, felfoghatatlan jelenéssel, egy várandós asszonyt s egy csodalátó fiút fogott időtlen buborékába.

Ha igazat mondok, a szenteste puskalövés nélkül telt. A tatár vagy kirgiz katonák kicsi s borzas lovaikon a jégen poroztak-csattogtak át, a ponton a tankoké, gépkocsiké volt. Ezek a fiúk először ihattak bort. SISA KBÓL, VEDERBÓL. A Szent István hordó kialvatlan szemükre jó álmot hozott.

Karácsony első napján, alig délelőtt, előbb csak egy lövés csattant-süvített. Dél-délkeleti irányból hasított folyosót a levegőégbe. Az acélköpenybe bújó ólom parabolája ma is felrajzolható. Jeladás volt, vagy inkább véletlen, mely nem szerepelt a hivatalos haditervben? Apám kitérte mind az ablakot, hogy utat nyisson a ferde szögben ömlő hónap, bombák huzatjának. Anyám a megnövekedett családot kormányozta le a pincébe, katonásan ágyunkat is kijelölte. (1944)

Feleségem otthon szeretete volna ünnepelni a Szentestét, első fiúnk másfél éves volt. Anyánk szervező ereje, szuggesztív egyénisége előtt mindannyiunknak meg kellett hajolnia. NANNYÓ MÉG ÉL, KILENCVENÉVES, KI TUDJA, NEM EZ AZ UTOLSÓ KARÁCSONYA. Akire pedig hivatkozott, nevetve fogadott minket, és semmi jelét nem mutatta a baljósletnek. NEM ÉRTEM KLÁRIKÁT, MIT KOTLIK MOST IS A KONYHÁBAN. MEGSÜTÖTTEM RÉG A PONTYOT VAJBAN, AHOGY SZOKTAM, MÉG KIHÚL; s horgolni kezdett a kis zöld fotelban, amelyet azért szeretett, mert ha beleült, leért a lába. Negyven esztendeje hordott szemüvege fölött figyelt ránk, sűrű haját csontfésű tartotta. Ünnep ide-oda, kedvenc kockásbarna köténye védelmezte az ünneplő ruhát. A hallban sereglettünk a nagyszoba üveges-függönyös ajtajának megnyitására. Ez anyám feladata volt, de az is, hogy összegyűlvén az ő hangján kezdődjék a Miatyánk. Mindez a szokásos koreográfia szerint még váratott magára, a feszült percek, félórak azért mindenkinek adtak valami szerepet. Sógornőim — még gyerektelenek — feleségemnek segédkeztek fiunk fürdetése és öltöztetése körül. Mi hárman, fiúk, apánk köré ültünk, és a megterített asztal szegletén a piros vermutból iszogattunk, és vártuk a kávé, holott már kilenc felé járt az idő. Közben benézett feleségem jelezni, minden rendben, csak éppen az elsőszülött fiú, unoka és déd-hajtás aluszik, tehát csendesebben legyünk. Emlékszem, az utolsó pillanatban kaptam pénzt, s még megköszönöm is illetet volna a honoráriumot azért a könyvért, amely úgysem jelenhet meg. Mintha átok ült volna két-három esztendőm munkáján, a feledés füstje nem engedi ma sem, hogy emlékezzem egy gombra is, amit árából vettem — karácsonyoltam, arra bezzeg tisztán, hogy

erdélyi utunkról Nannyónak korondi tányért hoztunk, madarasat, apáméknak fehér aragonit hamutájkát, képtartót.

Anyánk olykor csak bedugta orrát a konyhából. és fordult is vissza, holott ő volt örökös szervezője a családi ünnepeknek. Mily hálátlan és méltatlanul lyukas a fiúi emlékezet! Anyánk karácsonyi arcára nem emlékszem, mivel egy percre sem ült le közénk. Mindig dolga volt — halaszthatatlan —, egészen a csengő szólításáig. Ám ekkor már egybefolyt az ima, az ének, majd az ajándékosztás és a vacsora. Ült velünk együtt a kihúzott asztal bütüjében fáradtan, szótlantul, kékes-sötét karikával szép zöld szeme alatt. Már fulladt kicsit az asztmájától, de évről-évre ebben a végkimerülésig folyó szolgálatban hitte a karácsonyi ünnep lényegét. Szaloncukrot gyártott a szomszédoknak egy régi erdélyi örmény recept szerint, s mi pakoltuk ezüstpapírba. Igen, a mi karácsonyunk minden időben és mindannyiunknak nem a teljesülés volt, hanem maga az ígéret. Apánknak — mikor mennek haza az oroszok, s lesz végre szabad az ország. S a bizonytalan létszám és bizonyos remény jegyében elővette kopott barna bőrtokjából a logarlécet. Anyám is Nannyó is ilyenkor gondolhatott Udvarhelyre, az elveszített első otthonra, idegen kézre jutott házra, szombatfalvi végen a kertre. Kisebbik öcsém az esküvőn töprengett, a nagyobbik egyetemi állást várt, lakást, gyermekáldást. Mi sem voltunk hűjával a reménynek, másodjára is fiút vártunk, tavaszi bárányt, ahogy mondják. Anyánk közben bajlódott a ravasz és kiszámíthatatlan gázsütővel, mely felhasította a mákos-diós csavarás oldalát, és szénnel vonta be a legendás zserbó-szeletet. Egy-egy ajtónyitás, s az égett szag árulkodott magányos harcairól. Az idő telt, s az egyszem unoka sírva-bömbölve megébredt. Apánk varázsló lett egyszerre, aki bizonynal nagyapánktól örökölt mozdulattal vette ölébe. Kicsit ringatta térdén és csönd lett, a sírásból alvás. Emlékszem e varázslat kezdeteire, amikor vacsora és lámpaoltás után vadásztörténeteket mesélt, s mi, nagyobbik öcsémmel ágyunkon felkönyökölve bele-belekérdeztünk. Egyszer csak apánk azt mondta, FIUK, CSONT! Ezután a hallgatás s az álom következett.

Újra csend lett, szólni se mertünk, csak vártuk a karácsonyi csengőt, mely anyánk kötényzsebében volt.

Az utolsó busszal indultunk haza. Feleségem fáradt volt, talán kedvetlen is, pedig nevetve koccintott apámmal, Nannyóval, aki szokása szerint így szólt: — Fiam, csak annyit töltsetek, amennyit a légy a szárnyára vesz! Tudtuk, hogy a mi hármás karácsonyesténkből már semmi nem lesz. Az úrfi a bundazsák aljára kucorodott aludni, így még súlyosabbnak tűnt. Mikor az etetőszékbe ültettem, kinyitotta szemét, anyja futott a fenyőcske fűzérés gyertyáit bekapcsolni, de azok nem gyulladtak meg, valahol zárlat lehetett. Fiam újra leeresztette sötét seprűs pilláit, elejtette a szaloncukrot, a karjára borulva folytatta az alvást.

Csend volt, csak álltunk ketten a sötétben. (1967)

Takács Zsuzsa

Téged mérlek, amikor az időt mérem

Az ünnepek ünnepére gondolok most, karácsonyra, az örökkévaló napra. Heidegger idézi Szent Ágostont: „Benned mérem, szellemem, az időket; téged mérlek, amikor az időt mérem. Ne hozz zavarba a kérdéssel, miként van ez? Ne

vigyél rá, hogy hamis kérdés által eltekintsek tőled. Ne állj magad az útba, s ne zavarod össze, ami téged, magadat érint... A futólag elbukkanó dolgok hangoltságot keltenek benned, amely fennmarad, mikor a dolgok eltűnnek. A hangoltságot mérem a jelenbeli ittlétben, nem a dolgokat, melyek elmúlnak, hogy ők fölkeltsék. Hogy magamat hangoltnak találok — ismétlem: ez az, amit mérek, amikor az időt mérem.” „Augustinus a kérdést egészen odáig élte, hogy felvette, vajon maga a szellem az idő?” — magyarázza a fenti idézetet Heidegger.

Az eltört egész átérzését egyetlen közös ünnep, a karácsony feledteti. És akinek kórházi betegágya mellett gondolom végig ezeket a sorokat, anyám teremtette meg számunkra ezt az ünnepet. '44 karácsonyestéjén főtt krumbliból és baracklevéből összegyúrt „szaloncukrokat” aggatott a fára. *Béke van* — kiabáltam sírásig fokozódó bizonykodással —, *nézzetek csak ki az ablakon!* Sok ilyen karácsonyunk volt azután is. A szervita-templom melletti bérházban laktunk, ott fogadtak be minket a kibombázásunk után. Elynomottak és üldözöttek voltunk, akár az ország lakosságának zöme az 50-es években, és jogfosztottak aztán a 60-as években is. Idétlen, a Bizományi Áruházban vásárolt ruhaneműk voltak az ajándékaink, és persze játék meg könyvek. Volt, hogy a gondosan kiválasztott, de tűit hamarosan mindig elhullató fa szörnyű csonkításon ment keresztül. Unokatestvéreinket ugyanis mégsem telepítették ki, mint hitték, így a szüleik tőlünk kértek néhány gallyat a szentestére.

Karácsony estéjén megszűnt minden feszültség. Körtelefonok kapcsoltak össze minket később is, otthonról való elköltözésünk után. Karácsony estéjén megtettük azt, amire a liturgia felszólít: *fölémeltük szívünket az Úrhoz*, és megilletődöttünk gazdagságunk láttán. A szabadság ünnepe volt nekem ez az este, a teljességben való összetartozásé. „Hogy magamat hangoltnak találok, ez az, amit mérek, amikor az időt mérem.” Én így értelmezem ezt a mondatot.

Vathy Zsuzsa

Igen és nem

Igen és nem. Bármit szeretnék a karácsonyról elmondani, elem tolakodik a kép, pedig nem erről akarok beszélni: az 1989-es romániai forradalom.

Katartikus pillanatok voltak, Jézus születése, és itt, a szomszédunkban egy új világ ígérete. Életünkben először néztük végig televízión, milyen egy forradalom. Rendkívüli karácsony volt, elhanyagoltuk az ünnepi előkészületeket, a rítust, magához bilincsel bennünket a televízió, nem bibliai, hanem nagyon is földi halál és újjászületés a szemünk láttára történt.

Az ünnep első napján tudatták velünk, a diktátor halott, rövidesen látni fogjuk a kivégzését. Éjfélig vártunk — karácsonyfa, *Csordapásztorok*, csillagszóró —, barátkozva az érzéssel, hogy meghalt a Szörny, a Gonosz, aki ölt, kínozta, állattá aljasított embereket, és azzal az érzéssel is, hogy nekünk, s a világnak a karácsonyi vacsorához szolgálják fel a kivégzést. Kötél? Golyó? Valami más? Kinek a keze által? És biztosan szükség volt rá?

Az ünnep másnapján érkezett meg a film. A diktátor előbb ingerülten gyűrögte a kucsmáját, dühösen a plafont nézte, úgy viselkedett, mint aki nem emberek, vadak közé került. Egyszer csak ott feküdt a földön. Üveges volt a

szeme, valahonnét vér folyt, birkózott bennünk a gyűlölet, a könyörület, és a kétely is, hogy tényleg vér-e a vér?

Rendkívüli karácsony volt, kétségkívül, a műholdas távközlésnek is része volt benne. Hiszen más karácsonyokon is öltek — Bajcsy Zsilinszky Endrét Jézus születése napján végezték ki —, és akkor még nem beszéltünk a koncentrációs táborokról, munkatáborokról, az elmúlt ötven, hatvan, nyolcvan évről.

Mondhatni, a huszadik század jelképe lett az a három évvel ezelőtti, karácsonyi kivégzés, a két világháborúé, a fasizmusé, a kommunizmusé és a mostani háborúké.

Lehet, hogy okunk van félni: a keresztény világ, az elmúlt évszázadban elveszítette eleven hatóerejét?

De beszélni nem erről szeretnék, hanem a különféle karácsonyokról: majdnem annyiféle, ahány évet megértünk. A gyerekkoriak, az angyal, az aranypor, a káprázat, a glória, a jászol, majd a későbbiek, amikor nagyobbak lettünk, és amatőr színjátszóként mi játszottuk el az angyalt vagy a pásztort. Dörzsöltük a szemünkéből az álmot, ahogy pásztor-subánkról feltápászkodtunk, és amikor megláttuk az Úr angyalát, a fényességtől nagyot koppanva hanyatt estünk. Nehezebb lett a karácsony, amikor az ünnepet mi magunk celebráltuk, egyszer csak felnőttek lettünk, amit a szüleinktől kaptunk, tovább kellett adnunk a gyerekeinknek.

Ekkorra már többnyire tisztáztuk, hogy felnőve hívők lettünk vagy hitetlenek. Rábíztuk-e magunkat a teremtő értelemre, amely a világot hordozza, vagy nem, esetleg életünk végéig hezitálunk hit és tagadás, igen és nem között. Nem azért, mert Istennél sokkal jobb teremtőt találtunk, hanem mert valamiért alkalmatlannak éreztük magunkat a hitre. Talán valamelyik szülönktől örökölt pogány hajlamunk miatt, talán azért, mert az elmúlt húsz, harminc, negyven év harcos materializmusa, a politikai programmá tett ateizmus túlságosan fogékony korszakban ért bennünket.

De mert gyerekként a keresztény vallásra nevelődtünk, Jézus élete és halála olyan tanítás számunkra, hogy felnőttként is hozzá igazítjuk gondolatainkat akkor is, amikor nem vesszük észre, vagy amikor tagadjuk. Jézus, akár hívők lettünk, akár istentagadók — létezésünk *mikéntje*, a mérték, az ős-minta, a mérce.

Ma, a bolsevizmusból kilábalt Európában sokan vagyunk, akik felnőtt korukra ebben a felemás állapotban létezőnk, Istenhez egyszerre nagyon közel és egyszerre nagyon távol. Gyönyörködünk a vallásban és ragaszkodunk hozzá, főleg Jézusban, aki a szeretet metaforája, abban, hogy ő kapcsolja össze az embert és az Istent, ő az, aki egészen Isten és egészen ember, — és közben úgy érezzük magunkat, mint akik nem résztvevői, csak nézői egy nagyszabású, nagyszerű előadásnak.

Aki nem hívő, ritkán büszke rá, és ritkán örül neki. Aki nem hisz, azt nem hatja át az evangélium szeretete, csak vágyakozik utána, és amikor földi vagy csillagközi tájakon bolyong, nem azzal az érzéssel jár, hogy Vele, hanem hogy egymaga van.

Mi, Istentől elkóboroltak, vagy más módon hitetlenek mindig sokan voltunk, csak most többen vagyunk, — ez is a huszadik század.

Petz György

...és a gyermek

Távoli, talán királyi ház gyermeke, talán isteni-emberi eredetű; de mindenképpen alulról jött. Ismeretlen, évtizedes időszak után győztesen bevonuló, „e világból” is lehetne királysága, ha akarná, és „taktikusabb” lenne.

De nem. „Ő” bármiféle hübrisz ellen dolgozik, „történik”.

És a keresztútra kerül. És a keresztre.

Nem hóstípus. A „hősnek” az itteni, napi taktika is fegyvere kell legyen. Nem is „zseni”, hiszen annak kizárólag a holnapot kell elhoznia; ha azon túlra irányulna — csupán habókosnak minősítenék. Ki lehet akkor vajon? Hiszen, ha élettelen dogmák anyagává szelidülhetne, intézmények meg nem tarthatnák az emberek napi és örök lelkében.

Talán mindvégig „gyermek”. Aki a legtöbbet tudja a „másik” világról, amely nélkül ez „itteni” élehetetlen — s egyben a bennünk rejlő gyermek is. A soha fel nem növő, mert egész létünkre kérdez rá kötöttségek, hízalgések nélkül.

Nem akar mítoszt teremteni. Alkalmatlan rá. Nincs látványtervezője, koreográfusa. Mindenkit az egyszemélyes, legbensőbb misztériumra emlékeztet, amely alól nem ad felmentést. Ő megváltotta a világot, az e világban levőknek maguktól kell a világot megváltani. Vagyis a legkisebb mértékben megterhelni azt, miként talán Isten is azokat kedveli leginkább, akik egyre inkább békén hagyják.

Emberünk tekergeti a mítoszkerosó gombot, s közben a legkevésbé tud ünnepegni, kérdezni, hogy választ kapjon. „Szinte” elfelejtődik, hogy „van”, hogy „lehet”. Pedig be van kerítve. Az Atya és a Gyermek közé szorult, még így is, saját útjának elején.

Nagyon fog emlékezni, nagyon fog gondolkodni.

Hiszen karácsony van, szeretet-ünnep.

Minden születés provokáció. Kihívás. Elégedetlenség a fennállóval. Minden születés megbékélés. Belenyugvás. Elégedettség a fennállóval.

Csillagpor hull a gyermekre — fény a legsötétebb éjszakán.

És a gyermek minden emberben bennreked. A meghajló, ráncosuló szemei mögött ugyanúgy ott van, miként a meglett felnőttben. A gyermek eredeti. Bűntelenség közeli. Pontosan néz, talán a csillagpor teszi. Látja a felnőttéségen túl az „utalást”.

Tőle történik — bármi is legyen. Az a baj, ha nem érte.

A kerülőutak, az elveszések. Még egy mesében sem tévedett el gyermek. Csak a felnőttésben. Amikor magát veszíti el. Valahova odahagyja. Az apró bírót, aki bölcsőbb az írástudóknál és ártatlanabb.

Ritoók Zsigmond

„...Üdvözítő született ma nektek...”

Az angyal nem mondja ki, hogy a kisgyermek az Üdvözítő, csak kijelenti az Üdvözítő születését, és arról beszél, hogy szavai igazságának a pásztorok számára bizonyító jele van. A pásztorok elmennek és értelmezik a jelet: minden úgy van, amint azt az angyal mondta, az angyal igazat beszélt, valóban meg-

született a Szabadító. Örömmel és Isten-dicsérettel mennek haza, de semmi jele annak, hogy felismerték volna a gyermekben a Szabadítót. Az első, aki a gyermekben a megígért Megváltót, a nép és minden nép Megváltóját felismeri, Simeon, aki ezt egyben a maga életére is vonatkoztatja: számára személy szerint is beteljesült az ígéret.

A vallástudomány szerint az ünnepben az ünnepet ülők az ünnep alapításának, a kezdetnek a pillanatába lépnek újra meg újra vissza, s azt mint jelenlevők élik meg. Így teszi fel nekünk is újra meg újra a karácsony az értelmezés kérdését. Karácsony azt jelenti-e, amit a pásztoroknak: igaz az, amit a kijelentés mond, van Isten, született Üdvözítő, s mi örülünk ennek az igazságnak, amely azonban elméleti, személytelen marad, életünket nem befolyásolja, vagy azt, amit Simeonnak: megszületett az Üdvözítő, világosságul a pogányoknak, dicsőségül Izráelnek, s ez a születés az egyén számára is valami újat, gyökeres változást jelent, Isten ígéretének személyre szóló teljesülését is, mely azután az egyén egész további életét meghatározza.

Számomra karácsony ezt jelenti. Üdvözítő született ma nektek. Nekem is.

Jókai Anna

Mit jelentek neki?

Mit jelent Jézus születése? A megvalósulást. Az „Én vagyok” fizikai testesülését. Az idő beteljesedését, anyni jel és előkészület után. A halál halálát — a szabadulást. Áldozatot, amelynek van már ereje a leghatalmasabb szellemi lényt, Krisztus befogadni. A Földtörténet fordulata ez: a kegyelem kézzel tapintható megjelenése a már-már veszendő emberiségnek. Az Üdvtörténet kozmikus eseménye: leszállás a csillagövnön át — önkéntes zsugorodás; valami elképzelhetetlenül iszonyú szenvedés. A három év, a kereszthalál ismert. De nem ismert (és szentséges titok még) az út, a legmagasabb szférából ide, a megkeményedett anyagú mélybe. A vállalt szellemi fájdalom mértéke képzelőnket meghaladja. S ha a jézusi(krisztusi) szenvedésre gondolunk, ritkán gondolunk erre; pedig a látszólag ok nélküli lelki gyötrelmek, a lelki zuhanások, a kínlódás egy másik ember miatt ennek az áldozatnak hasonmásai, *milliárdos kicsinyítésben* persze, s annak tudatával, hogy mi sohasem lehetünk teljesen ártatlanok, s nem önszántunkból kapjuk a megmagyarázhatatlan szenvedést.

A krisztusi minőség már a vérével együtt benne van a Földünkben — éteri alakja még megpillantásra vár. Még mindig nem tudjuk egészen: ki Ő? S bár kétezer éve itt van, még mindig keressük. Ezért mondhatja Bodelschwing: „Krisztus nem múltunkként áll mögöttünk, hanem reményünként, előttünk!”

Ő a Kapu. S most már rajtunk múlik, észrevesszük-e, s ha észrevettük:

tétován ácsorgunk-e előtte,
vagy kerülő-utat választunk,
(jobb esetben: vargabetűvel,
rosszabb esetben: zsákutcával)
vagy nagy lélegzettel, bizalommal
legalább megkopogtatjuk az ajtót.

Ez az a Kapu, ami mellett nincs „kiskapu”, a mégoly leleményes emberi furfang számára sem.

A *lehetőség* adottá vált a realitásban. Szabadságunk dolga elutasítani, vagy élni vele.

— *Mit jelent nekem?*

Semmi egyébbe nem tölthető hiányt. Megfeszített figyelmet: össze ne tévesszem a „hasonlóságok nagymesterével.” A még-mindig-kicsinységem szorongató tudását. A „nem vagyok méltó” pesszimizmusát, a „de csak egy szóval mondd” optimizmusával oldva. Szigorú önfegyelmet, hogy a divatos, hamis „együttműködési szerződésnek” be ne ugorjak,

mert Jézus(Krisztus)

nem segítő partnere holmi bizniszmeneknek,
nem kisajátítható a pártprogramokban,
nem öncélú sikereink menedzsere,
nem szirupos plakátszöveg,
nem önkényesen használt szimbólum kétes ügyek támogatására, ilyen-olyan irodalmi műben,

nem randevú-fél, hogy csak úgy könnyedén „találkozgassunk” vele,

nem gerjesztett hisztéria,

s *nem* a boldog égért a boldogtalan földet cserbenhagyó hűvös nyugalom.

S egy utolsó kérdés, kéretlenül. Félve, bizakodva:

— *Mit jelenthetek én/te Neki?*

A megsokszorozódó sokaság, személyében külön-külön? Micsoda misztérium, ami *egyenként* is képes ezt az irdatlan tömeget beölelni?

Nem tudom. Nincs rá szavam.

Mégis: ha mindenek elhagynának,

Ó az, aki számon tart, s ezért megtalál.

S ha már senkinek sem vagyok fontos,

Neki fontos vagyok.

Beney Zsuzsa

A létező hiánya

Lehet-e Istene annak, akinek karácsonya nincsen? Nem csak elzárt titokként gondolok Jézus megszületésében az Isten emberré válására, hanem a karácsony ünnepeként elsősorban az Istenszületés földi eseményére és a mi asszisztenciánkra ehhez az eseményhez. Mert nagy az asszisztencia, a karácsonyi játék szcenírozásában is: az angyalok kórusa, csordapásztorok és az anya mellett a szelíd állatok, áttetszően gyengéd szeretetükkel, az emberinél nagyobb és mélyebb létezés, mely épp olyan kozmikus keretbe fogja Isten emberré válásának szülőfájdásait, mint minden más földi születést. Közös fájdalomba, olyanba, ami nem válik el az elszenvédőtől. A szülő nő úgy érzi, hogy a mindenség erőlködik vele együtt. Nem csak az anyagi világ, hanem a létezés egésze feszül meg, hogy önmagát kiterjessze és megújítsa, s mégis, mindörökre, egyenlő maradjon önmagával: mint az asszony, mikor megszüli önmagából és önmagában az anyát, és a magzat önmagából az embert, de fogalmazhatnék úgy, hogy az, amellyel

az asszony önmagából a gyermeket és a magzat önmagából az anyát. Nem egyszerű kapu ez, amelyen az eddigi, méhbe-zárt élőlény kitör a fénybe és a levegőbe, elhagyva védett burkát, amelyet az isteni védelem barlangjának is láthatunk (mint ezt a legkülönbözőbb transzformációkon át az emberi művészet újra meg újra ábrázolta). A szülés tehát nem csak egy már a létben részesült lény átmenete egyik állapotából a másikba. Nem tartozik a személyes létezés csodái közé; annak kezdete a fogantatás és vége a halál. Az anyag ebben a két pillanatban transzformálódik lélekké, illetve esik vissza a porból készült dolgok összedülő halmazába. Minden anya tudja, hogy a megszületendő és a megszületett között más a különbség: alighanem a születéssel bekövetkező kozmikus kivettség. Mert a születés előtti védettség és az anyában a védés öntudatlan reflexei, a növelés, nem tevékenység és nem folyamat, hanem állapot — folyamatos állapot, mely önmaga nem múlik, de amely magában hordja az idő múlását. Hangozzék bármily profánul, az Istenben-lét állapotának analógiája ez (s ez mind a magzatra, mind az anyára érvényes). Az életre-születés tehát egyszerre kiszakadás az istenben-lét feltétlenségéből és megindulás a visszatalálás folyamatának (ha a halált abban az értelemben fogadjuk el, ahogyan a Prédikátor könyvében olvashatunk róla: *a lélek pedig megtérne Istenhez, aki adta volt azt.* (12,9)

Így hát mondhatjuk, hogy az élők Istene más, mint a testi élettel nem bíró létezése — s ez Isten örök-egy azonosságának és lehető másságának misztériumával éppen úgy egyszerre összeilleszthető és összeilleszthetetlen, mint azzal a lélektani ténnyel, hogy mi magunk, földi körülményeinknek megfelelően látjuk önmagával azonosnak és önmagától különbözőnek. Ez a pszichológiai tény azonban teológiai jelentőségű: Isten nem márványtömb, melyről a mi pillantásunk lecsusszan, s aszerint mutatkozik színesnek vagy anyagszerűnek, ahogyan mi annak látjuk. Istennek az ember számára megmutatkozó léte (kiváltképpen, ha feltételezzük, hogy az ember megteremtése valóban célja és feltétele is egyben) lényegében változik a mi pillantásunk befolyásában. Az, ami nem változik a mi számunkra, paradox módon, csak titokzatossága által közelíthető meg, noha az, hogy elgondolhatónak véljük, semmivel sem kevésbé titokzatos, mint az, hogyha elgondolhatatlannak. De az a tény, hogy Isten megengedi, sőt akarja, hogy megszületésünkkel kiszakadjunk belőle, azt is feltételezi, hogy egyaránt akarja azt, hogy ő maga is felvegye a jelen-nem lévőnek, a keresendőnek, a rejtőzőnek alakját: tehát hogy minden egyes születésben átélje az önmagából kiszakadás kozmikus katasztrófáját — mely mint kiszakadás végleges, és mint a visszatalálás lehetősége, a legutolsó pillanatig, és azon túl, még a visszasimulás aktusában is kétséges (kivéve, ha az a halál pillanatában történik). Ennek a katasztrófának aktusát és benne mégis a kozmikus reményt úgy látjuk, hogy a mozgó világ Istent magához hasonló mozgó, tehát születő, meghaló és feltámadó, feltámadottságában pedig újra mozdulatlan — tehát ellentéteket magában foglaló lény — alakítja. Minden emberi szülés és születés az isteni születés, élet, és meghalás drámáját újítja meg. Fogalomvilágunkban alighanem azért válik mindannak, ami teremtődik, ősképpé — visszavetítődik a világ kezdetére, és előre, a világ elsötétülésére.

Azt hiszem, ez a Karácsony titka: az isteni létnek az emberi létben tükröződő folytonos oszcillációja, vagy az emberi lét pulzálása Isten szívében, Isten sejtjeiben, létében, mely a teremtésnek, s ezzel az anyagi létezésnek lehetőségét is tartalmazza. Éppen ezért, a szubjektív létezés számára a születés átélése nélkül létezhet-e a felé forduló Isten? Isten léte, már mint feltételezés is, rettegéssel tölti

el a lelket — de a születés és halál belénk épített mechanizmusában, saját halandóságunknak és életünk továbbadásának aktusában gondolás nélkül megélhetővé lesz. Pontosabban: veleélhető. A gyermektelen ettől a kozmikus forgástól, Isten látásának éjszakájától és fényétől fosztatik meg; a gyermektelen asszony számára Isten mindörökké láthatatlan. Minden anya létének egy pillanatában Mária: a gyermektelen asszony kifarado a karácsony nagy mítikus megjelenítő játékából, hátul álldogal, a freskó elfedett, sötétre vakolt részén, a jámborok számára félelmetes kárhozottak között (oly félelmetesek ők, hogy az ártatlan lélek irtózik rájuk nézni, hogy látványukkal be ne szennyeződjék). Csakhogy Isten van a sötétségben is, a vágyban is, a Karácsony nélküliek számkivettetésében, azokban is, akikben gyermekük holtával meghalt a karácsony, s akik, úgy tűnik, meghaltak a Karácsony számára is, hiszen a szülésre, Isten újraszülésére ők már sohasem lesznek képesek. Isten legszörnyűbb paradoxona azonban az, hogy a kárhozatban is létező — talán éppen ez a hely és ezek azok az asszonyok, akik számára nincs, de létezik. Hiánya nem lehetne olyan halálosan fájdalmas, ha nem a létező hiánya lenne.

Mohás Livia

A gyermek üzenete

Ó, édes Istenem — mit jelent a karácsony? Mi mindent jelent? Anya kis fekete bársony kalapját, gyermekhócipőt, mentünk megnézni a pásztorjátékot az alsó iskolába.

Az őskeresztények halálos szorongását, amikor még életveszélyben ünnepele-ték a szerelmes Jézust.

Mákosgubát.

A *Csordapásztorok* kezdetű éneket, borízű hangon ordították a legények, dü-börgött a kórus, reszkettek az éjféle gyertyák az örömben.

Az Időt is jelenti, amelyre korántsem az a legjellemzőbb, hogy múlik, inkább az, hogy örökké körbejár. Csakhogy annyiféle körítést, koloncot, csip-csup elem-et hurcol magával, ezektől nehéz észrevenni, hogy a lényeg Egy, és ugyanaz. Minden ismétlődik, ha spirálisan is, ha más-más ruhában. De ismétlődik, ahogyan ez a különös éjszaka eljön újra és újra, kér és figyelmeztet minden eszten-dőben. Ugyanis Isten gondosan megválasztotta Fiának szüleit — ahogyan a miénket is megválasztotta. Megáldotta őket pontosan azzal a személyiséggel, amilyenre szüksége volt a Gyermeknek, hogy az legyen, aki lett. Éppen így tett a mi szüleinkkel. A Krisztusi Gyermek üzenetet hozott. Épp úgy, ahogy mi is. De milyen üzenetet? Milyet?

Ha álmodban megjelenik egy gyermek, tudni kell, ő az ősforrás, a kezdet, az újrakezdés, az eredet hírnöke. Ő a visszatérő, az ismétlődő jel, életenergia, az örökkön örökkét jelenti újdonság képében. És akit ilyenkor álmodban látsz, mint gyermeket, lehetsz te magad is talán. Az Isteni Gyermek, aki tud örömhírt mon-dani vagy a Sötét Gyermek, aki úgy érzi: „engem nem lehet szeretni” és tesz is róla, hogy az idegeinket tépje. Lehet ő a Forradalmár-Anarchista Gyermek, lehet az Alkalmazkodó Gyermek, a Természetes Gyermek, mind között a legerede-tibb. Élnek benned talán. Mind él bennünk talán. S ez az az éjszaka, az az ünnep,

az a születés, a mi születésünk, amikor valahány bennünk lakozó gyermeknek szót kellene értenie egymással! Tanakodni arról az okos témáról — ami egyszer majd alaposabban beleszüremkedik korunk gondolkodásába —, hogy nagyon messziről jöttünk, nagyon messzire megyünk, röviden kimondva: végtelenek vagyunk. És mivel ez így van, a gyermekek ezt tudják, akkor hát hogyan kellene ezt elhíresztelni? Kér és figyelmeztet ez az éjszaka minden esztendőben.

A Teljességet is jelenti. Mert a jászol — azaz a Gyermek — körül minden itt van! A pásztorok képében a Természet.

Az angyalok képében a Zene és a Magasrendű Világ.

A napkeleti bölcsek képében a Tudás, az Illat és az Ékszer.

Heródes és harcos katonái jelképezik a Sötét Erőket, csattog a talpuk, jönnek már a karddal gyermekgyilkolásra.

Itt az Asszony, akitől azt lehet tanulni, hogy ártatlan belső magatartás kell a lélek megtermékenyüléséhez.

Itt az a különös Férfi, aki maga nem teremtő ugyan, de övé a vezetés, ő kapta az álmot az egyiptomi meneküléshez és ő lesz a támasz, ő a rugalmasabb.

Itt az a lompos istálló — az angyali fényen is áttetszik a szenny —, ez a mi személyiségünk, amikor éppen lepusztult, szétesett, éppen csúfságos, keserves, de ilyenkor jelenik meg benne teljes pompájában az újszülött Gyermek, a fejlődés örök lehetősége.

És itt van az istálló mögött a messzire vezető barlang. A Földanya méhe. A világok között az átkelés helye, közel van ide az Alsó Világ, lehetnek erre kincsek rablói, törvényen kívüli lények. Ellentmondásos tájék húzódik az istálló mögött, ha a mélylélektanra pillantunk, akkor ez a tudatalatti világunk: saját sárkánysággal, saját újjászületéssel.

Mégis, nekem ez a barlang leginkább a nyugodalmas szép halál jelképe, Ádámtól kezdve az összes őst barlangba temették az utódok, és a diadal jelképe, barlangból támadt fel Jézus.

Itt a barlangban éneklük majd legvégül a *Csordapásztorokat*. Mézillat lesz, mert mákosgubát főznek. És megjelenik majd az Asszony, kis fekete bársony kalapban, rámutat a gyermekhócipőre, éppen pásztorjátékra indulunk az alsó iskolába.

Nemeskürty István

A pásztorok éjszakája

Azon a vidéken pásztorok tanyáztak kinn a szabadban és éjszaka őrizték a nyájukat. Egyszerre csak ott állt előttük az Úr angyala és az Úr dicsősége beragyogta őket. Nagyon megijedtek. De ez angyal bátorította őket: Ne féljete! Nagy örömet hirdetek nektek és az egész népnek: ma született az Üdvözítő Dávid városában. Ő a Messiás és az Úr. Ez a jele: kisedet találtok pólýába takarva és jászolba fektetve. Hirtelen nagy mennyei sereg vette körül az angyalt. Dicséretet énekeltek az Istennek: „Dicsőség a magasságban Istennek és békeség a földön a jóakarató embereknek.” — Miután az angyalok visszatértek a mennybe, a pásztorok így biztatták egymást: Menjünk át Betlehembe! Hadd lássuk a történeteket, amiket az Úr hírül adott nekünk. Odasiettek és megtalálták Máriát, Józsefet és a jászolban fekvő kisedet. (Lk 2,8-16)

Gyermekkorom óta foglalkoztat ez az éjszaka. A pásztorok éjszakája.

Noha az emberiség — a pásztorok révén — értesülhetett volna a Megváltó megszületéséről, mégsem kísérte figyelemmel a betlehemi jászolban föllelt gyermek további sorsát. Jézus nyilvános fellépéséig, családtagjain kívül, mintha senki sem tudott volna létezéséről.

Vajon akadt-e pásztor, aki megjegyezte magának a gyermeket és figyelte, mivé fejlődik? Aligha, hiszen ők visszatértek nyájaikhoz. Mégis: tudták, hogy a Messiás megszületett!

A nagy eseményről tehát sem a városlakók, sem a papság, sem az előkelők nem értesültek. De még az egyszerű halászok sem, kik közül Jézus tanítványait választotta. Csupán a pásztorok.

Miért éppen ők?

Jézus pásztornak nevezte önmagát. A pásztor, ez a minden társadalomban valamennyire független egyéniség, csak a rábízott nyájjal törődik, azért felel. Életmódja a csillagos égbolt megfigyelésére, bölcselkedésre éppúgy alkalmas, mint művészkedésre, faragásra.

A pásztoroknak először egy angyal jelent meg, majd angyalok sokasága vette körül őket a nappali fényességgel elárasztott éjszakában. Az angyali kar himnuszot énekelt.

Ilyesmíről a négy evangéliumban sehol másutt nem olvashatunk. A magyar néphagyomány ezt a kegyelmet büszkén méltányolta. Talán nincs is ősi karácsonyi énekünk, mely ne a pásztorok említésével kezdődne. (*Csordapásztorok; Mennyből az angyal; Pásztorok, pásztorok, örvendezve; Pásztorok keljünk fel, stb.*)

A pásztorok éjszakájának van két érdekes mozzanata. Ezekről Pázmány óta szinte szó sem esik.

A mennyei sereg a régi magyar fordításokban *vitézekből*, tehát katonákból áll.

„És legottan lőtt az angyallal mennyei *vitéz seregeknek* sokasága. (*Müncheneri Kódex, a Hunyadiak korából.*)

Pontos a fordítás, mert Szent Jeromos *Vulgatájában* ez áll: „*Multitudo militiae celestis.*”

Pázmány Péter akkora jelentőséget tulajdonít ennek, hogy 1635 karácsonyán, élete utolsó prédikációjában így fogalmazott; Lukács evangélista azért ír mennyei vitézek sokaságáról, mert „Krisztus harcolni jött e világra, kimutatta magát hadakozó kapitánynak.” A jászolban fekvő kised harcba szólította a vitézeket. „Háromrendbéli ellenséggel harcolt e mennyei bajnok az istálló korlátjában: a világ pompájával: a földi nyomorúságokkal; az emberek szívének keménységével.”

Az angyalok serege Balassi Bálintnál is vitézek hada. A 148. zoltár parafrázisában így ujjong:

*Mennyei seregek, boldog, tiszta lelkek
Emberi nemzetre kik az égből néztek,
Az Urat örökké ti mind dicsérjétek.*

A Megváltó Balassi számára is seregeit diadalra vezénylő kapitány. Így fohászodik Jézushoz:

*Te vagy szál kópjám, te vagy éles szabhyám,
Jó lovam hamarsága,
Elmémmnek vezére, karjaim ereje,
S szívemnek bátorsága*

(Ad Deum Filium)

Pázmány és Balassi mennyei seregei, a *militis celestis*, a pásztorokat köszöntő angyalok kara: a török háborúk Magyarországnak látomása.

Bennem is így él, gyermekkorom óta, a pásztorok éjszakája: a kifényesedett éjszakai égen angyal-vitézek, a földön pedig pásztorok. Csillagokat értő, égbolt titkait magyarázni tudó bölcsek.

A másik feledésbe merült érdekesség a *Vulgatának* egy mondata, a pásztorok szava. Ez ma egyik fordításban sem olvasható! A *Vulgata* szövege szerint ezek a pásztorok nagy teológusok! Imígyen szólnak, amikor fölkerekednek Betlehembe: *Lássuk meg az Igét, mely lőtt.* (Müncheni Kódex) Latinul: *Videamus hoc verbum, quod factum est.*

Pázmány Péter is így tudta. Említett 1635-ös karácsonyi prédikációjában így fogalmaz: „Jer menjünk Betlehembe, igaz hitünk elmékedésével, és lássuk az emberré lett Igét.” Mesteri gondolati párhuzam János evangéliumának első fejezete és e karácsonyéji misztérium között! János evangéliumában ugyanis ez olvasható — a legutóbbi vatikáni zsinatig a mise „utolsó evangéliuma”-ként szerepelt a szöveg: *Et verbum caro factum est.* (És az Ige testté lőn.)

A pásztorok *Vulgata* szerint értelmezett szavai kétségtelenül erre a mondatra utalnak. Menjünk hát Betlehembe, és nézzük meg a megtestesült Igét. Így értelmezte ezt Pázmány is, tudós jezsuita, bíboros-érsek léte.

Mintha az angyalok kara ezt *is* közölte volna a pásztorokkal. Azt, hogy most testesült meg az Ige, görögül Logosz. És most ők fölkerekednek, hogy lássák az Igét. A megtestesült Logoszt, egy kiseded alakjában.

Régi magyar egyházi ének:

*Az Ige megtestesült Názáretben
Kit Mária szűzen szült Betlehemben*

Milyen kár, hogy újabb fordításokban mellőzik ezt a gyönyörű gondolati párhuzamot, amit aztán, harmadjára, az *Úr angyala...* kezdetű imádságunk is alkalmaz: „És az Ige testté lőn, és miköztünk lakozék.” *Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Igen, a pásztorok azt tudták meg az angyaloktól, hogy a *Logosz* immár itt lakik miközöttünk...

Bizonyára nyomós oka van, hogy a szövegértelmezés megváltozott. Bizonyára tényleg csak annyit jelent az agyonértelmezett görög szöveg, hogy a pásztorok mindössze ennyit mondtak egymásnak:

„Menjünk át Betlehembe! Hadd lássuk a történeteket...” (*Békés-Dalos*).

„Menjünk el Betlehembe, hadd lássuk, ami történt...” (Kosztolányi István fordítása, 1976)

Énbennem mégis az a mondat világít, ami Pázmányt is lelkesítette: *lássuk meg a megtestesült Igét...*

A *történeteket* tekintsék meg a hirlapi tudósítók, hiszen az a dolguk.

Bárhogyan is: tény, hogy az emberré vált *Logoszhoz*, angyali útmutatásra, a pásztorok vezettek el bennünket.

Sumonyi Zoltán

Szövegértelmezések

„Addig hív karácsonyt: elérkezik”.

Ádventi lélek. Harminc éve idézgetem Villon *Közmondások* című balladájának refrén-sorát, az egyetlen a harmincegy szólás-mondás között, amelyet pedig alig értek. Mert az, hogy „Addig jár korsó kútra: odakoccan”, ez világos, használjuk is, de mit jelent ez az adventi szentencia? Hogy amire nagyon vágyunk, végül beteljesedik? Vagy inkább valami titkos fenyegetést?

Nyilván értelmezés kérdése, de én — lévén adventi lélek — az utóbbit érzem ki belőle: eljön a Karácsony, a nekikészülődések ideje lejár, tovább nincs mire hivatkozni, s ha akkor se történik Valami, azaz: nem *tesszük* megtörténtté, értelmetlenné válik az advent. Kezdehetjük előlről, ha még elkezdhető. („Addig ígér — mint megadni bajos.”)

Igen, igen, mintha a vers is ezt sugallná: a tapasztalati bölcselmekben csupa finom fenyegetés. „Addig késik: csak maradjon a sutban. Addig távolodik, hogy feledik. Addig vered, már szilánkokra pattan. Addig siet: sebtében elesik. Addig csúfol: mindenkinek kínos. Addig nő szabadsága: bajt okoz. Addig hív Karácsonyt: elérkezik.”

Hanem hát ezek mind személyes vonatkozású baljóslatok, a magánszférába utalandók — mondhatnánk egy kézlegyintéssel.

*

Ádventi nép. Mintha bizony a Karácsony csupán egy terminus lenne, időhatár, sőt tűrészhatár, — s nem a Megváltó eljövetele! Csak hogy *melyik* eljövetele? Mert ez már alig húsz évvel a Golgota után is csaknem végzetes félreértést okozott a tesszalonikai keresztény közösségekben egy páli levél miatt.

Azt írja nekik 51-ben vagy 52-ben Korintusból az apostol: „Mi élők, akik az Úr eljöveteleig megmaradunk, nem előzzük meg az elhúnytakat. A parancs-szóra, a főangyal kiáltására, Isten harsonazengésére az Úr maga száll le a mennyből, s először a Krisztusban elhunytak támadnak fel. Azután mi élők, akik megmaradtunk, a felhőkön velük együtt elragadtatunk a magasba Krisztus elé, és így mindenkor az Úrral leszünk.” (1Tessz 4,13-17)

Mi tagadás, azért ez eléggé félreérthető, vagy inkább *félreérthetetlen!* A tesszalonikaiak mindenesetre úgy értették, hogyha az Úr Jézus Krisztus újra eljön még Pál életében, aki pedig már az ötvenes éveit tapossa, akkor ez az egyesülés már nem lehet olyan sokára. Arra a kis időre pedig...? Nem is érdemes foglalkozni a világ gondjával!

Pált meglepi ez a „félreértés” és nyomban megírja második levelés Tesszalonikába: „Ami Urunk, Jézus Krisztus eljövetele és a vele való egyesülésünket illeti, arra kérünk testvérek, ne veszítsétek el egyhamar józan eszeteiket, és meg ne riasszon sem lelki kinyilatkoztatás, sem állítólag tőlünk eredő beszéd vagy levél, mintha az Úr napja már küszöbön állna. (...) Amikor ugyanis nálatok voltunk, meghagytuk nektek, hogy aki nem akar dolgozni, ne is egyék. Hallottuk ugyanis, hogy némelyek rendetlenül élnek, semmit sem dolgoznak, hanem haszontalanságra fecsérlik idejüket.”

Lusták voltak a tesszaloniak? Aligha. Csak görögök voltak: pogányból lett keresztények, akiket éppen Pál térített Krisztus hitére. Jóval a keresztthalál után. Ők nem ismerték az évszázados vagy évezredes Messiás-várás áhítatát, már mindent „készen kaptak”. Megváltó-élményükből hiányzott a hosszú várakozás, a felkészülés, a fogadkozások. Nagyon is kapóra jött hát az az első, félreérthető levél, s boldogan értették félre: még kell jönni valaminek, azaz hogy *még egyszer* el kell jönnie.

Nagyon is megértem őket.

Háy János

Neofita és Fosszilia

Zörgés, süvítés, magas és mély hangok tompaságba borult moraja, küzdő gépek folytonos-fojtó törleszkedése, sodródó járók és kelők, elegy-belegy népek kiismerhetetlen bolygása-zsongása, mintha Khaosz, az attikai bajkeverő ténykedne Budapest utcáin: totális a zűrzavar.

Kameránk, amivel a belváros ijesztő forgatagát vesszük, a Kígyó utca közelében észleli a két férfit, amint kiválik a tömegeből, mintegy utat engedve a maradék népség nyomakodásának. A szakállast ismerjük. Nemrég tért meg, azt meséli meglelte az Urat, Jézust, hogy közvetlen kapcsolata van a Szentlélekkel. Most boldog — mondja, az amerikai típusú kedélyes gyülekezet, ahová jár, az igazi egyház. A neofiták szánakozó (enyhén lenéző) pillantásával tekint a vele szembenállóra, akit egyházaról a neofita könnyedén csak fossziliának nevez. Amint extrovertált a vallás, úgy extrovertáltak a hívek is. A szakállas férfit korábban — amikor még ő is fosszilia volt — hallgatagnak, szinte zárkózottnak ismerték, ám most pillanatra sem hagy fel a lendületes beszéddel. Kérdésekkel bombázza hajdani barátait, miként ezt a szőke férfit is az utcán, a tömeg falától zárt öbölben.

Mit jelent számodra a Karácsony? — kérdezi hevesen a neofita. A szőke férfit láthatóan nem csak a magabiztos hanghordozás, hanem a kérdés tartalma is meglepte. Másra számított: Hogy vagy, de rég láttalak! És a gyerekek? Megvan még az állásod? — effélékre. Gondolkodni kezd — az ékszerbolt kirakatában peregnek az aranyos-ezüstös másodpercek. Gondolkodni kell, hogy a kérdésbe foglalt ünnephez méltó választ adhasson, hogy ne legyenek mondatai slendriánok, pongyolák, ne tolakodjanak beléjük a hétköznapi kifejezések, a pesti utca-nyelv ócska, némikor mégis találó megfogalmazásai. Milyen nehéz a megszólalás — sajnálkozott magán teátrálisan. Aztán már majdnem sikerült kiböknie valami szépet, nagyot nyelt a levegőből, a száj résnyire szakadt, de a neofita férfi megelőzte: Soha nem részesülhetsz a Karácsony magasztos élményében — mondja —, mert számodra a Karácsony a vásárlások, az ide-oda rohangászás, az ajándékok beszerzése (lehetőleg olcsón, de drágábbnak látsszon). Hogy megvan-e már a fa, középarányos vagy az egyik oldalán satnyább. Egyáltalán, jól mérte az árus vagy megint átvágott, mint tavaly. Már hetekkel az ünnep előtt veszekszel otthon, hogy kire mennyit költhettek, hogy miért nem lesz rántott hal vacsorára (már megint). Aztán jön a csomagolás. Kire sózzuk a gyereket, amíg készülődünk? — Ne oda tedd azt a dísz! Nem látod, hogy ott hülyén néz

ki? — Te a vacsorával foglalkozz, megbeszéltük, a fát én díszítem. Én is elfogadtam, hogy nincs (már megint nincs) hal estére.

A neofita hangja büszkén csengett, kiválva erejével és élességével az utca nyomasztó hörgéséből. A szőke férfi újabb és újabb próbálkozást tett, hogy megszólaljon, ám az alig másodpercnyi beszédzúneteket egyre cikornyásabb szóörvények követték.

— Végre elérkezik a pillanat — folytatta a szakállas férfi —, a csengő megszólal, kitárul a szoba ajtaja, s a gyerekek rávetik magukat az ajándékokra, minden darabjaira szednek, aztán hamarosan összevesznek, hiszen mindegyiknek a másiké kell, rosszkedvűen ülnek a vacsorához, nem ízlik nekik az étel, unják a hosszadalmas ceremóniát. Hulla fáradtan, feldúltan beesel az éjféli misére, őrült nagy tömeg a templomban, mindenki ott van, aki egész évben nem volt, a szertartás sem visz közelebb Istenhez, hisz ez is csak a nap üres formáságainak része. Hát nem érted — kiált a neofita férfi —, ez a te Karácsonyod. A szíved zárva marad, a lelked nem tisztul meg.

A fosszilia most hirtelen levegőt vett, hogy „mostmáraztántényleg” megrezgetti a hangszálait, hogy „mostmáraztántényleg” megszólal, ám a neofita férfi kifogyván a szóból búcsút intett, métereket lépett kettejük közé, míg végül felmarkolta őt az utca zsongása. Talán — gondolta az egyedül maradt férfi —, talán utánaüvölthetném, hogy egyáltalán nem úgy van. Hogy nagyon is felemelő erre az ünnepre készülődni, beszerezni a szükséges dolgokat. Hogy fel sem merülhet, hogy haragvások közepette zajlanának az előkészületek. A fa meg mindig egészen szép, mert ha jobb oldalt satnya, akkor azt a fal felé fordítjuk, ha meg teljesen asszimetrikus, úgy is szép lesz, mert minden karácsonyfa egy egyéniség, a maga túldíszítettségével túllép az ízlésítéleteken. És a gyerekek nagyon is örülnek, megérik a fenséget, a titkot-titkozatosságot. S ami a legfontosabb — gondolkodott tovább a szőke férfi —, hogy ezen a napon, ha csak percidőre is, de megszűnik mindama kétség és kétely, ami egész évben a lelket és a testet feszíti széjjel, percidőre akár, de megjelenik a bizonyosság.

Hosszan gondolkodott, aztán elmosolyodott, amit neki mondtak, mindazon, amit ő mondott volna: Mégis jobb, hogy nem szóltam semmit, hiszen ez olyan dolog, amit csak megélni lehet, beszélni róla képtelenség. A közhelyes mondat most igaznak tűnt. Helyeselt magának: igen-igen, aztán elindult. Léptei elszakították a találkozás helyszínétől, majd felkapta őt is az utca forгатaga. Kameránk még észlelte, amint — talán lábujjhegyre állva — ki-kikandikál a hömpölygő áradatból az áruval tömött boltok csillázó kirakatait lesdesve, hogy vajon honnan hozza Jézuska Szenteste kisfiának a szirénázó autót és a műanyag garázst.

Szabó Ferenc

Az élet születése

Karácsony: Jézus születése, Isten Fia emberré válása, az üdvösség, vagyis üdvözítő Istenünk emberszeretetének megjelenése, megnyilatkozása.

A liturgia örvendező ünneplésre szólít, mivel Jézus egy lett közülünk kétezer éve Betlehemben; három kontinens találkozási pontján, amikor érkezett az „idők teljessége”, amikor az emberi fejlődés és az üdvösség művének előkészí-

tése kellő érettségi fokot ért el, asszonytól, Máriától megszületett. „Ma” születik a hitben, hiszen — jóllehet egyszer s mindenkorra befejezte földi pályafutását, megváltói küldetését — mivel feltámadt, vagyis átment a megdicsőült létrendbe, örökké él, Lelkével velünk van Egyházában, valóban *Emmanuel*: - Velünk-lakó-Isten.

Hitem tehát nem ideológia, hiszen szerzője, forrása elhelyezhető a térben és az időben; hatástörténetét megismerheti még a hitetlen vallás-, szellem- és kultúrtörténész is. Amikor a Szentföldön jártam, áhítattal megcsókoltam Betlehemben a születés bazilikájában a csillagot, miként a Golgotán a kereszt szikláját is. Ott éreztem először, hogy valóban vannak szent helyek és szent idők. Megértem Péguy áhítatát is:

*Boldogok, akik látták Őt járni-kelni!
Ó Jeruzsálem, te boldogabb vagy,
mint Róma városa...*

Ugyanakkor az is igaz, hogy igazában csak *itt és most* találkoztam Jézussal; a hitben lehetek kortársa, amint Kierkegaard mondotta. Ma születik Jézus lelkebben a hit által. Igaz Angelus Silesius mondása, amely a középkori teológiát tükrözi: Jézus ezerszer is megszülethetne Betlehemben, ha lelkebben nem születik újjá, mit sem ér neked, hisz nem részesülsz az üdvösségben.

Karácsony az Élet születése, ezért örülünk. Jézus, aki az Élet, a világra jön, hogy nekünk életünk (isteni életünk) legyen, és bőséges legyen. Akik befogadják hittel az isteni Kisdéd által hozott üdvösséget — akik hisznek üdvözítő Istenünk emberszeretetében és erre szeretettel válaszolnak —, azok már a megkezdett örök életet élik. „*Gratia est semen gloriae*”, a kegyelem az üdvösség magva.

Bergson írja valahol: az ember akkor örül, ha az élet kibontakozik, tért hódít. Ha engedem, segítem az isteni élet kibontakozását, megkapom a karácsonyi örömet, amelyet az Üdvözítő mindenkinek felkínál. Az angyal „nagy örömet” hirdet minden jóakarató embernek.

Vasadi Péter

A gyermek nagysága

Azt hiszitek, John Donne feje a hosszú hajával, ahogy elmerült az imadásban és körös-körül csillámlani kezdett, nem azt a csillagot idézte?

Nem tudnátok, hogy ő, aki egyszer megszületett s Jézus Krisztusnak mondta magát, minden imádó szívben újra megszületik?

Nem látjátok, hogy át- meg át van vele szöve a világ, miután meghalt? Hogy meg kellett halnia, de föltámadt a mindenre, a mindenkorra és mindenkinek?

Ki hiszi el azt az ostobaságot, hogy ínyencként falatozni jöttünk a világra, lelkesülten vigyorogni a romlás sztárjainak, szaporítani a kétségbeesett sokadalmat, ásni a sírt, takarítani az üszkös romokat, falni a hiábavalóságot, s nem *benne* az üdvösségre?

Mi az üdv? Amit *most* akarunk, de *itt* lehetetlen: átélni a szív felső fokait, szabadon, artikulálva és szeretetben?

Jézus azt jelenti — én Benne, s Ő bennem. Nézem, ahogy a megrendültségem az ő arcvonásaivá szelidül. Látom rajta az örököt, mintha a bőre lenne. Időt így tesz testté, Testét így teszi az én időmmé. Jöjj, mondatja velem, holott kezdettől

itt van. S miután elment, köztünk marad örökké. Isteni létének keresztüzébe állít minket, mert folytonos a veszély. Elég egy becsukódott szem tagadása. A kevélység háta. A gúny félmosolya. A szőrös cseléd lengő mozgása a szívben. Átkozottul szép a vajákos, amint lassan kibontja magát. Szájszaga mégis elrémít.

* * *

Haj, testvérek, de nagyon szeretünk jókat mondani Róla. Elegáns elme villog mondatainkban. Állítgatjuk őt, de lefokozva. Voksot adunk rá, de (pardon!) visszavonulva. Elmélkedünk róla, de a műben szikáran gőgösködik eredetiségünk. Vivátozunk neki, ha teljesíti hiú óhajainkat. Ha igazol minket fátyolosan. Élsuhanó alakja hagyjon nyomot alig-érintéssel a jelenségen, amelynek ÉN a neve. Vagy „életmű”. „Siker-sorozat”. Csipetnyi érdekessé legyen ő a nagy evilágiságunkban. ÉN az „Ez-más-mint-a-többi”. Szavak, hangok és metaforák összhangzata, ének. Vagy erő, fennkölt másságunk politikai homlok-fénye. És ÉN a dicsőségünk, mohó fogazatát alig képes elfödni a míves szerénység.

Kezet rázunk vele, megveregetjük a vállát, ez igen, lám a közelmúltat is hogy kiheverte, tényleg, micsoda legyőzhetetlenség — de azért maradjon csak a helyén. Téma lehet, tárgy is akár, sőt szellemi horizont is, de hogy *itt ez az ember* a szentségben magához, s pláne *magába* öleljen, azt nem. Az túlzás. Mit szólna a világ? S mit a tisztelt olvasó, a néző, a tanítvány? Egy libasorban vonulni a kántáló búcsúsokkal? Ekkora intelligencia-kvantummal? No, nem. Magánvallássosságunk diszkrét bája derengjen csak. Semmi fölös mutogatás. Semmi össznépi jelenlét. Kényesen kell ügyelnünk, feleim, szellemi függetlenségünkre.

* * *

Óh, a Nap, a csillagok ugyan nem félik fényedet, sőt általad ragyognak a sötétben.

Téged szikráztatnak. Kopár arcukkal fordulva feléd keringenek körülötted. Ahogyan Krisztus körül a szentjei. Nem egymástól vettek példát, hanem együtt töltik be hivatásuk: a lényegi rend kozmikus törvényei ülnek az emberi szívben is.

Ha ő az élet csakugyan, akkor a nélküle-léten kiütnek a halódás jegyei. Bármily lassan. Bármily finoman. Áttételesen. A luxus-tükörben dáridózó pusztulás elhúzódhatik évszázadokig. De a tetőponton egyszerre megáll. Félbe marad. S ismétlődik a katatón haldoklás, míg megkövül.

Itt meg ez a kis kanonok szájához emeli összetett tenyerét, áll az oltár mögött s néz Téged a menza tányérkáján, sokáig, már-már kínos a csöndje, a mozdulatlansága, csak néz és néz, s hirtelen fölpillant: amit ott látni nagyra nőtt szemében, *a titok szerelmes ismeretét* — ez és semmi egyéb, ez egyedül az Egyház ereje.

A világ most zihálva kapkod levegőért. Kiderült, hogy szentség — a levegő is. Tiszta patakvíz. Ép erdő. Helytálló mondatok. A jellem. Nyitva hagyott szem. Vér az erekben, nem szétfröcskölődve az utcakövön. Az a víz és vér a Testéből gyógyszer is. Eszmeiség. Jövőkép.

Óh, Jézus. Túrj még minket.

Kis Gyermekek, adj melegedből.

Hatalmas Ige, akikről Pázmánynál, Pascalnál, Newman-nél csak a sárgarigó szól szebben, be ne zárd, be ne zárd szív-akol-od kapuját.

Barna Gábor

A jóhír forrása

A Rajna-vidéken, a 14—18. századi magyarországi zarándokok nyomait keresem. Azokét a százakét, akik minden hét évben felkeresték az aacheni dómot — ez 1993-ban lesz ismét esedékes —, s a bibliai Háromkirályok kölni kegyhelyét. A hosszú, hetekig tartó oda- s visszaút során természetesen nem mulasztották el meglátogatni az út mentén vagy annak közelében lévő kegyhelyeket sem.

Nagyon is kézenfekvő a hasonlat a távoli kegyhelyekre zarándokló, az útközben egy-egy fontosabb állomáson megpihenő zarándok és az élet mindennapjainak gondját, terhét cipelő (keresztény) ember között, aki számára az útközbeni megállót, megpihenést, de a feltöltekezést és felkészülést a további útra az ünnep jelent(het)i.

Ennek, azaz az ünneplésnek megvannak a maga kulturálisan meghatározott normái és formái, amelyeket — természetes körülmények között — a hagyomány érvényre juttat. Az elmúlt évtizedek nem egészen „normális” körülményei között — néhány évet leszámítva —, még erősen szekularizált világunkban is az ünnep munkaszüneti nap volt. Karácsony is.

Ünnepen az ember pihen; áll a gyár, a parasztember is csak a jószág körüli legszükségesebb teendőket látja el. Különlegesebben és bőségesebben táplálkozik, ünnepi asztalt ül, s leveti hétköznapi ruháját is. Vendéget fogad, vagy maga megy vendégségbe. Az ünnep így, közösségben teljesebbé válik.

Eszembe jutnak gyerekkorom karácsonyai. Előtte a hajnali misék sajátos hangulata, majd az ünnep — otthon és a (kunszentmártoni) Kármelben. Mindig oda jártunk. Érzem még a sajátos karácsonyesti haboskávés vacsora ízét — sokan voltunk, az 50-es években szüleimnek erre tellett —, amit saját kis családban nem ment belső konfliktusok nélkül új hagyományra cserélni. Aztán a várakozás az ajándék ruhára és könyvekre. Mindig csupa hasznosra persze. Imádság és ének a karácsonyfa alatt. Majd az éjféle mise és az ünnep többi miséje, amelyekről — főleg ministráns gyerekként — ritkán maradtunk el, fiúk.

Mindig foglalkoztatott az a kérdés, hogy nagy ünnepeink közül miért éppen a karácsonyt érezzük legközelebb magunkhoz. Ezt mutatják a néphagyományok, de így volt a családban, szűkebb környezetben is. Húsvét már távolabb áll tőlünk, pünkösd pedig nem is törődünk. Még a nagyheti szenvedéstörténet fogott meg erősebben bennünket. Esetleg. Jézusé — de Máriáé is. Talán azért, mert emberileg ezeket tudtuk legjobban saját életünkhöz kötni. A Gyermek és az Anya: gond, remény, fájdalom és szeretet. A többi titok maradt, felfoghatatlan. Olykor hihetetlen. De karácsonyt magunkénak érezzük; királyok és pásztorok. Mindannyian. Ezért (lehetett egykor) a betlehemezők és kántálók túlcsoportosult, felszabadult, mókázó öröme. Játékaiknak se szeri, se száma.

Karácsony, a Gyermek születése, — számomra — a remény születése. A jó hír forrása. Ezért az ünnepi öröm. Az októberi rózsafüzéres estéken ezért is, reményünk növeléséért imádkozunk. Németül és magyarul. Hogy érdemes azért és így élni. Hogy irgalmas lesz az Isten nagybeteg Édesapámhoz. Mindnyájunkhoz. S hogy nem hagy el a remény: célba ér, s mi is célba érünk. Mint a régi zarándokok, akik eljöttek ide Kölnbe, a csillagot követve, hogy a bibliai Bölccsekkal együtt hódoljanak megszületett Reménységünknek. Útközben, bár sokszor elfáradtak, megálltak, erőt gyűjtöttek és tovább mentek. A csillag vezette

őket. Útközben jószívű emberek segítették, fogadták be őket. S hogy hódolatu-
kat méltó honfitársak közvetítsék, valószínűleg még a 14. században magukkal
hozták a magyar három szent király — Szent István, Szent Imre és Szent László
— ereklyéit. A bibliai Háromkirályok mellett a maguk — népünk — nevében
ők hódoltak a megszületett Kisdednek. A francia megszállás és szekularizáció
múlt század eleji éveiben a kölni Makkabeus templom tönkrement, lebontották.
A templomban őrzött ereklyék elkallódtak.

Elkallódott volna velük reménységünk is? Ezt nehezebb megtalálni, mint egy
lappangó relikviát. A karácsonyi megállókor a normák és szokások által meg-
szabott, elvárt ünnepi külsőségek mögött — a belső csendben rálelhetünk.

Jász Attila

Triptichon: Jézus születése

Karácsony misztériumáról, Jézus születéséről, az Ünnep szakralitásáról so-
kan/sokat írtak már. Önmagunkba forduló meditációra kényszerülünk, ha a
titkot meg akarjuk fejteni. A meditáció elmélyülés önmagunkban, belső beszél-
getés, töprengés, érzéketlenségünk feloldása, a lélek kapuinak megnyitása,
„hogyan Istenre mint lelki valóságra gondolhassunk, Jézus élete tette lehetővé” — mondja
Ebner. Az önmagába tekintő ember nem értheti félre ennek az életnek a tényeit,
belső útjain nem kerülheti ki. Nem tehet úgy, mintha kétezer évvel ezelőtt sem-
mi sem történt volna, vagy mintha egyszerűen csak nem kéne tudomást vennie
róla. Aki Jézus életéhez akar közel férkőzni, óhatatlanul saját életéhez jut el. Karl
Rahner egyik karácsonyi meditációjában arra a következtetésre jutott, hogy Jé-
zus születésének ünnepét csak egyedül, önmagunkba visszavonulva lehet meg-
érteni és mélyen átélni. Csak ezután lehet a családdal, az embertársakkal meg-
ünnepelni a karácsonyt. Enélkül az ünneplés zaja elnyomhatja az ünnep meg-
hittségét, lényegét; így a nagybetűs ünnep alkalommá fokozódik le, amikor na-
goty lehet enni-inni, szórakozni, sznobságból éjféle misére menni.

Arról, mit jelent nekem Jézus születése, csak közvetett módon tudok beszélni:
képeken, festményeken keresztül.

1. Ezek után azonban paradoxonba-fulladás veszélye fenyeget, mert a képzelet-
beli triptichon középső képfelületének üresnek kell maradnia. *Jézus megfesthetetlen.*

2. *„A harangok elhallgattak, az ünneplők a nagy csendben az ablakhoz álltak, nézték
a havas éjszakát, a múlt időre gondoltak, a halottakra, az életre”* — írja Márai, a
kimondhatóság kötelén táncolva, hogy sikerüljön a lehető legpontosabban meg-
rajzolni, ugyanakkor semmit el nem árulnia a titokról, az évszak misztériumáról.
A világlakban állók az egész évi várakozásra gondolnak, amely testet ölt ezen az
éjszakán. A megérkezést várják, mint a három király-vándor-bölcs, akik elindultak,
hogy bizonyosságot szerezzenek, akik napjaik hideg fogságát istállómelegre cserél-
ték. A szentestétől mindenki ezt várja, kimondva vagy kimondatlanul.

Szavaink közti szünetekben nem rejthető el a hosszú, várakozással teli téli
éjszakák gyötrelme. Amikor leghosszabbak az éjszakák, legnehezebb ébren ma-
radni, befelé figyelni és elodázható megoldásként nem a párnát választani. El-
érkezik — mint mindig — az év legsötétebb pontja, december 24-e. A keresz-
ténység előtti pogány hagyományok ismerték ennek a napnak a kozmikus je-
lentését: a téli napfordulót, ahonnan, hacsak egy kakaslépésnyivel, de mind

hosszabbak lesznek a nappalok. Az év legsötétebb napján értjük Novalist, az éjszaka énekesét: „Ahol pedig nő a veszély, közeledik a megmentő”. Szent Pál biztató szavai is utat találnak évről-évre: „Várjuk reményünk boldog beteljesülését: a nagy Istennek és Üdvözítőnek, Jézus Krisztusnak eljövételét”.

Ha saját magam által komponált hármassóltár középső képmezeje üresen maradt, akkor a fennmaradó két képhely közül az egyikre William Blake *Jézus születése* című festménye kerül. Az, hogy milyen festőiskolák hatásai ismerhetők fel a képen, lényegtelen. A középpontban lebegő kis Jézus a fényforrás az istállóban, megvilágítja a körülötte állók arcát és az elalélt Mária testét tetőtől talpig. Testmozdulata, kéztartása az eljövendő feltámadás dicsőségét ígéri, láthatóan kegyelemmel és megbocsátással ragyogva be a jelenlévők arcát. Az ablakon túl, ismétlésként a háromkirályokat vezető csillag, amely a *Legenda Aurea* szerint időnként a gyermek Jézus képét öltötte fel kereszttel a kezében és töviskoronával a fején.

Az év legsötétebb napján, mikor a fénykészletek végleg kiürülni látszanak, szűségünk van a kegyelemmel eltöltő fényforrásra, mely bennünk pislákol, melyet Blake képe ábrázol: „Jézus szelleme az állandó bűnbocsánat”.

3. „Vallásos korszakokban a képzőművészet nem egyszerűen csak vallásos tárgyak ábrázolása — minden tárgyat vallásosan kezel, lelke magasztos fényét és tüzeit Orpheusként árasztva rá” (Baader).

A barokk, mint utolsó segélykiáltás, az orpheusi tüzet próbálja újjáéleszteni, figyelmeztetni az emberiséget, mennyire eltávolodott az isteni mércétől. Franz Anton Maulbertsch, jó százötven évvel az európai barokk kirobbanása után, nemcsak az első barokk festőnk, hanem tulajdonképpen európai színvonalú magyarországi festő. Első komolyabb vállalkozása a sümegi plébániatemplom kifestése. Tisztában volt vele, hogy „aki le akarja festeni Krisztust, annak Krisztussal kell élnie” (Fra Angelico).

Nehéz ezt még és már érzékelnünk és megértenünk, ebben az önző és kevély században, amely Istentől és természettől elhagyatottnak érzi magát. Mégis, elképzelt hármassóltárom harmadik képe Maulbertsch *Királyok imádása* című kompozíciója. A kép teológiája ismert Máté evangéliumából. A három ajándék jelentése megfelelt a barokk lelkületének, ugyanis az arany a földi királynak szólt, a tömjén az Istennek, a mirha — előrevetítve a kereszt óráját —, a halálra készülő embernek. A barokk kedvelt megoldása, hogy Jézus születésének ábrázolásakor már megjeleníti keresztthalálát is. A freskó felső-középső részén egy oszlop — a szenvedés közepének szimbóluma (arma Christi) — felhőkbe torkollik, ahol angyalok repdesnek. A fentről jövő tiszta fényt egy felhősáv árnyékolja, csak sugarai látszanak. A jobboldali háttérben a kompozíció tömörségének és derűjének ellentétülaként a festő kódós-lila fátylon át e betlehemi gyerekgyilkosságot jeleníti meg.

Minden elképzelt triptichon önkényes. Mysterium: a láthatatlan maradjon a láthatatlanban.

Tringer László

Az örök intés

Az ünnep az idő jele. A karácsony személyes élménnyé varázsolja a különben elsuhanó misztériumot, az időt. A mindennapok észrevétlen, megszokott pergése mögött a karácsony üstdobja egy más, nagyobb ívű ritmusra döbrent benün-

ket: a lét, sorsunk alapvető kérdéseit veti fel. Lezár egy szakaszt és újat nyit. Egy pillanatra megáll az idő szimfóniájának végtelen folyama, a jelen, a múlt, s a jövő karácsonyai egybemosódnak. A jelen, amely különben csak a pillanat csalóka varázsa; van-nincs, lebegés a lét és a semmi között, az ünnepben igazi „vanná” teljesedik ki, horizontja kitágul a múlt és a jövő karácsonyok felé.

Az ünnep tehát az igazi jelen, amelyben a dolgok vannak és mi magunk is bővebben birtokoljuk a Létet. Minden ünnepnek megvan ez a Létbe merítő funkciója. Az európai kultúrában a karácsony a sui generis ünnep, amely a hívő számára az isteni Léttel való legbelsőbb találkozás, Istenben való elmerülés, mikor a Megtestesülés által az isteni és az emberi lét egybeolvad.

Épp' ezért az *ünnep az időtlenség jele*. Az idő a Lét perifériájának tulajdona. Múltja, jövője a változásnak, a múltékonyságnak, az esetlegesnek van. Idő szerint létezik, ami rész szerint való, ami csak részesedik a Létből. Tekintetünket az Abszolút felé emelve az idő jelentőségét veszíti, s a Lét teljessége tárul fel előttünk, az abszolút Jelen, a Van. „Én vagyok, aki vagyok”...

A karácsonyt évtizedek óta kialakult rítus vezeti be családjunkban. A csillogó fa körül a gyerekcsoportok a karácsonyok során felnőtt vonásokat öltenek. Ilyenkor a „nagy család” gyűlik egybe. Az idők folyamán egy-egy ráncos arc eltűnik a jelenlevők közül, majd megjelenik egy új. Mégis ugyanakkor mindannyian együtt vagyunk. A karácsony tartja egyben — az idő múlásával dacolva — az embereknek azt a kis csoportját, akik egy család tagjaként határozzák meg önmagukat.

A karácsony a találkozás jele. Amikor az emberi kapcsolatok az Én-Te viszony tisztaságában jelennek meg. Amikor önmagammat a Másik által határozom meg, amikor az Én a „Te”-ben föltárulkozik. Ajándék, ennek a bensőséges egymásra találásnak szimbóluma azáltal vagyok, hogy Neked adok, Téged teszek gazdagabbá, hogy a Létből nekem is bővebben legyen.

Valamelyik — időtlen — karácsony előtt görnyedten cipeltem a hatalmas fenyőfát hazafelé a piacról. Szembe jött egy fiatal anya, kézenfogva óvodáskorú gyermekét, félrehúzódott, hogy utat adjon. „Anyu, ez a bácsi már találkozott a Jézuskával?” A szívbemarkoló kérdés azóta is a fülemben cseng. A kérdés, amely a gyermek világlátását tükrözi, egészen mást üzen számomra: intően figyelmeztet, valóban találkozom-e a Másikkal, a hozzám tartozókkal, s általuk az Abszolútummal, akit a csacsogó gyermek Jézuskának nevez? Képes vagyok-e a hétköznapi élet, a Gond hálójából kiszabadulva tekintetemet tágabb horizontok felé emelni? Megpillantani minden karácsonyi örömök forrását, a lét teljességét?

Az ünnep — a másképp való lét. Másként viszonyulunk a világhoz, az emberekhez, önmagunkhoz. Megváltozik — valamilyen rejtélyes konszenzus alapján — a másikkal való érintkezés, mások a szavak, a mondatok, amelyeket használunk, ugyanúgy, ahogy ünneplőbe öltözik a pap, s mi magunk mindannyian. Az ünnep úgy érkezik el a családokhoz, mint egy híres előkelő vendég; mindenki előszedi ünneplő ruháját és ünneplő önmagát, hogy fogadja a rangos idegent. Az ünnep az örök intés: így is lehet. A Másik ér annyit, hogy — kései Háromkirályokként — „ajándékokkal” halmozzuk el. S íme, milyen jól mutatunk ünneplőben. Nem lehet, hogy — az örök Karácsony fényében — valójában is ilyenek vagyunk? Az ünnep — létünk rejtett — valós értékeinek meg-megújuló felfedezése.

Ami még a karácsony

LOVÁSZ IRÉN

Az európai karácsony

Ez az írás azt a sokféleséget igyekszik érzékeltetni, ami az európai karácsony ünnepi gyakorlatát jellemzi. A *változással* az időbeli, a *változat* szóval pedig az időben egymás mellett kifejlődő variánsokra utalok. A valóságban azonban a tér és az idő bonyolult és elválaszthatatlan kölcsönhatásban áll egymással, arról nem is beszélve, hogy egy kultúrán belül létező különböző kulturális szintek között is tapasztalható mozgás, például ha egy szokás az egyházi szférából átkerül a népi vagy polgári gyakorlatba és fordítva. Mindezek figyelembevételével az alternatíváknak valóban rendkívüli sokféleségét kísérhetjük figyelemmel egyetlen ünnepi gyakorlat kapcsán.

A karácsonyi ünnep Keletről származik, ahol már a 2. században január 6-án ünnepelték az Istenség emberi alakban való kinyilatkoztatását, ez az *Epiphania Domini*. Az ünnepet hamarosan Róma is átvette, de ez már nemcsak egy teológiai gondolatnak szólt, mint Keleten, hanem egy történeti ténynek, Krisztus születésének. A niceai zsinat (325) után e csodás születés Rómában külön ünnepet kapott december 25-én. Ekkor ünnepelték a Mitras-kultusz hívei a Nap születésnapját, a *Natalis Solis invictit*. Krisztus születését Észak-Afrikában valószínűleg már a 4. század elején, de Rómában biztos, hogy a 4. század közepén december 25-én ünnepelték. A 4. század végére ez szinte az egész keresztény világban elterjedt. Az 5. század közepén a jeruzsálemi egyház is elfogadta december 25-ét, s ez felváltotta a születés ottani régebbi, január 6-i ünnepét. Az örmények viszont soha nem ismerték el december 25-ét Krisztus születése ünnepének.

A 6. század elején Justinianusz császár tette nyilvános ünneppé. A középkorban nagy népszerűsége tett szert, inspirálva a zenét és a liturgikus drámát. Karácsony ünnepét jelentős új hatás érte a 13. században az Assisi Szent Ferenc terjesztette jászoltisztelettel. 16. század után a legtöbb református egyházban is elfogadták és megtartották karácsony ünnepét. Luther Márton prédikációiban is nagy figyelemmel adózott karácsony ünnepének. Az angol puritanizmus ellenben igyekezett megszabadulni a karácsonyi ünnepléstől. Az ünnep az angol királyság restaurációjával 1660-ban éledt újjá, de sokkal szekularizáltabb formában.

Az ünnep hangulati változásai

A karácsony európai történetében megfigyelhető, hogyan változott annak érzelmi, hangulati, és kisebb mértékben gondolati tartalma. Ennek az ünnepnek a hangulata, amint arról a legrégebbi liturgikus szövegek és a szentatyák beszédei tanúskodnak, még teljesen dogmatikus volt. Természetesen szóba kerül a történeti esemény, Jézus születése Betlehemben, de a régi római liturgia benne nem

a kicsiny, segítségre szoruló gyermeket látta, hanem a hatalmas Istent, akinek neve: „A csodálatos, a Béke Fejedelme, a Jövendő Atyja”. A jászolról, amely később a karácsonyi ünnep középpontjába kerül, az evangélium szövegén kívül említés sem történik. Idővel a történeti motívum: Krisztus születése válik egyre hangsúlyozottabbá. A történeti érdeklődés lassanként a születés körüli többi eseményre is irányul, azok is külön ünnepnapokat kapnak, és így alakul ki a karácsonyi ünnepekör. A történeti jelleg a jászoltisztelettel még erősebbé válik. Ez Betlehemből ered, ahol Nagy Konstantin anyja, Szent Ilona bazilikát építtetett Krisztus születése helyén, ebben őrizték és tisztelték a jászolt. Állítólag a mohamedánok terjeszkedése elől Theodorusz pápa (642—649) ezüstbe foglalt deszkácskát mint szent ereklyét mentette át Rómába, a Santa Maria Maggiore templomba. Innen lassanként egész Nyugat-Európában elterjedt a jászol tisztelete, ami a figyelmet a benne fekvő kisdedre, az pedig az anyára irányította.

Az ünnep kedvesebb, melegebb vonásai lassan alakulnak ki. Az érzelmek hangsúlyozása állítólag északról került a keresztény liturgiába. A 19. század óta egyre jobban bővül olyan új szövegekkel, amelyek témája már nemcsak dogmatikus, hanem főként érzelmi. Új liturgikus imaműfajok is keletkeznek. Ebben az időben kezdenek a legendás elemek is kifejlődni a karácsony körül. Az apokrif evangéliumok, amelyek legendás színezetben sokat foglalkoznak Jézus gyermekségével, a 11—13. században Nyugaton is elterjednek. Még tovább fejlődött az ünnep érzelmi tartalma a 13—15. században. Nagyban hozzájárultak ehhez a kereszties hadjáratok, amikor a Nyugat a Kelettel, a Szentfölddel ismét szorosabb kapcsolatba került. Assisi Szent Ferenc szentföldi missziós útján valószínűleg a szent barlangot is látta. 1223-ban a grecciói erdő egyik barlangjában — pápai engedéllyel — egy újfajta karácsonyi ünneplést vezetett be: eljátszotta a betlehemi eseményeket. Maga a jászoltisztelet azonban valójában sokkal régebbi, mint fentebb láttuk. 1130-ból már van adat annak népi formájáról, a bölcsőringatásról. Szent Ferenc példája csak még népszerűbbé, elterjedtebbé tette ezt a szokást.

A 18. századtól a karácsonyi „népi” ünnep, „népi” játék egyre nagyobb teret hódít a liturgikus ünneplés mellett. A középkor második felében felvirágzó szentkultusz különösen tisztelte a bölcső körül álló szenteket, mindenekelőtt Szűz Máriát, a három királyokat. Az ő ereklyéiket különös becsben tartották. Aachenban őrizték a kis Jézus pólyáit és Szűz Mária ruháit, amelyekben Jézust szülte. A háromkirály-kultusz központja Köln volt, ereklyéiket állítólag Rótszakállú Frigyes vitte oda 1163-ban. Mivel ők voltak az utazók védőszentjei, a legtöbb vendéglő és fogadó róluk és szimbólumaikról volt elnevezve: *zur Krone, zum Sterne, zu den drei Mohren, zu den Königen* stb.

A gyermek Jézusban már rég nem a hatalmas Istent látták, hanem a szegény, kedves kisgyermeket, akinek hízelegni kell, és akit becézni lehet, mint bármely más földi gyermeket. Bölcsődalokat énekeltek neki latinul éppúgy, mint „népi” nyelven, s a lányok úgy tekintenek a kis Jézusra, mint egy helyi család újszülöttjére. Ez a középkor végi költészet és festészet anakronikus realizmusában is megmutatkozik, például Vochner István *A háromkirályok imádása* című képén a királyok egyikeként Zsigmond királyt festette meg magyar kíséretével együtt. Előfordul, hogy Szent Józsefet szinte komikus alaknak állították be: öreg, ügyefogyott ember, aki értetlenül áll a történetekkel szemben, ügyetlenül szorgoskodik a kis Jézus körül, ringatja, kását vagy tejet főz neki. A magyar népköltészetben is számos példát találunk az efféle realizmusra: a kis Jézus „farikcsál Szent Józseffel” vagy: „Egykor a Szűz Mária, munka közt gondolkodva, amint varrt

szent családjára, isteni szent magzatjára, a kis Jézusra” és „Gyorsan elszaladt a dél, nem lesz az ebédje készen, jaj, most mit tegyen” vagy „Mosni kezd hiába, mos könnyhullatásába, az eget felhő borítja, nem süt ki a nap sugára a ruhájára” de „Szűz Mária kérésére szépen szárad öltözetje, Jézus köntöse...” stb.

Igy nő a karácsony népszerűségben és jelentőségben a középkor végéig, s a nép szemében lassan főünneppé vált húsvét helyett, amely eredetileg az ünnepek ünnepe volt, nemcsak hivatalosan, hanem a keresztény hívek értékrendjében is.

A reneszánsz és humanizmus vallásossága sokkal inkább elvont és filozófikus volt, semmint konkrét. A reneszánsz számtalan Madonna-képet tudott festeni, amelyeken célzás sincs Jézus születésére, nem foglalkoznak történeti tényekkel, hanem inkább azt az ideált mutatják be, amelyet a kor egyre inkább individualistává váló művésze az Isten Anyjáról, sőt nemegyszer a női szépségről általánosan maga elé állított.

A reformáció sok téren szembehelyezkedik a humanisták vallásosságával. Különösen a lutheranizmus kapcsolódik erősebben a középkor vallásosságához, de azt igyekszik minden legendai vonásától megtisztítani, és ennek igen sok népszokás is áldozatul esett. A karácsony ugyanakkor sokkal több középkori vonást őrzött meg, mint a húsvét, hisz a lutheranizmus nagyra értékelte a családot, a karácsony pedig ekkor már a család ünnepe volt. Itt is, mint a hitújítóknál általában, nem a dogmán, hanem a morálon volt a hangsúly. Karácsony pedig jó alkalom az erkölcsi oktatásra, a jók jutalmazására.

A barokk is ellenségesen tekintett a középkori vallásos népszokásokra. A jezsuiták, a barokk szellem megtestesítői például Luzernben és a svájci Fribourgnban is küzdöttek a régi játékok, a passió és a háromkirályjáték ellen. A barokk teatrális művészete ugyanakkor a templomból is színházat csinált, és ebben a színházban a francia királyok udvari szertartásait utánozták. Karácsonyt mint egy királyi herceg születésnapját ünnepelték. A gyermek Jézusban újra a „hősök hőseit”, az „örökkévalóság monarchiáját”, a „béke fejedelmét” látták.

A felvilágosodással a felsőbb körökben kihalt karácsony ünnepeinek bensőséges hangulata. A felvilágosult uralkodók és kormányzatok iparkodnak azt mindenféle tilalommal leküzdeni. Karácsony körül tiltják a betlehemes játékokat, a bölcsőringatást, a betlehemállítását a templomban. Figyelemreméltó a megokolás, amellyel 1803-ban Bajorországban megtiltják a jászolállítását a templomokban: az ilyen „érzéki szemléltetés” csak alacsonyabb kultúrájú, iskolázatlan népeknek való.

A karácsonyfaállítási szokások

Nincs mód elidőznünk a kereszténység előtti vagy nem keresztény kultúrák fa-, termőág, és zöldágtiszteletének néprajzánál, ami pedig nyilván közelebb vinne a karácsonyfa európai kultúrtörténetének megértéséhez. Tény, hogy sem a karácsonyfa, sem őse nem egyházi, hanem házi szokás.

Salzburg erdeiben már 1525-ben szabályozni kellett a karácsonyi zöldág kivágását, és 1729-ben, majd 1775-ben meg kellett újítani a tilalmat, mert olyan tömegben vágták ki az erdők fáit, hogy veszélyeztették a faállományt. A tilalom babonás szokásnak minősíti a karácsonyi zöld kivágását. A német kultúra területén, ahonnan a karácsonyfa modern kultusza elindult, tiszafát, téli magyalt, majd fenyőféleket és borókat hordanak december 25-én a házba. Később örökzöld és rozmarying védte a ház táját a Gonosz ellen. A bejárat fölé aggatták, a szoba padozatára tűzték, cseréphe ültették.

Új fejezetet jelentett a karácsonyfa kultuszában a *Meien*. Így nevezték Strassbourg környékén (az alemannban) a karácsonyi bokrot, csokrot, amit már a 16. században ismertek. 1561 karácsonya körül már szabályozni kellett a Meien-vágást, és akkor kimondták, hogy minden polgárnak csak egy Meienje lehet, az is csak nyolc láb hosszú.

Az egész karácsonyfa-kultusznak Elzász a szülőhazája. Egy 1605-ös útleírás idézi, hogy „karácsonykor Strassbourgban a szobákban fenyőfákat (*Dannenbaum*) állítanak föl, színes papírból készült rózsákkal, almával, ostyával, arannyal, cukorral aggatják telé. Négyyszögletes keretbe szokták állítani.”

Ez fordulópont a karácsonyfa történetében. Ekkortájt lépett a gallyak helyébe egész fa, amelyet beállítottak a szobákba. Ettől kezdve egyre szélesebb körben terjedt el ez a szokás. Berlinben 1775-ben, Bécsben 1816-ban, Prágában 1820-ban, Münchenben 1830-ban állították föl az első karácsonyfákat. Angliában Viktória királynő férje, Albert szász-koburg-gothai herceg honosította meg 1835-ben. Franciaországban Helén orleans-i hercegnő esküvője előtt állították föl az első fát a Tuillériákban. Rómába állítólag Andersen, a dán meseíró vitte 1833-ban, és ő honosította meg az északi államokban is.

Anschütz híres német színész emlékiratai tanúskodnak arról, hogy amikor 1821-ben Bécsben a karácsonyi bevásárlásra készült, meglepődve tapasztalta, milyen kevésbé ismerik a császárvárosban ezt a szokást. Anschütz népszerűsége azonban olyan gyorsan divatba hozta a karácsonyfát, hogy a következő években már egész erdőket hordtak Bécsbe. Anschütz első bécsi karácsonyfája alatt ott ült Schubert is.

Hogy hozzánk mikor kerülhetett, arról Podmaniczky Frigyes báró politikus és opera-intendáns *Naplótöredékei* így vallanak: „Midőn szüleim Pestre jöttek egy ízben telelni, karácsonyfát (fenyőgallyat) még sehol nem árultak, és az első években maguk a szüleim is papírosból készítették. Az első karácsony, amelynek megünneplésére visszaemlékszem, az 1821-i volt. Híven emlékszem arra is, hogy az első években rokonságunk tagjai, de sőt idegenek is számosan jöttek megtekinteni, mi módon ünnepeljük mi azt meg.” Podmaniczky szerint tehát Pest és Magyarország karácsonyfa-állítás szokásában megelőzte Münchent, Londont és Párizst.

A nálunk szokásos karácsonyfának több előzménye és variánsa van Európaszerte. Németország nagy részében, különösen a fában szegény tájakon még az 1930-as években is piramis járta: élőfa helyett gúlaalakú faállványt eszkábáltak össze. Ennek a faváznak vízszintes léceire illesztették a gyertyákat. Az Érchegeységben forgó piramis volt divatban: a gyertyák melege hajtja a gúla tetején elhelyezett szélvitorlát, amely azután forgásba hozza az egész alkotmányt. Az angol szigetvilágban karácsonyfa helyett elterjedt szokás volt fagyöngyöt aggatni a szobába. A templomban ez tilos volt, ott a téli magyal helyettesítette. A franciák körében még a harmincas években is csak a tehetős családok állítottak karácsonyfát. Egy 1953-as bunyevác adat szerint: „Karácsonyfa régen csak az uraknál volt. Én a lányomnak muskátlit díszítettem fel.”

A karácsonyfa a modernizáció során egyre inkább kijebb kerül a szoba környezetéből. Megjelenik az udvarokban, ami talán a természetvédők aggodalmának is köszönhető, de legfőbb oka mégis az egyre külsőségesebbé váló magánélet, az anyagi javak státusszimbólum-értéke lehet.

A közös, nyilvános, köztéri karácsonyfa is meglehetősen új, Amerikából származó szokás. 1909-ben állítottak fel egy kivilágított fenyőfát Kaliforniában a pasadenai Mount Wilsonon. 1912-ben megjelent New Yorkban a Madison Square-en, és a szokás rövidesen elterjedt az egész Egyesült Államokban. Ang-

liában is látható köztereken és templomokban is. Kettő áll a Szent Pál katedrális nyugati ajtajánál, és a vele járó ajándékok a királynőtől származnak, a fák az ő sandringhami birtokáról valók. Nagy Britannia leghíresebb karácsonyfája az, ami a Trafalgar Square-en áll, amit Oslo polgárai ajándékoznak London városának 1947 óta minden évben — London második világháborús részvétele emlékére.

A modern karácsony

A karácsonyi ünnep nyilvános, de közösségi, és a nemzeti közösségi jellegét erősítik az államfők, királyok rádióban és televízióban közvetített beszédei. Angliában először V. György király mondott rádión keresztül karácsonyi beszédet 1932-ben. Ezt a szokást fia, VI. György, és lánya, Erzsébet királynő is folytatta, aki rádión és tévén intéz karácsonyi beszédet népéhez. Finnországban nagy tisztelete van a Karácsonyi Béke kikiáltásának, amit a régi főváros, Turku polgármestere végez karácsony első napján, délben, és tévén néznek, de inkább rádión hallgatnak országszerte a finn családok. A tévézés ugyanis nem igen illendő karácsonykor Finnországban.

A családi közösség érzetét is erősítik és megújítják az évről évre ismétlődő rituális cselekvések karácsonykor, ami egyre inkább és egyre egyetemesebben a család és a szeretet ünnepévé vált. A társadalmi modernizáció és a szekularizáció során érezhető az a tendencia, hogy a család erős, biztos és meghatározó kíván maradni. Éppen ezért nemcsak Finnországban, de máshol is igyekeznek a családok saját ritusokat, saját karácsonyi hangulatot teremteni. Sok családban úgy gondolják, hogy bizonyos szokásokat csak ők találtak ki és csak ők tartanak fenn.

Az ajándékozás is a családi, rokoni, közösségi kapcsolatok rituális ellenőrzésének, fenntartásának és megerősítésének eszköze. Az ajándékok értéke, az ajándékozottak rokoni és társadalmi közelsége elég világosan körülhatárolja a családi, társadalmi viszonyokat. Finnországban például nagy megbecsülés jele, ha valaki saját erejéből egy fenyőt ajánl fel karácsonyra hálából, vagy valamilyen értékes munka ellenszolgáltatásaképpen.

A karácsonyi ajándékot a németeknél Knecht Ruppercht, a szlávoknál Nagypó vagy Hóapó, a finneknek Joulupukki, az olaszoknál Befana anyó, a spanyoloknál a három királyok, máshol Santa Claus hozza, akinek alakja Karácsonypó és Szent Miklós alakjából ötvöződött össze. Nálunk az aranyos csitkó, Jézuska vagy az angyalok hozzák az ajándékot.

Az ajándékozásnak és a kapcsolatok szimbolikus fenntartásának sajátos módja a karácsonyi képeslapok küldése. Bár vallásos témájú fametszeteket már a középkori nyomdák is készítettek, az első karácsonyi képeslap valószínűleg 1843-ban készült. Ezer példányban nyomták és árulták Londonban.

A karácsonyi képeslap-küldés a modern mágia megnyilvánulásaként is értelmezhető. A jókívánság, az áldás, a kimondott szó erejébe vetett hiten alapuló szómágia írásos formája, aminek régi hagyományai vannak. A jókívánság — mondás, a termés- és termékenység-varázslás volt többek között a szerepe a regősöknek, koledálóknak, betlehemeseknek a téli ünnepkörben.

Szerb szokás szerint aki szenteste bejön a házba, így köszön: „Boldog szentestét!” „Cestitam banji dan!” Attól fogva, hogy kijönnek a hajnali miséről (jutrenje), így köszöntik egymást két napig: „Krisztus születik!” — „Valóban születik!” („Hristos se rodi! — Va istinu se rodi!”) Áldásra és jókívánságra minden léleknek szüksége van, ezért kívánunk boldog karácsonyt nemcsak az embereknek, hanem háziállatoknak és madaraknak is.

SZACSVAY ÉVA

A magyar karácsony

A 19. század közepén a magyarországi paraszti közösségek karácsonyi szokásaiban középkorias ünnepi rendtartás tükröződött, amely részben szigorú egyházi előírásokból, részben a kereszténységet megelőző kor mágikus elemeiből tevődött össze. Tartalmazta a Gergely-féle naptárreformot megelőző karácsony évszázó-évkezdő jellegét (Jézus születése — az új év kezdete) és a természeti év napfordulójához kötődő korábbi és megtúrt vegetációs mágikus hiedelmeket és praktikákat.

A középkori misztérium-játékot a 18. századi egyházi megújulás számúzta a templomokból. Maradványai a betlehemes-játék, a karácsonyi színjáték, amelyek megerősítették a városokban a karácsony-ünnep sokadalom-jellegét, a vásári formációt, a házalást-kéregetést stb. A 18—19. századra kiformalódott a városok karácsonyi ünnepi rendje, a hozzákapcsolódó ajándékozással, karácsonyfa-állítással. A karácsonnyal kapcsolatban megjelenik a szociális, humanisztikus elem. A krisztusi szeretet mellé a „felebaráti szeretet” gondolata társul, amely Dickens *Karácsonyi ének* című művéből népszerűvé vált Európában és Amerikában.

Az ünnep szerkezete

A hagyományos falusi karácsonyt előkészítő szakasz vezeti be, ami az ünnepre való gazdasági előkészületekből (disznóvágás, borfejtés, takarítás stb.) és lelki felkészülésből (kántálás, betlehemezés, szálláskeresés, rózsafüzéres összejövetelek stb.) áll. Ezt követi az ünnep középső szakasza, középpontja: az éjféltől az első napig mise, illetve a karácsonyi istentisztelet. A harmadik szakasz az ünnepsort lezáró profán ünneplés: lakoma, vendégeskedés, bál, stb.

Napjaink karácsonyi szokásaiban megfigyelhető az egyes szakaszok összeosódása. Az eltolódás a profán ünneplési formák irányába ment végbe, különösen ott, ahol kimaradt az ünnepből a templomlátogatás, mint az ünnep központi, szakrális mozzanata.

Az étkezési szokások változása is követi az ünnep szakaszainak elmosódását. A régi falusi karácsony Ádám-Éva napi böjtös étkezése (aszaltgyümölcs leves, sóban-vízben főtt bableves, mákosguba és az alma, fokhagyma, szentelt ostya, mágikus-misztikus fogyasztása) szemben áll az éjféltől karácsonyi misét követő gazdag disznótoros lakomával (hurka, kolbász, sülték, toros káposzta, kocsonya stb.) és italozással. Az 1960-as évektől, városi hatásra az ünnepi fogásokban újítások jelentek meg (rántott hús, fasírozott, torta, krémes sütemény, majonézsaláta, beigli), amelyek kiegészítették a hagyományos disznótoros étkezést.

Az 1980-as évek budapesti karácsonyi étkezési szokásai már 24-re előre hozták a bőséges és tartalmas étkezést (a katolikus családokban a fogások halból készültek) és ezt megismételték 25-én, vagy leegyszerűsítve a dolgot „maradékot ebédelték”. A narancs nem mint táplálék, hanem mint a gyermekek ajándéka került díszítő elemként a karácsonyfa alá.

Az ünnep helyét a lakásban az ünnepre utaló díszítő és szakrális tárgyak jelezték. A falusi karácsony középpontjába az asztal került, amit egy díszes, csak karácsonykor használt, piros-fekete takácsszőttes, ún. *karácsonyi abrosszal* terítették le. Ez alá rejtették mágikus céllal a termények maroknyit kupacát vagy a szalmát; ezen tartották a karácsonyi búzát, a karácsonyi morzsát és a betlehemi figurákat. Az abrossz a szakrális szféra része volt és a szakrális térré alakított „tisza-szobában” étkeztek.

A városi munkások és kispolgárok a két háború között már fehér damaszt abrosszal terítették ünnepeken, olcsó fehér porcelán vagy gránit tányérokat, tállaló edényeket használtak. A lakókonyha fehér festett kredencét, a hokedliket, a mosdószelekrényt ünnepre tiszta, egyszerű szárított, alakos terítőkkal terítették le, amelyek a falvédőkkel „garnitúrát” alkottak. Az ünnepélyesség elsősorban a látogatóknak, vendégeknek szólt; az étkezés helye a konyhában, a karácsonyfa helye pedig a szobában volt.

A karácsonyfa

A korai ábrázolások kétféle karácsonyfát mutatnak: az egyik egy tövénél felfüggesztett fácska, amely gyertyáival a polgárok ünnepi csillárfényeit idézte, a másik az álló fenyőfa, amelyen a gyertyák mellett díszek és ajándékok találhatók.

A karácsonyfa eredeti díszítményei az üvegből fújt alma, papírlánc-kígyó a paradicsomkerthez csatolja a fát, míg a képes, alakos díszítmények általában a betlehemi jelenetre utalnak.

A karácsonyfa szakrális teret jelöl ki a lakótérben, amit hangsúlyoz a gyertyák és csillagszórók fénye és az ünnepi zene. A karácsonyfa a templom szakrális szféráját vitte a családi körbe, az otthonokba. Ez lehetővé tette, hogy az otthoni karácsonyi magánájtatosság kiemelkedjék a hétköznapokból. Szétválasztotta és megerősítette a vallásos élet két terét, a közösségit és az egyénit. A karácsonyfa széles körű elterjedése a vallási individualizmus, a protestáns teológiai racionalizmus, majd a múlt század végén bekövetkező szektásodás, vallástalanodás és a katolikus házi ájtatossági formák térhódításának idejére esik.

A karácsonyfa feldíszítésének módjairól és a díszítményekről nálunk csak az utóbbi évtizedben gyűjtöttek adatokat. Budapest közelében egy vizsgálat alapján tetten érhető volt a városi polgári hatás és az osztrák-bajor karácsonyfa-kultusz. A tinnyeieket német származású földbirtokos asszony tanította századvégi német kiadványok segítségével papírdíszek készítésére. A karácsonyfa-állítás iránti igényt Tinnyén a Budapesten dolgozó és hazajáró háztartási cselédek, altisztek és munkások terjesztették el.

Az ajándékozás szokása a múlt század első felében, a főúri kastélyokból terjedt el, ahol megajándékozták a szolgákat és cselédeket. A századfordulón Tinnyén a birtokos, a tanító és a lelkész bevonásával karácsony este meghívta és megajándékozta a szegénysorsúak gyermekeit. A városi ajándékozási szokások csak a negyvenes évek végére váltak általánossá Magyarországon. A vizsgálatok szerint úgy tűnik, hogy egy patriarchális családtypust erősített meg a gyermekek megajándékozásának szokása. Az ajándékozás kölcsönösségére vonatkozóan csak a legutóbbi évekből vannak adataink.

Az ünneplés formái

A karácsonyfa múlt századból örökölt szerepei közül a legjelentősebb a szakrális volt: a házi ájtatosság a fa körül történt. A katolikus családokban szokás volt a meggyújtott gyertyák mellett állva vagy letérdelve imádkozni és énekelni, a református családokban felolvastak a bibliából és énekeltek. A nem vallásos családokban is megmaradt a karácsonyi éneklés szokása, majd ezt követte az ajándékok átadása.

Az ajándékok átadása a Krisztusi szeretet jegyében, a vallásos érzületnek megfelelően vagy egyszerűen a gyerekek örömére történt, de minden esetben „meghitt”, bensőséges pillanatként élték meg. A régi karácsonyokra való visszaemlékezésekben felfedezhető volt bizonyos biedermeier ízű szentimentalizmus, amely a gyermekkor felidézésével függ össze és teljesen független a társadalmi, gazdasági és politikai körülményektől. Ebben tetten érhető az osztrákbajor karácsonyi kultusz eredeti jellege, amely a gyermek Jézus kultuszához kapcsolódva kiemelte a gyermek szerepét a karácsonyi ünnepben (Christkindel).

A paraszti viselet legdrágább ünneplős öltözete a karácsonyi templomi öltözet volt. A 18. századi egyházi előírások tartalmazzák, hogy az ünnepeken a hívek tisztán és rendesen fölöltözve jelenjenek meg a templomban.

A városi karácsony ünnepi öltözködési szokásaiban az általános vasárnapi, hétfévi öltözködési rend jelenik meg.

A képeslapok között már a század elején is sok a polgári karácsonyt idéző ábrázolás (polgári enteriőr karácsonyfával). Az ötvenes évekre a vallásos tárgyú lapok helyett megjelentek a havas erdőrészletet, fenyőfát, télapót, szánkázó, kocsolyázó gyerekeket, fenyőünnepet tartó úttörőket ábrázoló lapok. A karácsonyi képeslap-küldés ez időtől válik általánossá. Ezt talán magyarázza a határok miatt elzárt rokonok, a szocialista bányák, városok rohammunkái, a kitelepítés és az áttelepítés, amelyek miatt a családi találkozást a képeslap küldése helyettesítette.

Felhasznált irodalom:

Barnett, J. H.: *The American Christmas* New York, 1954, Krenfold, E.M.: *Der Weihnachtsbaum. Botanik und Geschichte des Weihnachtsgrün...* Oldenburg, 1906; Maromüller, F.: *Der Tag ist so freudenreich: Advent und Weihnachten* Regensburg, 1981; Weber-Kellerman, I.: *Das Weihnachtsfest. Eine Kultur- und Sozialgeschichte der Weihnachtszeit* Luzern, 1978; Vossen, R.: *Weihnachtsbrauche in aller Welt* Hamburg, 1985; Bálint Sándor: *Karácsony, húsvét, pünkösd* Budapest, 1973; Hernádi Miklós: *Ünneplő társadalom* Budapest, 1985; Pócs Éva: *A karácsonyi asztal és a karácsonyi vacsora hiedelmeköre* Néprajzi Közlemények, 1965; Pócs Éva: *Városi karácsonyi szokások* (kérdőíves gyűjtés) MTA Néprajzi Kutatócsoport, 1985.

PÁLVÖLGYI MÁRTA

Betlehemi csillagok

(Karácsonyi sajtószemle 1987—91)

Lócsei Gabriella a Magyar Nemzet 1988. évi karácsonyi számában készített egy interjút. A címe semmitmondó: *Tegnap adventek*, alcíme: *Asszonyors az ötvenes években*. A megszólaltatott: Donáth Ferencné, Bozóky Éva 1956-ról, Nagy Imréről, a snagovi fogságról beszél. Hofer Tamás szerint ezzel a riporttal kezdődött meg a „történelem visszafoglalása”, ami az 1989. június 16-i Nagy Temetésig tartott. (*Harc a rendszerváltásért szimbolikusan mezőben /1989. március 15-e Budapesten/ Politikatudományi Szemle 1992. 1. sz.*)

1991-re az 56-os elítélt Eörsi István számára az elmúlt négy évből ennyi maradt: „Karácsony közeleg, ilyenkor esik a legtöbb szó a szeretetről. Aranyszájú szónokok és jártas tollú újságírók próbálják majd pár napra feledtetni velünk, hogy beláthatatlan ideig várat még magára a szeretet országa.” (*Verseket idézek Magyar Hírlap 1991.*)

Történelemformálás, vagy közhelyek a szeretet ünneperől? Mit készítettek elő, miről szóltak az újságok megnövelt terjedelmű karácsonyi számai?

Négy mértékadó napilapot néztem meg 1987-től 1991-ig: a Népszabadságot, a Magyar Nemzetet, a Népszavát és a Magyar Hírlapot, 1990-ben az alig egy esztendő Pest-i Hírlappal, 1991-ben az Új Magyarországgal egészítettem ki a listát, hoztak-e újat a régiekhez képest.

Egy-egy karácsonyi szám összeállítása rutinfeladat, ez néha meg is látszik: a Magyar Hírlap 1987-ben és 1990-ben ugyanazzal a karácsonyfadíszes gyertyás képpel kíván kellemes ünnepeket, a Népszava 1990-es és 1991-es vezércikke ugyanazt a Tamási Áron-gondolatot idézi: „Mindenkinek önmagát kell megváltania.” (Tamás Menyhért: *Ünnepi szókeresés — párbeszéddel 1990*; és Deák András: *A Megváltó bennünk van 1991.*)

A napi híreken túli írásoknak karácsonyhoz nem sok közül van, mindenről szólnak: a Bali szigeti csodálatos kés nélküli operációtól (Népszava, 1988.), a New York-i Szabadság-szobor szemének betakarásáig (ezt egy derék honfitársunk tette Hruscsov látogatásakor, Magyar Nemzet, 1991.). Magyar történelem Anonymustól a közelmúltig (Magyar Nemzet), szovjet történelem — amit csak mostanában tudhattunk meg (Népszabadság), magyar Szilícium-völgyről és utógondozó osztályról (Népszava). Három napos ünnephez sok olvasnivaló dukál.

Az eklektikus kínálatban mégis sikerült néhány határozottabban körvonalazható típust találnom. A főszerkesztők így gondolkodhatnak: Kell a számba legalább egy „karácsonyi beszélgetés” fontos politikai vezető személyiséggel, mellette kiegészítésül kisebb rangú politikusok és más híres vagy érdekes emberek is szóba jöhetnek. Egyházi ünnep közeleg, ezért legyen köztük pap is (lehetőleg püspök). Adjunk áttekintést az elmúlt esztendőről, készítsünk körképet itthon és a nagyvilágban, kérdezzünk meg sok embert ugyanarról (szellemes körkérdés kell, ha nincs új, a tavalyi is jó!) Kell még bele politikai iránymutatás, jó ha egy nagy ember nálunk közli tanulmányát.

A karácsonyi számok tartalma a terjedelem százalékában

	Magyar Hírlap 87—91	Magyar Nemzet 87—91	Népszabadság 87—91	Népszava 87—91	Pesti Hírlap 90—91	Új Magyarország 91	Összesen
1. Napihírek, sport stb.	42	25	28	34	48	28	33
2. Nem karácsonyi tartalmú írás:	11	25	36	20	3	28	22
3. Az elmúlt év: Körkép körkérdés	22	16	9	23	5	7	16
4. „Karácsonyi beszélgetés”	15	12	12	4	7	19	12
5. Publicisztika, politika	8	13	10	10	5	3	9
6. Karácsonyi elmélkedés, novella, vers stb.	2	9	5	9	32	15	8

Karácsonyi elmélkedést, verset, novellát nagyon keveset találtam. 1987-ben a Népszabadság és a Magyar Hírlap egy-egy ilyen témájú cikket közölt. (Rege Sándor: *Egymás nélkül hol vagyunk?* Kovács Imre: *A názáreti*). A Magyar Hírlap később is vallásmentes marad, az 1988—89-es esztendőben a nyelvművelő rovat foglalkozik az ünneppel. A Népszava karácsonyi írásai az irodalmi melléklet részeként jelentek meg, a Magyar Nemzet mindig egy kevéssel több ilyen írást jelentetett meg társainál, a Népszabadság ünnepi tárgyú cikkeinek száma 1987 óta emelkedik.

Az ebbe a tárgykörbe tartozó cikkek háromnegyede az utolsó két évben jelent meg, két új lapnak köszönhetően: 1990-ben a Pesti Hírlap igazi karácsonyi melléklettel lepte meg olvasóit, sajnos ezt a szerkesztési bravúrt 1991-ben már nem ismétli meg, az Új Magyarország terjedelmes melléklete sok más érdekesség mellett az ünnepről is szól.

A karácsonyról szóló cikkek terjedelme 1987-től '91-ig

	1987 cm ² %	1988 cm ² %	1989 cm ² %	1990 cm ² %	1991 cm ² %	1987—91 cm ² %
Magyar Hírlap	396 6	210 5	240 3	1.754 7	805 3	3.405 5
Magyar Nemzet	2.678 39	1.430 34	3.378 37	4.572 18	4.678 20	16.736 24
Népszabadság	462 7	1.488 36	1.162 13	3.496 14	3.276 14	9.884 14
Népszava	3.225 48	1.026 25	4.267 47	1.634 6	2.725 12	12.877 19
Pesti Hírlap	- -	- -	- -	13.860 55	4.383 19	18.243 27
Új Magyarország	- -	- -	- -	- -	7.486 32	7.486 11
Összesen:	6.761 100	4.154 100	9.047 100	25.316 100	23.353 100	68.731 100

Az evangéliumi történet elemeit ott találjuk meg, ahol nem is keresnénk. Az 1987-es Népszabadságban Kereszty András így kezdi egész oldalas ünnepi vezércikkét: „Hogyha a világ egyszerű volna, akkor ezzel a karácsonyi cikkel nem sokat bajlódnék. Felírnám a címet: A Mir Washington felett. Aztán már csak metaforák szárait bogozgatnám. Mivelhogy a Mir többértelmű. Nemcsak békét

jelent oroszul, s ezáltal a közelmúlt csúcstalálkozójára utal, hanem egy úrállomás neve is. Huszadik századi betlehemi csillagé. Szovjet úrhajósok lovagolják." (*A béke csillagzata alatt*). Hogy ez a csodálatos csillag mire képes, bizonyítja, hogy Kaszparov sakkvilágbajnok már majdnem kiszállt az utolsó előtti mérkőzésen, de „a washingtoni csúcstalálkozó adta számára azt a többletet, amivel győzni tudott.”

A Mir csillagzata alatt minden egyszerű: a nép megkapta a politika uraitól évente kijáró ajándékát, a fegyverzetcsökkentési egyezményt, „amit 35 ország küldöttei tesznek le idén mindnyájunk karácsonyfája alá” (Kanyó András: *Új kezdet jelei Európában*, Népszabadság). Ígéretük is járnak mellé: az ezévi körkép főcíme ugyan nem túl biztató: *Nehéz esztendő elé*, de az alcímek vigasztalóak: *Biztató jelek*, *Előre léphetünk a képzésben*, *Tudományos vállalkozások a gazdaságért*. Különösen Békesi László pénzügyminiszterhelyettes ígérete megkapó: „A két számjegyű infláció egyszeri jelenség, csak 1988-ra lesz jellemző, 1989-ben az inflációnak 10%-nál kisebbnek kell lennie.” (*Következetes pénzügypolitikát!*). 1989-ben a helyettesből miniszter lett, ezt (sem) látta előre...

1987-ben *A jövő nem adomány* (Németh Miklós, az MSZMP KB titkára, Magyar Nemzet, főcím), de azért ne feledjük, hogy „Mindaz, ami napjainkban a Szovjetunióban végbemegy, az elmúlt évtizedek legnagyobb társadalmi-politikai fejleménye.” (Horn Gyula, külügyi államtitkár: *Változó világ és politikai megújulás*, Népszava), s ne aggódjunk, hiszen „A békés, boldog karácsonyhoz a szakszervezetek azzal kívánnak hozzájárulni, hogy erősítik az emberek, a dolgozók, a tagság jövőbe vetett bizalmát.” (Gáspár Sándor: *Hatékonyabb érdekvédelmet!* Népszava), s „Felcsillan a remény, hogy a huszonnegyedik órában nekifeszülünk mindannak, amelynek megoldása már a hetvenes évek közepén jelentkezett.” (Berend T. Iván: *Reform és tudat Magyar Nemzet*).

Volt, aki már akkor sem a Mirt kereste az égen: Fekete Gyula, a szeptember végi lakiteleki sátor vitavezetője attól óv, hogy ne legyünk „Végtelen sivatagban vaksin tévelygő Három királyok, akik fölött kihuny a Betlehemi csillag fénye.” (*Labirintus — csillagfényben*, Népszava)

1988-ban a szovjet betlehemi csillagban már senki sem bízik. A Népszava vezércikkének címe: *Jön-e a Megváltó? — „a kis nemzet által hívható, személyes szolgálatunkra rendelt külön Megváltó?”* (Diósdí László) Új égi jel tűnik föl, ám üzenetétől félni is lehet. Heródes is megijedt a zsidók királya születéséről hallván.

Az 1988-as napisajtó két pólusú, üzenet is balról jobbra, és jobbról balra: A Népszabadságban Grósz Károly, az MSZMP főtitkára két és fél oldalon nyilatkozik (egy hónappal az emlékezetes sportcsarnoki fehér terrorral ijesztgető kijelentés után). A Magyar Nemzetben Pozsgay Imre válaszol: „Én az olyan kifejezésekkel, mint ellenforradalmi készülődés, nemigen tudok mit kezdeni (...) — ez nagyon sokszor csak apologetikus szándékú riogatás.” (*Mi van a csomagban?* — Tóth Gábor interjúja).

AZ 1988-as karácsonyi Népszabadság a Grósz-beszéd alátámasztásának szándékával készült. 1956-ban „mi lett volna, ha a demokrácia és jobb szocializmus jelszavát hangoztató mozgalom nem csap át antikommunista terrorba és a nemzetközi realitásoknak fittyet hányó irracionálisba?” (Koncz István: *Mi függ ma Magyarországtól?*)

Meghökkentő helyeken bukkanunk rá a nagy mumusra: Lengyel József 1966-os (!) *Naplójában* III. 25-i bejegyzés: '56 tragikum: „A helyes és haladó szándékú felkelést egy értetlen tömeg és egy hozzáértő reakció + emberi értéktelenség haladásellenes kalandba vitte.” (*Népszabadság*, 1988.)

Sükösd Mihály: *Déry (viszonylag közelről)* — ismeretterjesztés: „Mint köztudomású, Déryt 1957-ben ellenforradalmi szervezkedésért letartóztatják (...) Később országához hasonlóan konszolidálódott tehát” — üzenet a Mának?

Hajdú Tibor újrírja a történelmet. Lenin kiharcolta, hogy „pártja belenyugodjon a burzsoá Finnország, Észtország, Litvánia, a munkásokat irtó lett és lengyel polgári rendszer függetlenségébe.” (Mit szolt volna ehhez '88-ban Landsbergis?) Korának eseményeit is lényegre törően jellemzi: „Koszovo példája azt mutatja, hogy az életviszonyok javulása ott is a nemzeti érzés reneszánszához fog vezetni.” (*A mai nacionalizmus és a gyökerek*)

A Magyar Nemzet aktualizált történelme Berend T. Iván tollából: a nemesség 1848-ban gyökeresen megreformálta magát, amikor lemondott politikai előjogairól, 1956 oka: a régi vezetés merev ellenállása következtében a hatalom és a tömegek között megszűnt a párbeszéd. Cikke végén Churchillt idézi a többpárt-rendszerrel, ami „nem jó, de még mindig a legjobb”, Roosevelttel is üzen: „Semmitől nem kell félnünk, csak magától a félelemtől.” (*Szocializmusunk sorsa*).

Egy hónap múlva, 1989. január 30-án Pozsgay Imre — Berend T. kutatásaira támaszkodva — bejelenti a 168 órában, hogy 1956-ban „népfelkelés” volt. 1989 karácsonyán már Magyarország (akkor is) legolvasottabb napilapjában, a Népszabadságban jelenik meg összegző cikke (igaz, nem az első, csak a 17. oldalon). A címe újabb karácsonyi metafora: *A demokrácia adventjén*. Nem boldog várakozásteljes, hanem keserű ez az advent, félő, hogy „a harcias kisebbség a más hátán emelkedik a történelemben”, pedig ebben az országban „jussa csak a népnek van.”

Még kétségbeesettebb egy másik politikus, Csengey Dénes a Magyar Hírlap első oldalán: „Boldogabb európai városokban már meggyújtották az első gyertyát az adventi koszorún, de mi még egymás torkát kerestük a népszavazás eredményeit értelmező nyilatkozatokban (...) Lesz-e ünnep az idén ebben a düledező országban?” Bibliai képek már nem a Megváltó születéséről: csodálatos kenyérszaporítás és az Utolsó vacsora! Csengey Dénes már a boldog '89-es esztendő végén tudta: „Senki követelése nem fognak teljesülni. Látjuk előre, hogy senki nem fog igazán jóllakni.

De azért nem fogunk rárohanni Magyarországra. Nem fogjuk szétmancangolni. Ugye?” (*Szegényen, szabadon, szeretetben*)

A két megcsalatott politikus intó szavára senki sem figyel, kint az utcán már nem is a Megszületés Dicsősége, hanem a Feltámadás Hallelujája hallatszik. 1989. december 23-án a napilapok fő híre: Románia népe megdöntötte a Ceausescu-diktatúrát. A tudósító együtt zokog a néppel (Pilhál: *Égtek a gyertyák*, Magyar Hírlap), mert „Eljött a Népek karácsonya, vérrel, könnyel, fegyverdörgéssel. Áldozatok és mártírok ezreivel elhozta a világ legősibb és legszebb részének azt, ami az embert kezdettől fogva emberré tette, a szabadságot.” (Bencsik András: *Népek karácsonya*, Népszabadság).

„Európa fellelegezhet” — hirdeti a Népszava. Szabó Iréne vezércikkében öreg cigány rossz hegedűjén játssza az aluljáróban a *Himnusz*t, mert most „egy ország szeretne hinni valamiben. Abban, hogy különb lesz mai önmagánál.” (*Karácsonyi Himnusz*)

„Lélekcserélő idők” — mondta a kőszívű ember özvegye Baradlay Richárdnak, s ez a címe Pethő Tibor vezércikkének is. A Magyar Nemzet főszerkesztője belső állapotunkról ír, ezért józan tud maradni. A 2. oldalon a bukaresti csoda elragadtatja Várkonyi Tibort, s már Jászi Oszkár Duna-völgyi álmát látja a közeljövőben megvalósulni (*Ajándék Európának*). Bokor Pál szerint mindez csak egy karnyújtásnyira van: „Ma nemcsak a Dunának és az Oltnak, de az Elbának és az Oltnak is egy a hangja, s ez a hang lehet morajos és halk, ám semmiképpen sem »halotti». Az új élet ez a hang.” (*Aranykor*, Magyar Hírlap).

Szabad volt-e, kellett-e ennyire hinni a történelem, a mindenkori politika vezérlő csillagaiban? Egeket ostromló reményeket csak keserű kiábrándulás követhet, napsugaras földi mennyek helyett sötét éjszakák jönnek, politikai megváltás a történelemben még sohasem valósult meg, a Megváltót máshol kell keresnünk. 1989-ben kicsinyes belpolitikai küzdelmek és magasztos külpolitikai elhivatottságok birkóznak egymással az újságok hasábjain. Ne feledjük: választások előtt vagyunk három hónappal!

A Népszabadság szívvel-lélekkel az MSZP kortesének szegődik. Az új párt tiszteletre méltó taggal szaporodik: sorai közé áll Demény Pál, a baloldal nagy öregje, a „párt foglya”. Demény tudja, az MSZP nem fogja megnyerni a választásokat. (Pór Vilmos: *Demény Pál belép a szocialista pártba*). Hámori Csaba, az MSZP frakcióvezetője ugyanezt mondja (D.K.: *Nem a szónoklatokat, hanem a tetteket tartjuk fontosnak!*)

A két nyilatkozat biztosan véletlenül került Miklós Gábor: *Ünneprontás* című cikke mellé. Mondanivalója: „Tisztességes, komoly politikai erő ma nem állhat elő itt rózsaszínű, csábító programmal.” A „Pártok karácsonyán” az újak egyvalamit ígérnek csak: azt, hogy az MSZP-vel nem lépnek koalícióra, s ezt be is tartották.

1989 decemberében még senki sem tudta, ki fogja megnyerni a tavaszi választásokat, ám a jobboldali-keresztény erők győzelme a Népszabadság számára veszélyesebbnek tűnt. Új mumus világra jöttek lehetünk tanúi: a levitézlett „fehér terror” helyett megszületik a „keresztény kurzus”.

Nyíri Tamás egy teljes oldalon vigasztalja Hovanyecz Lászlót, ne féljen, hiszen az egyház célja: *Ellenségeinket barátainkká kell tennünk* (főcím). Fodor Gábor újságíró ezen a beszélgetésen sajnos nem volt ott, ezért nagy izgatottságában egyenesen Schőner Alfréd főrabbi mellének szegezi a kérdést: „Elképzelhetőnek tartja-e, s ha igen, akkor hogyan érintené Önt személy szerint az, ha a kommunista után most egy keresztény kurzus következne nálunk?” A főrabbi úr nagyon reméli, hogy pejoratív értelemben nem lesz... — ez persze nem elégíti ki az újságíró és rákérdez: „Nem felelt arra, hogy Önnek egy kommunista vagy keresztény ideológián alapuló berendezkedés felelne meg jobban?” (*Milyen érzés ma főrabbinak lenni? — Nagyon rossz érzés lehetett az interjú közben.*)

A Szabad Demokraták Szövetségét csak Sükösd Mihály emlékezteti újbaloldali gyökereire a tőle megszokott történelmi parabolában az utolsó előtti oldalon. (*Marat és Sade avagy az egypetéjű ikrek*).

A Magyar Nemzet egyenlő esélyt biztosít minden pártnak: 1989. évi körkérdése: *Miként indulnak harcba?* A legnagyobb pártok elnökei nyilatkoznak, mindenki azonos terjedelemben.

A Népszava az elszegényedéssel és a jótékony szervezetekkel foglalkozik a szokásosnál bővebben.

A Magyar Hírlap végképp nem döntötte el, hová álljon, melyik pártot támogassa. Ha kinyitjuk az újságot, a 4. és az 5. oldalon szimmetrikusan helyezkedik el két cikk: A negyedikben Pogány Sára óvja-féli „Marosán Gyuri bácsit”, akinek föl kellett állnia, s akinek joga van arra, „mint a recskieknek”, hogy végre életében rehabilitálják. (*Levél balról balra*) A feleselő ötödik oldalon Zelei Miklós fújja meg trombitáit: „Lázár kelj föl és számolj el!” Most csak Czinege Lajost és Romány Pált hívja tetemre (nála az apostagi zsinagóga márványlépcsőjét keresi), de ami késik, nem múlik. (*Nincsen rózsza paradicsom nélkül*).

1990 és '91 karácsonyai csillagtalankok lettek a sajtóban. Csak Kádár Béla külgazdasági miniszter igyekszik visszatérni az elmúlt időkhöz. (*Bibliai üzenet kéne, Népszabadság, 1991 főcím*)

Kereszty András 1990-es Népszabadság-beli vezércikke új, harcoss keresztény ünneptől tart, hiszen már az őskeresztények is ezzel küzdöttek a római birodalom ellen (*Karácsonyi szokások*). A felelős szerkesztő elfelejtette elolvasni, milyen cikkek kerültek be az *Egyházforum* című rovatba, Gáspár Csaba Lászlótól megtudhatta volna, hogy karácsony ünnepe csak a IV. század közepén született, „pogány alkalmat, a sol invictus emléknapját foglalta le az üdvösségtörténet eseményeinek földidézésére.” (*Sugárnyi rés*).

Hovanyecz László 1991-es vezércikke már tud erről, történelmi allegóriája ezúttal nem újszövetségi, James Cook 1774. december 24-i felfedezését alkalmazza korunkra. Tudnivaló, a kapitányt később megölik a bennszülöttek Hawaii szigetén (*Karácsony szigete*).

Emlékezzünk 1987-re! A Népszabadság akkori körképének főcíme. *Új kezdet jelei Európában*. (Nem erre a kezdetre gondolt.) 1991-ben a Magyar Hírlap így tudósít a nagyvilágból: *London: Pénztelen ünnep tavalyi díszítéssel, Bukarest: Reményt nyújtó vigaszra lenne szükség, Berlin: Ha beköszönt a Nagy Magány, Belgrád: Felforrósodnak a telefonvonalak, Moszkva: Sült parizer, főtt krumpli*.

Istentelen kamaszként vágyódunk vissza boldog paternalista gyermekkorunkba? 1990. szépen hangzó körkérdése a Magyar Hírlapban: *Őn mit tett az ország karácsonyfája alá?*

A régi szép időkben az ünnepen minden újságban odaült mellénk valamelyik felelős politikus, s elmesélte, mi mindent értünk el az elmúlt, s milyen feladataink lesznek a következő esztendőben. A Népszabadságban 1987-ben Lázár György, 1988-ban Grósz Károly volt a főmágus. A Magyar Hírlap két évi mérlege: egy államtitkár (Stark Antal), egy miniszter (Kulcsár Kálmán), egy budapesti első titkár (Havasi Ferenc), a Központi Ellenőrző Bizottság elnöke (Gyenes Antal) és az Alkotmányjogi Tanács elnöke (Korom Mihály). A Népszavának akkor is, azóta is a SZOT (később az MSZOSZ) elnöke jutott. A Magyar Nemzet politikacsinalással foglalkozott akkoriban, igazi „nagy interjú” csak Pozsgay Imrével készített.

Németh Miklós nem kedvelte a „karácsonyi beszélgetés” műfaját, nem a bölcs atya (nagyapa), hanem a sárkányokkal viaskodó legkisebb fiú szerepét játszotta. Volt is nagy zavar 1989-ben, ki legyen a politikai télapó a rendszerváltás hajnalán?

A feladatot maradéktalanul csak a Magyar Hírlapnak sikerült megoldania. A nagy ötlet: Csehák Judit egészségügyi miniszter az újságíró kíséretében leszáll a szegények közé, akár mennyből az angyal. (Franka Tibor: *Kis karácsony*). Három megkapó fotó is készül az eseményről: mosolygó miniszterasszony kosztümben a sokgyerekeseknél, majd kabátban békásmegyeri ágyrajárók között, később ugyanabban a kabátban kezét fog egy csúnya kopasz emberrel a piszkos tányérok fölött.

Az új rendszer sajtója is szükségét érzi, hogy karácsonyi betevő politikusi nyilatkozatainkról gondoskodjék. A három legfőbb közjogi méltóság fölosztása: köztársasági elnök: Népszabadság (1990, 1991), miniszterelnök: Magyar Nemzet (1990), majd Új Magyarország (1991), az Országgyűlés elnöke: Magyar Hírlap (1990, 1991) A Népszavának az MSZOSZ elnöke maradt. Szegénynek minisztert sem sikerült mikrofonvégre kapnia, bezzeg a többieknek! A verseny állása: Népszabadság: Balsai István (1990) és Kádár Béla (1990, '91), Új Magyarország: Jeszenszky Géza és Surján László (1991), Magyar Hírlap: Kupa Mihály (1991), Pesti Hírlap: Jeszenszky Géza (1991).

A Magyar Hírlap Kupa Mihály mosolygó fotója alá ezt a feliratot illesztette: „Önmagában egy emberáldozat nem oszt, nem szoroz.” Göncz Árpádot 1990-ben a mellékelt három fotón kockás ingben, családi környezetben látjuk. (A jó

szó az eszköz, amivel hatni tudok). 1991-ben a sajtó megfosztja emberi vonásaitól. Az első oldalon nyakkendő, fehér inges behunyt szemű portré, az ötödik oldalon a háttérben elegáns hivatali faburkolat, hatalmas tárgyalóasztal közepén ül, oldalt a két mellékszereplő újságíró. (Az országnak most nyugalomra van szüksége.)

Antall József keserű és elhivatott, aki vállalta a bukás kockázatát, nem kíván népszerűsködni. Kristóf Attilának a Magyar Nemzetben nagyon mély és nagyon őszinte beszélgetést sikerült készítenie, a legszemélyesebb gondolatokra derül fény: „Nagyon jó egy ilyen betegség az embernek, mert elszánttá teszi, és ha a legrosszabbra gondol, még elszántabb és elkötelezettebb lesz. Amúgy se vágytam hosszú életre, hosszú élet helyett cselekvő életre vágytam.”

Vödrös Attila (Új Magyarország, 1991) felszínessége és kimódolt udvariassága ezek után különösen feltűnő. Muszáj így kérdezni? „A sikerek mellett, melyek önmagukért beszélnek, vajon kudarcként ítélték-e meg azok a feszültségek, amelyek egy-egy személycserével járnak együtt?”

Szabad György felelős politikus, a népszuverenitás eszköze, tisztában van feladata nagyságával, nem is lehet neki hízelegni. Pintér Dezső (1991) kiválóan kérdez.

Felekezettül függetlenül a megszólaltatott lelkészeknek, teológusoknak, püspököknek és rabbiknak politikai interjút kellett adniuk. 1987-ben és 88-ban a „dialógus” áldásairól 1989 óta a keresztény kurzus létező vagy nem létező veszélyeiről kellett beszélniük.

A Népszabadságban és a Magyar Hírlapban az újságíró fontosnak tartja, hogy világnézeti elhatárolja magát beszélgetőpartnerétől. (Friss Róbert, Népszabadság, 1987. és 1988., Hegyi Gyula, Magyar Hírlap, 1990.) Ha ezt az interjú készítése közben mégis elmulasztotta volna, a szerkesztő gondoskodik az ideológiai többszólamúságról. A Népszabadság 1990-ben Paskai László nyilatkozata mellett Bayer József: *Monológ a dialógusról* című opuszát szerepelteti. A tizenkét éves kora óta „felvilágosult” szerzőtől megtudhatjuk, hogy a vallásos emberek száma ma azért növekszik, mert van, „ki élete elveszett bizonyosságai helyett keres új-régi fogódzókat, ki pedig csak a szép új világhoz való tartozását kívánja látványos fordulattal demonstrálni.” Ez a merész megállapítás élet- és irodalomismeretének fogyatékoságairól tanúskodik.

„Micsoda idők járnak! — mondta egykoron Szent Ágoston, majd rögtön hozzá is tette: az emberek nem gondolnak arra, hogy az idők olyanok, mint az emberek.” (Köszegi Ferenc: *Karácsonyi béke és háború*, Pesti Hírlap, 1990.)

A „*Népek karácsonyán*” a Népszabadság megkeres tizennégy híres embert, négyen is hálát adnak Isternek a zsarnok bukásáért (Könyáné dr. Kutrucz Katalin, Független Jogász Fórum, Dr. Arató Ferenc, a debreceni református püspök helyettese, Deutsch Tamás, a FIDESZ tagja. A legszebb köszönetet Tanay Bella színművésznő mondja: „Imádkoztam, hogy édesanyám megélhesse ezt a napot.”

Cserhádi József így fogalmazza meg „*Karácsony üzeneté*”-t: „Legyünk előbb másoké, akkor önmagunké is lehetünk.” Erről szól néhány nagyon szép hadifogoly- és börtöntörténet a Pesti Hírlapban (Bustya Dezső: *Karácsony Dobruzsában*, 1990., Domokos Sándor: *Karácsonyvárás a lágerben*, 1991.), és a Magyar Nemzetben (Vidovics Ferenc: *Karácsonyeste 1951-ben*).

„Kegyetlenül józan korok babonává alázzák a legendát és kiutasítják az égről a betlehemi csillagot” — írta Vidor Miklós (*Karácsonyi vendég*, Pesti Hírlap, 1991.) Láttuk, nem csak kiutasítani, hanem kisajátítani is lehetett. Tehát ne képzeljük magunkat mindent tudó három királyoknak, legyünk csordaőrző pásztorok, s talán megjelenik nekünk az Angyal.

Karácsonyi identitás-zavarok

Karácsony ünnepének jelképrendszere sajátosan összetett. Felfedezhetjük benne a pogány hiedelemvilágnak a téli napfordulóval kapcsolatos töredékeit és a keresztény egyházi év első nagy Krisztus-ünnepének szakrális jegyeit egyaránt. Az európai történelem újkorától kezdődően pedig fokozatosan, de mind kifejezettebb, sajátos családi ünneppé is vált, amely ismét lehet szakrális és profán.¹

A hármas tagozódású karácsonyi szimbólumrendszer nem alkot homogén kulturális szerkezetet. Ez a struktúra egybevág korunk emberének nem homogén identitás-rendszerével. Paradox módon ez a szerkezeti megfelelés súlyos funkcionális zavarokban jelenik meg mind a kultúrában, mind a személyekben és a csoportokban. Nevezzük el ezeket a működési anomáliákat „karácsonyi zavaroknak”.

Így nem csoda, ha a karácsonyi ünnepi „viselkedés” maga is összetett, ha a szakrális és a profán nem válik benne teljesen szét,² jóllehet legtrikább esetben tudatos.

A zsidó-keresztény világban az ünnep visszatérő, ún. *periodikus ünnep*. Ez mindig kihívást is jelent az adott kultúrában élő egyén és családja, baráti köre számára. Az ünnep (szimbólum) ugyanis az identitást³ veti próbára, vagy annak egészét, vagy bizonyos összetevőit.

Az identitás „ünnepi próbatétele” különös erővel nyilvánul meg olyan esetekben, amikor az ünnep egykor uralkodó szakrális jelentése elhalványul vagy esetleg módosul, illetve — sokszor ezzel egyidejűleg — más, elsősorban profán jelentés és értelmezés társul a korábbihoz, nem egyszer kifejezetten tagadva azt. Az identitás-zavarban lévő embert így *maga a karácsonyi ünnep döbbsenheti rá elidegenültségére, vagy sodorhatja lélektani válságba.*

I.

A modern identitás-elméletek személyes és szociális ént különböztetnek meg egymástól. A személyes én, amely egyúttal a személyes identitást is jelenti,⁴ az *egyedi létezésnek* és e lét folyamatosságának pszichikus reflexiója. Ennek tapasztalati alapja az egyéni életrajz, illetve annak folyamatos szubjektív megszerkesztése vagy átszerkesztése. A személyes én működési elve így az elbeszélésen alapul: az én az önmagára vonatkozó tapasztalatait, a személyes életrajz eseményeit a történetyszerkesztés logikája szerint dolgozza fel.

A szociális én identitása viszont egészen más módon: meghatározó, besoroló, vagyis definitív kategóriákkal ragadható meg, a hozzájuk kapcsolódó értékelésekkel, érzelmi, indulati jellemzőkkel és viselkedési késztetésekkel együtt. A szociális identitás e felfogása sokat merít a szociológia klasszikus és modernizált szerepelméleteiből, az empirikus szociológia területéről.

A klasszikus felfogás szerint a szerepek mindig valamilyen társadalmi helyzethez kötött viselkedéskomplexek; és a társadalmi helyzetváltás mindig a sze-

repekészlet megváltozását is magával vonja, ami az én szubjektív átélése szempontjából gyakran identitás-válság formájában jelentkezik.

A szerepek beépülése a személyiségbe, a szociális énbe különböző mértékű. Minél korábbi és minél erősebb identifikációs folyamatban sajátította el a személyiség a szerepet, annál szervesebb része ez az identitásnak, a viselkedésnek. A szerepek tehát elrendezhetők az identifikáció mértéke szerint.

De egy másik elrendezés is képezhető, aszerint, hogy az egyes szerepek mennyire kötelező erejűek az adott kultúrában.

Elidegenedés akkor alakul ki, ha a szerepelvárások merevek, a viselkedést szabályozó normák túlságosan nagy nyomást gyakorolnak a személyiségre és ezzel csökkentik az én-teljesítményt, a szerepviselkedésben mintegy automatikussá teszik azt.

Az anómiára viszont az én-teljesítmény túlterhelése a jellemző, mivel a normák bizonytalansága nem engedi, hogy a viselkedésben érvényesüljenek a begyakorolt sémák.

Az identitás „ünnepi próbatétele” lélektani értelemben tehát a dolgok természetéből következő *határhelyzet*, amely akkor alakul ki, amikor vagy a gyenge identifikáció vagy a gyenge én-teljesítmény súlyos zavarok, többnyire krízisek lépnek fel a szimbólum-felismerés és értelmezés tökéletlensége, ellentmondásossága miatt. Különösen jelentős ez a nemi, illetve a családi szerepek identifikációs problémái esetén, lévén a karácsony családi ünnep.

II.

A kultúra „karácsonyi zavarának” egyik jellegzetes tünete — nemcsak városban (lakótelepen), hanem falvakban is —, a minden szakrális jellegét elveszített „betlehemezésnek” a tizenéves vagy kisebb gyermekek kizárólagosan a pénzkeresésre irányuló programja. Nyilvánvaló, hogy ez a jelenség csak mint tünet értékelhető, de tünetként kiválóan alkalmas a kultúra elidegenítő és anómiát fenntartó működésének érzékeltetésére. Hasonló, de nagyobb léptékű, gazdasági hasznát tekintve semmi mással össze nem vethető, és a karácsony eredeti jelentésének mindenben ellentmondó zavar a „profán ádvent”: az „ezüst” és az „arany” vásárnapok képében jelentkező törvényes fosztogatás. Az ezredfordulóra a karácsony a keresztény világban a legnagyobb *fogyasztási ünnep* lett. Jól mutatja ezt a folyamatot a karácsonyfa átváltozása, melynek során a szelíd gyertyafényt a „tűzbiztos”, kezdetben csak folyamatosan világító, majd villódzásba átcsapó villanygömbök váltották fel, a felaggatott díszek metamorfózisáról nem is szólva — s végül megjelentek a lila és kék színű fák is.

Míg a kultúra — fogyasztási kultúra köpenyébe bújva — általános elidegenedést sugall a szimbolizációs folyamatokon keresztül a karácsony eredeti jelentésére vonatkozóan, addig eme kultúra „lenyomata”, az egyén vagy azonosul ezzel az elidegenedéssel — karácsonyi presztizs-fogyasztás, szellemileg, gondolatilag, érzelmileg kiürült szimbólumok halmozása —, vagy az ünnep örvén fokozódik anómiája annak minden következményével.

S minthogy a karácsony elsősorban a családi szerepek identifikációs problémáira irányítja a figyelmet, a „karácsonyi zavar” ezért leggyakrabban mint „családi zavar” jelenik meg, ahol és amikor — az átélés szintjén — maguk a résztvevők is tudják, hogy a karácsony, mint ünnep, csak kiváltó mozzanatként ér-

tékelendő. S mivel ez a zavar ismétlődő jelenség és az egyre mélyülő válságra utal, létrejön egy tipikus jelenség — az anómia egyéni és csoportos meglétének jeleként —, az ünneptől, a karácsonytól való félelem képében.

Az ünneppel kapcsolatos félelem tipikus „karácsonyi zavar”. A szülői — külön apai és anyai —, a (felnőtt) gyermeki — külön fiú és leány —, (felnőtt) testvéri, nagyszülői, unokai, — mindezeket megalapozóan pedig a férfi és nő szerepek identifikációs hibái, zavarai, az ebből eredő szorongás, a személyek közti kommunikációs nehézségek és hibák okozzák a félelmet az együttléttől, amely karácsonykor mintegy kötelező. Ráadásul az ünnep legalább két és fél-napos — sőt, vallási szempontból vízkeresztig tart. Ez a tény megsokszorozza és időben elnyújtja a kötelező érintkezések számát és tartalmát. (Tapasztalati tény, hogy a nagy családi veszekedések többnyire az ünnep másodnapján keletkeznek vagy kulminálnak). Az ünneptől való félelem egyik formája tehát az interakcióktól való félelem.

A másik típus az interakció hiányától való félelem, azaz félelem a karácsonyi magánytól. Ilyenkor az ünnep a veszteségek és a hiányok szimbólumává válik. Lélektanilag a hiány állapota a kínzóbb, mert ez büntudattal is jár, amely fokozza a szorongást, a félelmet és az ünnep elkerülésének elementáris vágyát. (Szin-tén általános tapasztalat, hogy az özvegyi magány lélektanilag kevésbé kínzó, mint azé az emberé, akinek soha nem volt — és valószínűsíthetőleg — nem is lesz társa.) Ez a típusú ünneppel kapcsolatos félelem a közvélemény által is ismertebb, elfogadottabb tény, a karácsonyi magány gyakori toposza az elmúlt évszázadok irodalmi alkotásainak is.

A „karácsonyi zavar” képében jelentkező egyéni és csoportos (elsősorban család) identitás-problémák elhárítására különböző lehetőségeket kínál maga a kultúra, de az egyének lelki eszköztára is.

A feszültség és szorongás elhárítására leggyakrabban felhasznált eszköz és módszer a *kompenzáció*, a fogyasztásban, az ajándékozásban megnyilvánuló egyensúlyra való törekvés. A másik módszer, amely bizonyos szubkultúrák sajátja szokott lenni: az ünnep és szimbólum rendszerének elhanyagolása, tagadása. Ez történhet tisztán lélektani eszközökkel, de ideológiai segítséggel is. Talán a leggyakoribb elhárítási mód a *racionalizáció* vagy intellektualizáció, amidőn észérvekkel és logikával felvértezett szokás-változtatásokat „mint terveket” dolgoznak ki, ezekből azonban ritkán valósul meg bármi is a következő karácsony alkalmával, aktuálisan viszont szorongást csökkentő manőverként, beszédaktusként értékelhető a megoldás maga. Ugyancsak ide tartozik még az a mód, amikor akár az intimitástól való félelem, akár az „elcsaládiasulás” elkerülésére barátok, ismerősök kerülnek be az interakciós térbe, az intimitás lehetetlenné tételével, mintegy semlegesítve a veszélyes helyzeteket. Az ünneppel kapcsolatos félelem kifejezetten rossz megoldásai — mert circulus vitiosus vagy a lélektani helyzet más típusú romlását hozzák létre — a következők:

1. Az ünneptől való félelem az *ünnep gyűlöletébe*, ennek következményeképpen pedig általános gyűlölködésbe csap át — projektív elhárítás révén. Bizonyos személyiségi adottságok alapján elsősorban az eleve magányos emberek hajlamosak erre az elhárítási formára.

2. Vannak emberek és csoportok, akik illetve amelyek *hasítósos* elhárítással küzdenek az ünneptől való félelem ellen. Ekkor a karácsony nem homogén szimbolikája csaknem önálló részekre hullik, s egy részletből az egészre, adekvát módon reflektál az ünnepre — irracionális cselekvések, viselkedések formájá-

ban. Ez aztán gyakran nyer másodlagos racionalizációt, például fanatikus szek-ták formájában.

3. „Acting out”: *elmenekülés, kimenekülés* a „karácsonyi helyzetből”, fizikai és szimbolikus értelemben egyaránt: ünnepre időzített utazások, üdülések, „elvonulások” a csendbe, magányba, menekülés az alkoholba, gyógyszerbe, öngyilkossági fantáziálások, kísérletek, tettek megjelenése.

4. *Betegségbe való menekülés*: nem tudatos akció, nem azonos a szimulációval, mégis, az ünnepek után gyors felépülés várható a „karácsonyi betegségekből”.

Látható tehát, hogy az ünnep és az arra adott válasz messze túlmutat mind a személyen, mind pedig az ünnepen magán. Látható továbbá, hogy a szakrális és profán jelentések mellett és azokkal együtt a karácsony elsősorban családi ünnep. A családi intimitás határai azonban kulturálisan kialakulatlanok, változóak, a családoknak mint intézménynek a válságjeleként is felfogható a „karácsonyi zavar”.

III.

Az elmúlt években némely újság és a rádió is hirdetett szentestei telefonszolgálatot a magányosok számára, és se szeri, se száma a szegényeket támogató akcióknak ezekben a napokban. A nyomor és a szegénység enyhítésének nem szabad csak karácsonyi kampány-feladatnak lennie; a magányosok telefonos segítése *egy napon* pedig szintén az „ad hoc” megoldások öncélúságát példázza.

Míndezek illusztrálására adatokat kerestem a Pécssett tizennyolc éve működő S.O.S. Élet Telefonszolgálat archívumában.⁵

Először is arra voltam kíváncsi, hogy a karácsonyi ünnepekörben többször élnek-e a szolgálat lehetőségeivel az emberek vagy sem. Tizennyolc év (1975-től 1991-ig terjedő időszak) december 24-i, 25-i és 26-i adatait hasonlítottam össze ugyanezen időszak véletlenül kiválasztott, egymást követő napjainak adataival (július 17., 18., 19.).

Tizennyolc év alatt a karácsonyi ünnepek idején összesen 243 hívást, a nyári napokban pedig 246 hívást regisztrált a szolgálat. A két időszak gyakorlatilag tehát nem tér el egymástól a hívások számában.

Lényeges különbséget jelent a két időszak között viszont a hívások *tartalmi megoszlása*: A karácsonyi ünnepekben majdnem kétszer annyi (31%) volt a kifejezetten magányból származó hívások száma, mint a nyári napokban (16%). Talán ennél is fontosabb, hogy a vizsgált három napos periódusokat közvetlenül megelőző illetve követő két napon (december 23-án és 27-én) a tizennyolc év során 22 személyes behívásra került sor, míg a nyári napokban egyre sem. (Az életet közvetlenül veszélyeztető válságállapot esetén lehetőség nyílik az addig anonim hívó személyes megismerésére, s a vele történő megállapodás eredményeként például kórházi beutalásra.) A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a december 23-i behívásokat az ünneptől való pánikszerű félelem és szorongás, válság, a december 27-i behívásokat pedig az ünnep totális kudarcra tette szükségessé.

S végül egy jegyzőkönyv másolata, véletlen kiválasztás a 243 közül:

Sorszám: XVI/1875.

Dátum: 1990. december 25.

A hívó neve: férfi (33 éves)

Probléma jellege: „Cry for help”

A beszélgetés kezdete: 21 óra 25 perc. *Vége*: 22 óra 18 perc.

A 113-as számú ügyelő feljegyzése: „Tanácsot szeretne kérni végső elkeseredésében egy ehhez képest nyugodt, jól fogalmazó férfi. Az állomásról telefonál, nincs hová mennie. Tegnap jött le Budapestről ide, szülővárosába, ahol felnőtt. Kiderült, hogy itt élt 20 éves koráig, aztán volt egy év alatt válással végződött házassága. Közben szülei meghaltak, itt csak egy mostohatestvére maradt. Budapestre ment elfelejtteni mindent. Ez sikerült is nagyjából. 10 éve ismerkedett meg második feleségével, két gyermekük született. Sok helyen dolgozott. Ivott. Sok veszekedés után, ezelőtt egy hónappal ittasan pofonvágta feleségét, aki ezért ismeretlen helyre költözött a két gyerekkel. Anyósa nem árulja el, hol vannak. Mivel csak albérletük volt, s nem tudta fizetni, leszámolt a munkahelyén is. Azóta csak van. Most a karácsonyra lejött Pécsre, hét éve járt itt utoljára. Egy osztálytársánál volt tegnap este, de nem érezte, hogy hiányoznék ott a négy gyermek mellett. Most már fogytán a pénze, nem tudja, mihez kezdjen. Eddig utazgatott. A munkától nem fél. Az elmúlt hetekben volt Bécsben és Jugoszláviában. El akart jutni a légióba (?!), de nem vették fel, s nem is érzi jól magát idegen környezetben”.

Az ügyeletes véleménye: Kétségtelenül igen nehéz élethelyzetben lévő, szuicid fantáziákról is beszámoló, erősen veszélyeztetett ember, de nem éreztem beszűkültnek. A végén egy szállást is nyújtó állással a kiút is megcsillant a számára. Behívni nem akartam, nem lett volna jó — mást pedig nem tudtam neki mit mondani.

Eddig a jegyzőkönyv.

E szükségszerűen vázlatos, elnagyolt, az emlékezet alapján írt feljegyzésből is világosakká válnak a „karácsonyi zavar” pszichológiai tényei, szabályszerűségei, mindaz, amit fentebb már bemutattam. Világosakká válnak a segítség korlátai is. Mégis azt hiszem, míg nincs jobb vagy más, addig is törekedni kell a karácsonyi dialógusokra, hiszen ezek az identitás- és szerepválságok mind a keresztény világban alakulnak ki, jelennek meg.

Vagyis a karácsonyi mentálhygiéne legígéretesebb vonulata mégiscsak a szakrális értelmezés kultúrájának megerősítése és további terjesztése lehet. A karácsonyi szimbolika összetettsége ellenére a szakrális tartalom az, amely a legtöbb identitás-elemre és komponensre erősítően hat. Ez egyenesen következik a Születés óta eltelt közel kétezer évből, mint tényből, a keresztény világ vonatkozó tapasztalásából.

Jegyzetek: 1. Philippe Aries: *Gyermek, család, halál* Gondolat, Budapest 1987. 246-307. o. 2. Mircea Eliade: *A szent és a profán* Európa, Budapest, 1987. 191-202. o. 3. Megbízható, minden igényt kielégítő identitás-definícióval a tudomány sem rendelkezik. Arisztotelész meghatározása — „Lehetetlen, hogy egy és ugyanazon állítmány egy és ugyanazon alanyhoz egyszerre és ugyanazon vonatkozásban hozzá is tartozzék meg ne is.” — máig érvényes az általánosítás filozófiai szintjén. Hegel ehhez képest bevezette a konkrét azonosság fogalmát: az azonosság és különbség elválaszthatatlan egymástól. Magyar nyelven összefoglalóan: Pataki Ferenc: *Identitás, személyiség, társadalom* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 4. Erik H. Erikson: *A fiatal Luther és más írások*. Gondolat, Budapest, 1991. 5. E szolgálat szervezeti felépítéséről, működési elveiről, „filozófiájáról” ld.: Balikó Márta: *Telepszichofon. (Öngyilkosság megelőzési lehetőségei telefonon át)* Animula, Budapest, 1990.

LENGYEL LÁSZLÓ

Államfogoly

Az óriás karácsonyfával lassan fordul a teherautó a parlament elé. Katonák cipelik fel a vörös szőnyegen a csillogó nagy terembe. Másnap már feldíszítve vár néhány száz kiválasztott úttörőt. Az állam szereti a karácsonyt. Az állam lehajol a kisdedekhez, megsimogatja kis szőke, fekete fejüket. A pirosnyakken-dős gyerekek boldogan viszik haza az ajándékokat Vásárosnaményba és a Terézvárosba. A karácsony államfogoly. Kényszerből?

Az óriás karácsonyfával lassan fordul a teherautó a parlament elé. Katonák cipelik fel a vörös szőnyegen a csillogó nagy terembe. Másnap már feldíszítve vár néhány száz kiválasztott cserkész. Az állam szereti a karácsonyt. Az állam lehajol a kisdedekhez, megsimogatja kis szőke, fekete fejüket. A közös ima után a gyerekek boldogan viszik haza az ajándékokat Tiszaújvárosba és Lentibe. A karácsony államfogoly. Önként?

Valamikor a hatvanas évek elején lassan-lassan megkezdődött a közélet és a magánélet kettéválása. A Kádár-rendszer kényszerből, önként feladta, hogy a társadalmat állandó közéletre kényszerítse, hogy minden nap ellenőrizze polgárait, jó párttagok, jó közéleti emberek, jó szocialista hazafiak-e.

Először jóváhagyta, hogy legyen *személyes, individuális* életünk. Legyenek személyes tárgyaink, először ruhánk, ennivalónk, azután már mosógépünk és fridsiderünk, Trabantunk és lakótelepi negyvenkét négyzetméterünk. Jóváhagyta, hogy legyen személyes viszonyunk, nem szólt bele a házasságunkba, gyerekeink otthoni nevelésébe, a balatoni nyaralásunkba, a hétvégi házépítésünkbe. És elismerte személyes hitünket. Ha valaki hinni akart, az állam engedte, csak ne zavarja vele a közéletet. De miközben engedett személyes életet, fenntartotta állami intézményként az állam foglyaként az iskolát, a munkahelyet, a kaszárnyát, a kórházat, és az egyházi intézményeket. A nevelés, a munka, a betegség, a hit kettébomlott: a hivatalosra, a számontartottra, a fórumokon folytatottra, és a személyesre, a megengedettre, a négy fal között éltre. A rendszer tiltott minden más nyilvános hitet, nevelést, gondolatot, de megtűrte, ha valaki otthon másként hitt, másként nevelt, másként dolgozott, gondolkodott. És támogatta, ha a száz- ezrek és milliók magukat a nem-hívó, nem-gondolkodó, nem-nevelő fogyasztásba vetették. Addig se politizálnak, addig se zavarják a mi köreinket. Az állam nem zavartatta magát, ha valaki otthon meggyújtotta a gyertyákat a karácsonyfán. Az ő dolga.

A második menetben, valamikor már a nyolcvanas években, a kádári államléttel szemben kifejlődött a *magánélet* viszonylagos szabadsága, autonómiája. A magánélet már nagyobb falatokat harapott le a közléből a maga számára. Privatizálta a munkahelyek egy részét, illetve megteremtette a magánmunka, a nem-függő munka szabadságát. A „szabadság kis körei” külön-külön élni kezdtek a családokban, a házat építő baráti brigádokban, kaláka-munkákban, egy-egy egyetemi klubban, szakkollégiumban, a szamizdat sajtóban, és egy falusi vagy városi templom kis közösségében, esetleg bázisközösségben. A nagy intézmények továbbra is statusfoglyok maradtak, de alattuk, mellettük, vagy éppen

ezek a nagy intézményeken belül már feltámadt egy *magán*, egy *privát zóna*. Ebbe nem fért bele az iskolarendszer, de belefért egy-két iskola, ebben nem talált helyet egy püspökség, de megbújt egy falusi plébánia. A püspökség akarva-akaratlan az állam szolgája maradt, a plébánia viszont része lehetett a magánlét felszabadító háborújának.

Ekkor már állóháború, partizánharc folyt az államélet és a magánélet között. Bonyolult árokrendszerek, titkos ösvények húzódtak, alakultak ki, amelyeken keresztül a társadalom a magánéletébe igyekezett átmenteni nemcsak fogyasztását, hanem munkaidejét, gondolatait, hitét, gyermekeivel való szándékait. És azokat az intézményeket szállta meg, amelyeket képesnek tartott arra, hogy ezt a kialakított, kimentett magánlétet védelmezni, bújtatni, folytatni képesek. Elhagyta azokat a szervezeteket és intézményeket, amelyek önként vagy kényszerből az állam csápjai, foglyai és fogolytartói maradtak. Ez a magánélet, ez a *privát zóna* állandóan veszélyeztetve érezte magát. Nem voltak összefüggő állásai, a „szabadság kis körei” nem kapcsolódhattak össze.

Az állam újra meg újra támadásokat indított, elítélve az emberek közélet iránti közömbösségét, megszólva az individualizálódást és a privatizálódást. Ezekben a támadásokban rendre szerep jutott az egyházaknak is, akik különböző fórumokon harcoltak azért, hogy a társadalom legyen aktívabb a békeharcban, tegyen meg mindent a közösségi értékekért, s adja meg a szocialista hazának, ami a szocialista hazáé, miként az egyháznak, ami az egyházé. Kitaszították az egyházi máskéntgondolkodókat, megbélyegezték a szolgálatmegtagadókat. Az egyházak is felléptek az individualizáció, a személyesbe, a magánba bújás ellen, mert azt érezték, hogy a társadalom előlük is elbúvik. És minél inkább ostorozták az emberi önzést, a szerzésvágyat, annál közelebb tapadtak az államhoz, s annál messzebb kerültek a társadalomtól. Ahelyett, hogy megértést tanúsítottak volna a személyes iránt, azok iránt, akik önmagukba menekülnek, akik csak önmagukra számítanak, elítélték őket egy olyan közösség és közösségiség nevében, amely már nem létezett. A társadalom szemében azonban csak az a pap számíthatott becsülésre, aki el tudta kis közösségét igazítani személyes életviszonyaiban is, aki a prédikáció mellett azt is pontosan tudta, hogy mit jelent egy házépítő kaláka, mit jelent a faluban a legjobb fametsző, borcsináló hírében lenni. És az a tisztelendő vagy tiszteletes, aki megértette, hogy mi vezet tizenéveseket a felnőtt társadalmak által el nem viselhető kisebb-nagyobb közösségekbe, és segíteni próbált rajtuk. Az, aki diplomát, kicsiny szobáját, sátorát, a fa koronája alatti helyét nem a közlétkbe, a hivatalosságba, hanem a magánlétkbe, a nem-hivatalosba képzelte. Aki Istenével a szegények és nyomorultak mellé állt, aki a társadalom, a kis közösségek lelkiismeretét nem (csak) szavakkal, hanem tettekkel ébresztgette. Aki nem volt hajlandó belemenni egy „kényszer állam-vallás” bújócskáiba.

Az 1990-es fordulat után látszatra minden megváltozott. A társadalom egy része kétségtelenül szerette volna hinni, hogy immár az eddigi Rossz Állama, a rossz állam helyett a Jó Állama, egy jó állam következik. Így azután a közélet és magánélet újabb, most már nem kommunista, hanem más típusú egybeszakításával megteremtődik egy szabadabb, nemzetibb és közösségibb világ. Ezeknek a politikusoknak és mozgalmaknak az volt a feltevésük, hogy az államra vár a szétesett, magánéletbe, privatizálódásba csúszott társadalom közösségbe, közösségekbe szervezése, átalakítása, felemelése, értékeinek visszahozatala, megteremtése. Ennek a nemes állami feladatnak nincs és nem is lehetnek más

segítői, mint értékeikkel, szervezeteikkel, tapasztalt embereikkel a különböző egyházak, elsősorban a többségi katolikus egyház intézményrendszere. Az állam a nemzeti és a keresztény értékek összefonásával végre behatolhat a magánélet sáncai mögé, amire a kommunista állam nem lehetett képes, és a közélet mellett a magánéletet is a közjó, az egyetemes emberi, a magyar nemzeti célok szolgálatába állíthatja.

Az egyházak, a katolikus egyház nemcsak elfogadta az új állam, az új kormány kinyújtott kezét, de szinte rohant a karjaiba. Előbb támadt *keresztény politika*, mint *keresztény etika*, keresztény kultúra. Nem véletlenül. Már 1949-ben világosan látta ennek hagyományait Rónay György:

„Nálunk, úgy sejttem, a keresztény politika voltaképpen megelőzte a keresztény kultúrát (nem keresztény hagyományt, hanem a modern kultúrát) a szóvalódi, mély, egzisztenciális értelmében. Noha a tizenkilencedik század végén, a huszadik század elején a Szentszék ismételten fölemelte szavát a katolikus mozgalom és valaminő katolikus politika összekapcsolása ellen, — jól látva, hogy az előbbinek át kell hatnia az egész társadalmat, míg az utóbbi szükség-szerűen pártot, tehát elkülönülést is jelent, részt az egészszel szemben, az értékek rendjében pedig a résznél mindig előbbrevaló az egész, s a részlegesnél az egyetemleges —; noha, nálunk a keresztény jelleget lefoglalta a maga számára egy közéleti és politikai frakció, mely azután a maga politikai és közéleti céljai és a hatalom érdekében igénybe vett egyrészt olyan eszközöket, melyek a szereteten alapuló keresztényi etikával és a társadalmi igazságosság elvével ellenkeztek, másrészt meg olyanokat, amelyek lényegükben vallási, kultikus jellegűek s éppen ezért sosem köthetők egyvalamely politikai-közéleti irányzathoz; nem márcsak azért sem, mert a vallás javaira egyaránt igényt tarthat minden politikai, közéleti, társadalmi különbség nélkül minden egyes hívő, sőt, elvben minden egyes teremtetten ember; és nem helyes az egyetemes hivatású, a katolikus vallást olyan részlegességi látszatokba kavarni, aminek folytán elidegenednek tőle olyanok, akik a részlegességi tényezőkkel szembenállnak... Így lesz a keresztény politika keresztényellenessé, illetve kereszténységellenessé.” (*Napló* I. 215-216.)

Amikor az egyházak, és ezek közül a katolikus egyház amellettt döntött, hogy az állam karjai közé veti magát, vagyis önkéntes államfogollyá lesz, egyszerre több döntést is hozott.

Mindenekelőtt azt a döntést, hogy elfogadja a közéleti, a részleges vagy teljes közintézményi szerepet, a magánéleti, a magánintézményi szereppel szemben. Elfogadja az állam támogatását, és megadja az államot támogató egyházi áldást. Csakhogy itt ugyanannak a tévedésnek esett áldozatul, mint aminek az állam új urai. A társadalom többsége, s megkockáztatom a modern gazdasági, politikai, sőt, keresztény kultúra keretei között élő társadalmak, immár nem az államtól várják, hogy vezérelje, a jó útra térítse őket, hogy életüket megváltsa. Ellenkezőleg. Az államot annak a szükséges rossznak tekintik, amely a civil társadalom, a polgári lét keretfeltételeit biztosítja, de nem többet. (És erről egyaránt meg van győződve liberális és kereszténydemokrata, nem-hívő és hívő.) A civil társadalmak hálózata, az iskola, az egészségügy, a nyilvánosság, az autonóm gazdasági szereplők és az egyházak, a hitélet szervezetei határolják el magukat az államélet szereplőitől. És attól, hogy valamely szervezet nem az államélet, a közhatalom szereplője, hanem a civil társadalomé, nemhogy veszítene erejéből, hanem éppen növeli azt. Amikor a magyar egyházak az állami man-

kókat veszik hónuk alá, ezzel egyszerre döntenek egy hosszútávú gyámkodás, nyomorék-lét mellett, és kötik magukat egy kiháló hagyományhoz.

Az is igaz, hogy Kelet-Európában ma éppen a nyugati folyamatok ellentéte zajlik. Államok és egyházak bújnak össze, védelmezik egymást. Legyen ez a lengyel, vagy a horvát katolicizmus, a szerb, a román, az orosz ortodoxia. A párttitkárok pártideológiáját nélkülöző államok kapva kapnak az egyházak tekintélyelvű pótlékai után. Szívesen veszik, ha az eddigi kommunista rítusokat katolikus vagy pravoszláv rítusok váltják fel. A gazdasági és társadalmi kilátástalanságban örülnek, ha az új típusú tekintélyelvű államot a nagytekintélyű egyházak papjai védik, óvják. Es ezen egyházak ugyanazzal a könyörtelenséggel lépnek be az emberek otthonaiba, mint korábban az agitátorok tettek. Folyik a pogányok térítése, a barbárok átnevelése. Az állam nemhogy visszavonulna, de az egyházakkal együtt még jobban elterpeszkedik. Nem tudom, hogy milyen következményekkel fog járni ezekre az egyházakra nézve, amikor az általuk támogatott kormányok véres háborúkba, népirításokba bocsátkoznak, saját népük könyörtelen elnyomására vállalkoznak, lejárátva ezzel minden keresztény értéket.

De bízunk abban, hogy Magyarország nem ez a Kelet-Európa. A különböző államközpontú rendszerek nálunk rossz nyomokat hagytak. Itt előbb vagy utóbb valóban hozzákezdünk az állam körülhatárolásához, hatalmának korlátozásához. Ez nem a Szent István-i trónt és oltárt összekapcsoló, térítő állam. Ezen már régen túl vagyunk. Mint ahogy azon is, hogy a katolikus egyház — a lengyel mintára — átvállalja a nemzeti államegyház szerepét. A katolicizmus meg-megújuló modernsége egyetemességében van. A nemzeti állam-egyház provincializmusánál nincs fenyegetőbb a magyar egyházak számára. Az egyetemes értékek nem (csak) a múlt, hanem a jövő értékei.

Az egyházak nem csak az állam, a status foglyai, hanem a status quo túszaí is. Úgy jelennek meg, mint a mindenkori fennálló őrzői. Am karácsonykor érdemes felidézni, hogy a kereszténység éppen nem a mindenkori fennálló, a társadalmilag igazságtalan, az emberileg elfogadhatatlan védelmére hivatott. Bizony a magyar társadalom jelentős része szegyenkezik az egyházak türelmetlenségén, néha megnyilvánuló mohóságán, ahogy egy szegényedő, nehezen élő társadalmon elégtételt vesznek. Mintha az egyházak, attól félve, hogy csak átmenetileg élvezik az állami támogatást, mindent igyekeznének megszerezni, sérelmeikért elégtételt venni. Azonban e sérelmeket nem azok okozták, akiken most elégtételt vesznek, a türelmetlenséget nem azok viselik el, akik korábban türelmetlenek voltak. A türelmetlenség türelmetlenséget ébreszt, a hatalommal való élés, a hatalommal való elvesztést hozhatja.

Az egyházak méltóságát a marakodásoktól való távolság, a bosszúkból, a visszavágásokból való kimaradás adja. A szembenézés önmagunkkal. Hol és hogyan hibáztak kényszerű államfogságuk alatt? Akkor talán a vasbilincseket nem kívánnák aranybilincsekre cserélni. Akkor esetleg a *renversement des alliances*, a pártváltás helyett ráébrednek arra, hogy gondolkodásukban, felfogásukban be kell következnie a *renversement des interets*-nek, az értékrendi, az érdekelbeli helycserének. Akkor elhajtják az állami mankókat, kikelnek a hatalom toloszékéből, s vállalják a civil társadalom közösségeiben helyüket. Vállalják az újkezdés kockázatát. Tudják, hogy nem egy-két évre, hanem sokkal többre kell berendezkedniük. Elhiszik végre Pilinszky gondolatát: a madárnál nem az számít, hogy hányat verdes a szárnyával, hanem, hogy milyen magas, s mily távoli a röpte.

Jelenits István köszöntése

„Az én országom nem e világból való” — mondta Jézus. Minden korban vannak olyan kiemelkedő személyiségek, akik úgy járnak-kelnek közöttünk, hogy folyvást erre az alapigazságra figyelmeztetnek. Így él, így lebeg át a hétköznapok fölött mindig mosolygó, ünnepi lélekkel Jelenits István, akiben a piaristák tartományfőnökét tiszteljük, a magyar vallásos újjászületés egyik legáldozatosabb munkását látjuk, s egy kivételes kisugárzású személyiséget köszöntünk, valójában azonban még ezekben a fennkölt pillanatokban is legszívesebben „Pistának” neveznék, ahogy tehetik ezt barátai, s ahogy a háta mögött nevezik volt tanítványai.

Ez az elnevezés is sejteti azt a már-már becéző bensőséges szeretetet, melyet mindenki érez iránta, aki valaha kapcsolatba került vele. Felmérhetetlenül sokan vannak, holott éppen ő az, aki egész életművével, életvitelével a távollét pátoaszát sugallja. Sosem ott találkozunk vele, ahol valami fontos, jelentős esemény történik, ahol „nagy dolgok” esnek meg, amelyekről minden médium kötelességének érzi tudósítani. Nem ér rá részt venni ezeken. Valamelyik vidéki városba utazik éppen, hogy megtartsa óráját, hogy megnézzé, alkalmasak-e a körülmények a régi piarista iskola vagy közösség újraindítására, lelkigyakorlatot tart, kirándul diákjaival, ütött-kopott közlekedési eszközével Róma felé kerekedik, vagy éppen komolyan, figyelmesen hallgatja azt, aki gondjával-bajával hozzá fordul. Ők mindig rátalálnak, rájuk mindig szakít időt. Mert magatartását és a világgal való viszonyát teljesen áthatja a piarista szellem, a tanítás, a nevelés, a pasztoráció s a spirituális hagyományörzés.

Megírta és Rónay György is sokszor elmondta: nyitva állt előtte a talán könnyebb, látványosabb sikereket ígérő irodalmi pálya, ő lehetett volna a katolikus irodalom vezéralakja, az egyetlen, akire akkor jó lelkiismerettel rábízta volna a Vigilia irányítói a lapot, akiben folytatójukat és örökösüket látták, kinek kezébe fenntartás nélkül helyezték volna a lap ezernyi gondját. Rónay György — aki tanára is volt — bizonyára némi szomorúsággal vette tudomásul, hogy ehelyett „eltűnt” Kecskeméten, ahol a gimnázium tanára lett. Bizony, hosszú időközök teltek el és telnek el ma is, amíg sikerül belőle egy-egy írást kicsikarni, holott ezek a legmagasabb színvonalon szólnak lelkiségről, irodalomról, keresztény magatartásról, pedagógiáról, szerzetesi hagyományokról, bármiről, amit épp ideje van papírra vetni.

Kevesen vannak, akiknek élete jobban példázna annak igazságát, hogy teljesen fölösleges kincseket gyűjtenünk, földi elismerésekre vágyakoznunk, s azok után loholnunk nem szűnő kitarással. Jelenits István egészen másként él és cselekszik. Egészen apró, olykor szinte láthatatlan tettek keretezik útját, ezek nyomán azonban a vele kapcsolatba kerülő mindig könnyebbnek, súlytalanabbnak érezheti magát, hiszen megszabadult fölösleges terheitől, levethette únt és béklyózó kötelekeit, s megérezhette, mire érdemes törekednie s mire nem.

A Vigilia azt tervezi, hogy kötetbe gyűjtve megjelenteti Élet és evangélium sorozatának írásait. Mert Jelenits Istvántól megtanulhatjuk, hogyan élünk, ha az evangélium szellemében akarunk élni, s mit tegyünk, ha az élet elesettjei fordulnak hozzánk. Ebben az életvitelben és küldetésben kívánunk neki erőt, egészséget, derűt s hogy továbbra is vegye körül sok-sok családtagjának tisztelő szeretete.

Vigilia

ESTERHÁZY PÉTER

Jelkó-napló

V. 30. Akkor most ezennel megnyitom, hogy mit, azt, mint rendszeren, nem tudom, az majd menetközben fog kiderülni. Ha. Nem, mindig kiderül; kiderülni kiderül. Biztonsági megfontolások (is) vezérelnek, mindenképpen meg szeretném ünnepelni J. születésnapját (szülinapját), munkával, azaz „hivatalosan”, viszont annyira bele vagyok gabalyodva az új regénybe, hogy nehéz számolnom magammal. Nem tudom, hogyan végződik a nap. Egy alárendelt szerző. Húsz évesen azt gondoltam, mindenre lesz, mindenre marad erőm. De ez csak majdnem van így.

Mindennap kötelességszerűen J.-re gondolni — elsőre jó ötletnek látszik... Majd a szemérmességi hányadosra ügyelnem kell, nehogy fölbosszantsam.

VI. 4. Az őszinteségről akartam írni, de ezt most halasztom, megyek a regénybe. Menj regénybe! — ez olyan, akár egy káromkodás. Bizony.

VI. 10. Naponként kéne írni, ehelyett rémülten rá-rájövök: elfelejtettem. Réműletem a felejtés mechanizmusára vonatkozik: amikor újra eszünkbe jut az elfeledett, akkor mindez oly hihetetlennek, és lett legyen bármiről szó, oly szégyenletesnek tetszik (tűnik föl!). A felejtés a felejtés felejtése is. — Tegnap találkoztam egy volt diákkal, a Merlinben, a Magyar Napló estén. (Többek közt Dészaxofonozott, én meg végszavaztam neki.) J. a gyóntatóatyám, mondta, mint egy kitüntetést, de helyesen mosolygott. Aránytalansága mögött nem kevélység vagy katolikus nagyképűség volt, hanem büszke öröm.

VI. 11. Arra gondoltam ma reggel — nyilván jó okom volt erre —, hogy vajon mit csinálsz te, ha rosszkedved van. Helyesebbnek („méltónak és igazságosnak”) látszik áttenni harmadik személybe. Ha rosszkedved van. Ha dideregve tehetségtelenül gubbaszt. Olykor, messziről nézve, látva (lényegében a száj csüggedten szigorú hajlásából), el tudtam képzelni, hogy rossz kedved van. De közelről nézve sose. Fáradtnak, nyüzötnak igen. Sőt, azért kedvetlennek is. De mindig van valami fénylés is. Nem elvetélt Nárciszként mondom, de az ő arca mindig tükör is. „Lehet, hogy én most így, talán alul, de magának, uram, erre tényleg semmi oka.” Szerintem ez a hit, ez a biztatás. A biztatás, amely — látjuk az arcon — komolyan vehető.

VI. 13. Pofátlanul elbeszélni (erzählen). Nem egyszerű pofátlannak lenni. „Ki beszél itt győzelemről? Túlélni — ez minden.” A hit mégiscsak győzelem. Nem az élet fölött, különösen nem ellenében, hanem az életben. Nem optimizmus, hanem öröm. „Örül, hogy él.” Bizalom. Nem szavatul semmit, nem az ember személyes győzelme, hanem a teremtett világé.

A hit ritka.

VI. 15. Tegnap láttam a tévében, amint a miniszterelnök beszédet tart a Gimnázium évzáróján. Próbálom ezt magamban értelmezgetni. Nem sokra jutok. Egyáltalán: az egyház és a politika viszonya. Egyház és hatalom. Az egyház a fasizmus alatt. A szocializmus alatt. Alatt. Vagy másképp: intézmény és szeretet. — Az egyház én is vagyok, tudom.

VI. 23. Klasszikus naplóbejegyzés Thomas Mann farvizén: Fáj a lábam. Kicsit meg is ijedtem. Hosszan tudnék róla beszélni. „Együtt élek a fájdalommal” — ebben a mondatban, végül is, mégis vajon nem az *élek* a legfontosabb? Lehet mondani, túlzás.

A hétvégén összeismerkedtem egy Arnold Stadler nevű fiatal férfival. Majdnem pap lett, mesélte. Finom, ironikus, sőt olykor egyszerűen vicces beszédmód és komolyság. Látszik, mindig meggondolja, amit mond. Ettől irigylésre méltóan gyerekesnek tetszik. Együtt reggeliztünk. Ehetetlenül száraz zsömlét kapott, a pincér hozott friss kenyeret, de már későn, ő addigra elrágcsálta a keményet. Köszönöm, már nem szükséges, mondta barátságosan. Bocsánat, kért bocsánatot a pincér. *Semmi baj*, mondta ő. — Régen nem éreztem ezt az egybeesést, hogy egy mondat éppen azt jelenti, amit mond. Tehát hogy semmi baj. Semmi baj, tényleg. Most. A reggeli alatt.

Jól el tudok beszélgetni a telefonrögzítővel. Tegezem őket, személyes viszonyt alakítok ki velük, mondanád meg asszonykádna, és így tovább. Most beszéltem egygel, amelyik megadta a gazdája mamájának a telefonszámát. Ilyen kéne nekem is.

Állítólag egyik gyermekem iskolájában az évzáró értekezleten az egyik tanár így kiáltott föl: És az apa aláírt a Göncz-ügyben is! — Tunnák mit válaszolni, külvárosi futballista.

VI. 28. Szeretet, szeretet — mindenki erről papol, újságíró, politikus. Hányinger — jó, elismerem, túlzás. Változik a szókészlet. Engem az irritál, ha a húsvéti tévéhíradó úgy kezdődik: föltamadott! Madott. Ténylegesen káromkodhatnékom van tőle. Kicsoda madott, és mi köze hozzá?! Egy híradónak úgy kell kezdődnie, hogy lövik Belgrádot. Persze az is bosszant, hogy aki szemforgatva ezt mondja, be-mondja, az eddig a Nagy Októberit szopogatta. Ez sért.

Nézek magamba, s azt látom, hogy az nem sért, ha a pápáról nyeglén beszélnek (pl. Magyar Narancs, Eörsi). Ez az európai tradíció egy része, amely a pápában látja a szabadság legfőbb veszélyeztetőjét. Ebből a félelemből csúfolkodik. Mért olyan nagy baj ez? Mi a sértő ebben? Hogy nincs igaza?

Egy elvileg kisebb dolog tud sérteni, az, amikor fölényeskedve úgy beszélnek minderről, mint valami idejétmúltról. Nem is olyan nagy a fejed, simogatnak nagylelkűen. Ez ingerel, a felvilágosult butaság.

VII. 1. Ma fél óra hosszat jó voltam, háromnegyed 12-től negyed 1-ig. Meg vagyok hatódva magamtól.

Gondolkodtam: inkább csak jóságos.

Még gondolkodtam: udvarias.

VII. 11. Azt olvasom, hogy a materialista erkölcs fogalmi ellentmondás, ezért aki erkölcsi megújulást akar, annak támogatni *kell* az egyházak törekvéseit. — Ez tényleg így volna? Búskomor tudok lenni ilyen mondatoktól. Mint a Pavlov

kutyája, muszáj nekünk, katolikusoknak állandóan térítenünk? És ha már igen, mért nem magunkat? Olyan triviális.

VIII. 2. Micu (5) zokog, hogy Juditka azt állította, ő, Micu, az idősebb. Ez azért nagy baj, mert akkor ő hamarabb lesz felnőtt, és akkor hamarabb fog meghalni. — De hát, bogaram, lehet, hogy tényleg te vagy az öregebb. — Nem. Ebben a családban nem beszélünk így! Ebben a családban nem mondjuk, öregebb, fiatalabb! Akkor tessék hazamenni a Juditkának, majd ott lehet fiatalabb!

Mint egy megválaszolatlan levélre, kedd este ki nem tett kukára, elhajított almacsutkára, mint egy nagy sötét fellegre, amely árnyékot vet a szívemre — így gondolok X-re, akit talán te is ismersz. És kérem az Eget, nehogy véletlen összetalálkozzam vele, az rettentő volna, még az is lehet, hogy megölelne... Sok. Évtizedek óta nem éreztem ezt a fajta zavart. A világ mint veszedelem, mint kín és kínság. Mint árulás.

VIII. 20. Olyan magabiztos műfaj a tévében a mise, nem szeretem. És mennyi hisztéria volt körülötte.

De nem erről: hanem eszembe jut, hogy egyszer harmadikban elkísértél minket osztálykirándulásra, és betértünk egy barokk templomba, és én nagy plebejus indulattal kikeltem a sok arany ellen. Már nem emlékszem, mit mondtál, csak megint az arca, a bujkáló mosolyra, amely sosem kinevetés, hanem a megértés öröme, megértetem, uram, hogy milyen számárságot beszél, és hogy mi ennek a számárságnak az igazsága. Azaz hogy ez talán bonyolultabb. Erről az arcról szakadatlan ez olvasható le, ez tanulható meg: mindez talán bonyolultabb. Ami azt is jelenti: mindez talán egyszerűbb. Szigorúság, amely *külön* nem félelmetes.

VIII. 23. Tévéműsor a piaristákról. Jó gondolnom volt iskolámra. Milyen sokféle tapasztalatra tehettem szert. Ez szép lassan derül ki. Szabadság, igazságosság, teljesítmény, és főként a tanulás... Nem cinkosság és nem sértettség vezérelte a nevelést, minket nem az ún. szocialista társadalom ellen neveltek. Persze nem is érte. Függetlenül — az túlzás volna. Volt az iskolának sziget jellege, van, aki ezt megszenvedte, védtelenül került ki.

Dátum nélkül. Régen beszélgettünk már. Naplószerűség, kint is lenni, bent is lenni, nem feszítem a húrt. Sokat köszönhetek neki. Az első idegen, aki látta az írásaimat. Vigyorogva azt mondanám, ő is tehet róla, hogy ilyen vagyok. Milyen.

Meglepett, hogy ő sem mindenható. Hogy ő se oldotta meg ezt az új világ-helyzetet. Nem változtatta meg a tért. Nem terjesztette ki az egész országra a szeretetet, nem tett csodákat, és így tovább. Bocsánat. Bár az nem igaz, hogy ne tudnám, mit beszélek. A régebbi gyerekeim egy ideig azt hitték, hogy ő bohóc, mert egyszer labdákat dobált. Majd valamit ezeknek az újaknak is kell mutatnunk. Vagy mesélnünk.

X. 5. Voltam, több év óta először, megint bibliamagyarázaton. Az a nyugodt, példás babrálás a mondatokkal. A türelem, amely abból a reményből fakad, hogy az ilyesmi eredményre vezet. Rózsát terem. Hogy van olyan szöveg, amelyben minden ott van... És hogy a minden meg is található.

Ami megtalálható, az a minden.

Keresni.

BALASSA PÉTER Az idő betegsége

Jelenits Istvánnak,
születésnapjára

Karácsony, Jézus születésének *átértelmezett* ideje, hosszú évek óta nem tud igazán visszatérni errefelé, ahol vagyunk. *Azóta*, hogy nem történik meg, az idő betegségében szenvedünk. Mióta van azóta? Amióta nem tudjuk megkülönböztetni a tisztánlátást és a kíméletlenséget? Azóta, amióta az emlékezés visszaszerzése szinte hiábavalónak bizonyul, és így mindennél erősebb lesz Jézus mint próbakő, mint a botránkozás köve (petra scandali), anélkül, hogy érthetnénk? Vajon nem az az idő betegsége, hogy elfeledjük, „igen, igen, nem, nem”, továbbá hogy Jézus ki-állás (ek-stasis), illetve nem-evidens elszenvedése az emberré válásnak, túl minden teológián? Az, hogy *egészen* emberré lett, a végső pillanatban, amikor Pilinszkyvel szólva „semmit sem lát”, az a botrány eseményének igazi megtörténése — hogy hát *nem* királyként érkezik, nem királyként viselkedik, nem királyként hal meg. *Egy pillanatra* kialszik isteni természete — ez az, ez a kezdet, itt lehet *egyáltalán* bekapcsolódni az isteni történetbe. Jeles András egyik napló-cédulája így beszél erről:

„Grünwald: Keresztvitel. Igen, ez az. A kép bal szélén a kilógó nyelvű ló és a torz mosolyt mutató Jézus, az állat és a megváltó nézése, a szemek formája, metszése, színe: megegyezik.”

Vagy éppen a híres-botrányos variáció, a 13. század elején „egy bohóc emlékezete”: Az erdőből rátörő rablókat azzal képesíti el, hogy toprongyos öltözetben a Nagy Király heroldjának nevezi magát. Illetve: szerelme, eljegyzése és házassága Donna Póvertával, vagyis a kéregető leprással. A jegyese szépségéről, saját megigézettségéről rajongó kijelentéseket tesz, az őt körülálló falubeliek nagy multságára. Illetve: amikor lova meghököl a valóban előbukkanó kéregető leprástól, a megszokott iszonyodás fogja el, majd leugrik, és kezét csókol neki. — Sokszor énekesnek, *bohém* népszórakoztatónak mondja magát. Illetve: *de toto corpore fecerat linguam*, aki eljássza a mondandóját, miközben lábai táncot járnak. Időnként felkap a földről két fadarabot és hegedülni kezd velük. — Egy ízben betegen elfogadja a diétás csirkehúst, ezért utóbb egyik barátjával végigcibáltatja magát a falun, kötélhurkot vettelve nyakára *quasi latronem*. — Járja róla, hogy szüntelenül rögtönöz és pofákat vág. A hatás mindig ugyanaz: gúny és ellenszenv, viszolygás és botránkozás. *Nuova pazzia* (új téboly), mondják — és igazuk van... Olykor sárral, *kővel* és záptojással hajigálják meg őt és társait, *ezeket a frátereket*. Időnként ő maga erősködik, hogy ez megtörténjék. Egy ízben kontraplatív, erősen dadogó barátját a faluba küldi ígét hirdetni egy szál alsóban,

majd hasonlóan levetkőzve utána megy, hogy nyilvánosan, vidáman *bátorítsa*. S végül egy bámulatos összecsengés a jóval öregebb, mítikus időben élt kínai bölccsel, akiről feljegyzik: Csuang-ce időnként ugrándozik örömeiben és a hasát verdesi, mint a madarak.

Látnivalóan nem tudok beszélni karácsonyról, mert mindig húsvétra terelődik a szó. Húsvét még most sem tud úgy s annyira elromlani, mint karácsony. Az idő betegsége legelőször karácsonyt támadja meg, az emlékezést felejtéssé pusztítva. Az idő betegsége; menekülésünk a belső csöndtől, ahol bármiféle születés és szülés egyáltalán lehetővé válik. Pedig az ünnepi visszatérés, az örök ismétlődés legbelül: csönd és mozdulatlanság, végtelen felnyílás, megnyitás, amely ki-áll az időből („az örökkévalóságban lesz csak igazán ismétlődés”, mondja Kierkegaard). Ezzel szemben az idő betegsége: „maga a bezártság, ez a megnyílás és kitörni nem-tudás” — írja naplójába halálos betegen Andrej Tarkovszkij. Nem az lenne-e a méltó karácsony, amikor a dermesztő téiben galamb koppan az ablakon és minden átváltozik ettől? S ez a galamb nem ugyanaz a váratlan felhívás, amellyel Tolsztoj fordult egykor a világhoz, hogy „vessen véget a történelem hazug és szükségtelen komédiájának, és kezdjen el »egyszerűségben« élni”? Az idő betegsége a bezártság a sebességbe, az eltűnő és eltüntető rohanásba, mely eredetileg csalóka kitörésnek, szabadulásnak tetszett. A karácsony időtlen idők óta Jézus, a botrány, Jézus, az egészen emberré lett, Jézus, a zsidó, Jézus a bűnösökkel egy asztalnál „lakmározó” negatív lenyomatává változott át. Karácsony nekem, az idő betegének, Jézus húsvéti szenvedését jelenti, mely a tőle való tökéletes eltávolodásban fakad fel. A karácsony, mint az idő betegsége, egy eredeti, ősi, nem annyira gonosz, mint inkább értetlen pör folytatódása és kiteljesedése, az Ő pöréé. Nem koncepció ez a pör, hanem a fetiszisztikus jog diadala, a betű győzelme, a polgári szokás tompasága. A *mai*, igen hosszú ideje tartó, negatív karácsony a radikalitás elvetésének jegyében áll. A *szakítás* el nem viselésének biedermeier ünnepe ez — *Madonna col Bambino*, mint polgári életkép, mint háziporcelán, mint nipp a polcon. Az idő betegsége tehát a lemondás a kérdésességről, a kérdéses gunyoros elutasítása, a kész, kéznél levő válaszok elfogadása és vállalása. A válasz, melyben az idő betegsége erőszakosan, hisztérikusan és ellentmondást nem tűrő erővel sebesen kitör, a gyorsuló konzummáció, a negatív karácsony leglényege. A karácsony mint kvantum, a karácsony mint tömeg, a karácsony, mint szőnyeg alá sóprés, a karácsony mint bekebelezés. Innen nézve, a Vulgata-fordításban e szavak — *et consumatum est* — egészen különös, lidérces fényt is kapnak.

Ellenben: Jézus születésének, a Kezdetnek örökös, kimeríthetetlen folyamatnak kellene lennie, mely nem csak lényének (kettős) természetéből fakad, hanem lényének helyzetéből, a módból tehát, ahogyan betört az univerzumba és *azóta* is ki-áll onnan, miközben végletes radikalitással bele is gyökerezett, értelmezte és összekötötte a különállókat. — Ég nincs Föld nélkül, a Törvény a Szeretet. Vajon nem ebben a kikerülhetetlen *összekapcsolásban* rejlik az idő betegségének gyógyítása? Vajon az idő meghaladása, aki Krisztus, nem szorul-e maga is az idő fogságára? Csakhogy ez a ki-állás, ez a radikális karácsony mégis egészen egyszerű, ősi tapasztalatra irányítja a figyelmet. Hiszen van-e a Jézusról szóló híradásokban bármi is, ami *belülről* nézve, a csukott szemek mögött ne lenne valószínű, ne lenne valószínű, sőt materiális; van-e itt valami, ami nem történhetett volna meg, beleértve a legképtelenebb csodákat, a feltámasztást és magát a feltámasztást is? Vajon nem ennek a belátása előfeltételezi-e a Karácsonyt mint

Kezdetet? S vajon nem azt jelenti-e ez, hogy akit Jézusnak nevezünk, az az emberi önismeret és szabadság netovábbja, az emberi lény krisztusi dimenziója, elérhető és nem-elérhető fokozat? Vajon Jézus nem egyszerűen mi magunk vagyunk — Krisztusban? A Kreatura lényege, mélypontja és egyúttal szabadsága. De ha ez így van, beszélhetünk-e karácsonyról, élhetünk-e a karácsonyban Húsvét nélkül? A negatív karácsony, az idő betegségének meggyógyítása mintha a végtelenül kicsinyben, a gyöngédben és halkban nyílna meg, a visszahódítás a belső elszenvedés (pathos), intimitásában, jászol és sír összetartozásában, a ragyogás egyedüllétében és észrevétlenségében. Világosság a sötétségben, ahogy János 1. beszél róla.

A szeretet kimondhatatlan, pusztá megléte mint Kezdet nem hasonlít az úgynevezett szeretet időbeli ünnepére. Mert valójában nem polgári ünnep az, hanem bolondok és csecsemők, legutolsók és bűnösök dadogó tudása, valódi kezdet, mely nem törli el, hanem meglétével magyarázza a Törvényt. Megértés, exegézis, nem pedig ellene-mondás. Ebben a békét hozó törvény-magyarázatban, a krisztusi kezdetben rejlene, ha *itt* volna: a kitérés az idő betegségéből. Csakhogy ugyanitt el kell hallgatni, hiszen aki tud, nem beszél, aki meg beszél, nem tud, valóban. Nem is tudom *mióta*, ki sem tudom mondani, amire gondolni igyekeznék, de ez nem érdem, nem mentség és nem is kibúvó. Ez itt a bökkenő.

Ébredj fel, ember, mert Isten érted lett ember. Ébredj, aki alszol, támadj fel a halálból, és Krisztus rád ragyog! (Ef 5,14). Ismétlem, Isten érted lett ember.

Örökre halott lennél, ha ő bele nem születik az időbe. Sohasem szabadultál volna meg a bűnös testtől, ha ő fel nem ölti a bűnös test hasonlóságát. Örökre hatalmában tartana a nyomorúság, ha ő nem lett volna irgalmas. Nem éledhetél volna újra, ha ő meg nem segítene. Elvesznél, ha ő el nem jött volna.

Örvendezve ünnepeljük meg tehát üdvösségünk és megváltásunk eljövetelét. Ezt az ünnepnapot ünnepeljük meg, amelyen a nagy és örök napból nagy és örök nap jött el erre a mi annyira gyorsan múló napunkra.

Vajon ragyoghat-e fel számunkra Istennek ennél nagyobb kegyelme, mint az, hogy megszülött Fiát, aki csak az övé volt, Emberfiává tette; és fordítva: az ember gyermekét Isten gyermekévé?

Keresd az érdemet, keresd az okot, keresd az igazságosságot — és meglátod, nem találsz mást, csak azt, hogy mindez kegyelem.

(Szent Ágoston)

A Vigilia beszélgetése

Bálint Lajos érsekkel

— *A Szentatya magyarországi útja során gyakran beszélt az egységről és a megbékélésről, a szó vallási és nemzeti értelmében vett ökumenéről. Érsek úr olyan országban él, amelyben öt-hat, vagy még több különböző nemzetiség és vallásfelekezet él egymás mellett. A magyar katolikusok nemzetiségükben is, nyelvükben is a legnagyobb kisebbséget alkotják. Hogyan látja együttélésüket a többséggel, az államalkotó románsággal s a legnagyobb egyházat képező ortodoxiával?*

— Erdély évszázadokon keresztül befogadó ország volt. Románok, németek (szászok és svábok), zsidók, örmények, szlovákok és még sokan találtak itt békés életre. Az újkorban megjelenő protestantizmus ellenére vallási értelemben is béke volt. Itt deklarálták először a vallási békét a 16. században. Az erdélyi románság történetére két föltevés van: az egyik a kontinuitás, a másik a bevándorlás. A vita tisztázása a történészekre tartozik.

A Romániában élő magyarság számára is létkérdés, hogy az államalkotó román nép mennyire fejlett társadalmi életében, kultúrájában. Manapság sokat emlegetik, hogy 1989 decembere nem hozta meg az igazi változást Romániában. Ezt a diagnózist kiszélesíthetnénk. Erdély jövője attól függ, mennyire egészségesen és erőteljesen fejlődik az egész ország. Amennyiben a románság számára is megnyílik a fejlődés útja, a legnagyobb nemzetiség, a magyarság is reménykedhet a boldogabb jövőben. De ha nem, akkor a románsággal együtt a kisebbségek is leszakadnak az Európába vezető útról. Ez azonban beláthatatlan tragédiát jelenthet Európa népei számára is. Erdély mára a befogadók országából a menekültek országává lett.

— *Sok szó esik ma a kisebbségek helyzetéről szerte a világon, itt Romániában is. Mint a félmillió kisebbségi sorsban élő magyar katolikusok főpásztora, hogyan látja Érsek úr a kisebbségek jövőjét Romániában?*

— Az előbb már szoltam a reménykedéssel várt, boldogabb jövőről. Ez csak úgy valósulhat meg, ha románok, magyarok és más nemzetiségűek közösen fejlődnek kultúrájukban, társadalmi életükben, emberi életmódjukban, erkölcsükben egyaránt, egymást támogatva, segítve, nem pedig egymás ellen hadakozva. Ha azonban ezt nem sikerül megvalósítani, akkor a magyarságra — nem először a történelemben — ismét keserű sors vár. Hármassal veszély fenyegethet bennünket.

A kisebbségek elsorvasztásának első módját csángósításnak nevezhetném. A csángó-magyarok sorsa intő példa lehet számunkra is. Egy népcsoport erőszkos beolvasztásának leghatásosabb módja, ha megfosztjuk őket papjaiktól, tanítóiktól, kihalásra ítéljük az anyanyelvi kultúráját, a műveltséget, azt az értelmiségi, vezető réteget, amely megtarthatná őket kulturális azonosságukban, nemzeti öntudatukban.

A második formára talán éppen a Romániából kitelepülő németek mutatnak példát. Említettem, hogy Erdély mindig befogadó ország volt. Most a menekülők országává lett. A németiség hét évszázada élt ezen a földön, s most tízezzrel hagyják el az országot. Számuk még tíz éve is kétszázezer körül mozgott, most már csak mindössze harmincezren vannak. Akad olyan — valaha tiszta német nyelvű — falu, amelyben egyetlen német család sem marad már, az utolsók most indulnak neki Németországnak, mindenüket hátrahagyva. Hatalmas kulturális és művészeti kincsek maradnak így gazdátlanul. A német kormány és a német püspöki kar támogatásából most hoznak létre egy gyűjteményt a temesvári püspöki palotában, a gazdátlanul maradt szász és sváb templomok műkincseiből. De itt nemcsak a tárgyakról van szó, hanem arról az értékes kultúráról, amely egész Romániának az életét gazdagabbá tette a századok során.

A harmadik veszélyre gondolni sem szeretnék — bármilyen fájdalmas figyelemzetesként hordozzuk is az 1786-os, az 1848-as, 1944-es és az 1990 márciusi szörnyű események emlékét.

— *Érsek úr a csángók sorsát említette az előbb. Velük kapcsolatban még Magyarországon is sok a tudatlanság, s úgy látszik, Romániában is általános a szándékos félrevezetés. Gondolok arra az interjúra, amelyet a jasi püspök úr a Magyar Televíziónak adott, s ahol a csángó nyelvet román dialektusnak nevezte.*

— Talán először a történetükről szólnék. A moldvai csángók magyar eredete bizonyított. Eredetük azonos a gyimesi csángókéval, sorsuk azonban másképpen alakult. A középkor folyamán a magyarországi egyház szervezetébe tartoztak, és az időközben létesített püspökségek fölött is az esztergomi érsek állott. Innen kaptak papokat is. A reformáció idején az erdélyi katolikusságnak a saját fennmaradásáért is súlyos küzdelmet kellett folytatnia, másfél évszázadig nem lehetett katolikus püspöke Erdélynek. Ez magyarázza, hogy a moldvai csángók lelkipásztori ellátását nem tudta biztosítani.

A Szenszék 1622-ben a Propaganda Fideire, illetve olasz minoritákra bízta lelki gondozásukat. Ők megtartották ugyan katolikus hitben a csángókat, de elősegítették elrománosodásukat.

A 17-18. század a román fejedelemségek önállósulásának és a románság nemzeti öntudatra ébredésének ideje. A moldvai fejedelmek és az ortodox egyház a magyarságukért is, a katolikus hitükért is elnyomta, üldözte a csángókat.

A jasi püspökség megalapítása után (1884) a püspökök, hatalmukkal visszaélve, fokozatosan kiszorították a templomokból a csángó magyar nyelv használatát, amely pedig a magyar nyelvnek egy archaikus formákat őrző dialektusa.

Az elrománosítás leghatásosabb eszközének az általános és kötelező román nyelvű iskolarendszer bizonyult. Az 1950-es években működtek utoljára magyar nyelvű iskolák, ekkor százötven tanító mintegy négyezer gyermeket oktatott magyar nyelven, és a bákói tanítóképzőben még működött magyar nyelvű osztály. A kommunista diktatúra megerősödésével a hatvanas évek elejére ezeket az iskolákat felszámolták. Ennek eredményeképpen sokan csak gyerekkorukban beszélnek magyarul, iskolai tanulmányaik során, legalább részben, elhagyják anyanyelvüket, elvesztik nemzeti öntudatukat.

— *Mit tesz az egyház a csángó magyarok lelkipásztori ellátásáért?*

— Fájdalommal kell mondanom, hogy a csángók sorsának alakulásában a katolikus egyháznak negatív szerepe volt. A jasi és a bukaresti egyházmegye vezetősége a Kárpátokon túl tiltotta az istentiszteleteken a magyar nyelvet, ugyanakkor követelte Erdélyben a román nyelv bevezetését. Moldvában az egyház az elrománosítás eszközévé lett, s ezért sok vád éri, nem is alaptalanul, a katolikus egyházat. Erdélyi híveink pedig félnek: nehogy ez a szellem az elnemzetietlenítés eszközévé tegye itt is az egyházat. Különösen a protestánsok, de az egész magyar közvélemény számon kéri tőlünk: az erdélyi katolikus magyarság miért nem emel szót érdekükben? Keserű aggodalommal tehetném hozzá: a magyarságukat elrejtő, románságukat hangoztató, anyanyelvüket törve beszélő csángókban jövő önmagunkat látjuk — 1918 óta nekünk is ezt a sorsot szánták.

— *Vannak-e Moldvából származó, csángó-magyar papok?*

— Igen, mintegy tizenöten dolgoznak magyar lelkipásztorként, az erdélyi, a nagyváradai és a temesvári egyházmegyében. De szülőföldjükön még magyar nyelvű rokonainknak sem misézhetnek anyanyelvükön. Egyikőjük azt kérte szülőfaluja plébánosától, hogy beteg szüleinek hetven éves házassági évfordulóján a szülői házban misézhesen magyarul, s még erre sem kapott engedélyt. E magyar nyelvű települések lakói ismételten kérik, hogy nyílják lehetőségük arra, hogy anyanyelvükön hallgathassanak szentmisét, járulhassanak a szentségekhez. A kérdés ismételten fölvetődött magasabb egyházi szinten is, de mivel ezek a települések a jasi püspökséghez tartoznak, egyedül ennek az egyházmegyének a főpásztora adhat erre engedélyt. A Szentatya 1989. újévi békeüzenetében a kisebbségek jogai mellett szállt síkra. Ennek, s a II. Vatikáni zsinat tanításának fényében is tévesnek, következményeiben pedig veszedelmesnek tartom, ha bármelyik egyházmegye főpásztora kijelenti: „Nem a nyelv a fontos, hanem az Evangélium és keresztény mivoltunk.”

Hozzátehetném még, hogy itt olyan elemi jogról van szó, amelyet a demokratikus világban természetesen mindenütt elismernek. Ha külföldön elmondom ezt, hitetlenkedve hallgatják, hiszen egy-egy nagyobb nyugat-európai vagy amerikai plébánián természetes, hogy öt-hat vagy akár tíz-tizenöt nyelven végeznek istentiszteletet.

— *Milyen lépések történnek most arra, hogy a csángó fiatalok magyarul tanulhassanak, s anyanyelvükön folytathassák tanulmányaikat?*

— Az erdélyi fiatalok közül is sokan tanulnak most magyarországi egyetemeken, ugyanezt teszik — ha tehetik — sokan a csángó fiatalok közül is. Azért választják a továbbtanulásnak ezt a módját, mert a Ceausescu által megszüntetett Bolyai Egyetem helyett még mindig nincs magyar nyelvű egyetem, pedig a nagy többség szívesebben tanulna anyanyelvén. Valamennyien ösztöndíjat is kapnak. Nagyra értékeljük azt, hogy Magyarország már a kommunista diktatúra idején befogadta mind a kelet-német, mind a romániai magyar és román menekülteket, ahogyan most teszi a jugoszláviai magyar, horvát és bosnyák menekültekkel.

Erdélyben, elsősorban Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen és Sepsiszentgyörgyön próbálunk lehetőségeket teremteni arra, hogy a csángó fiatalok magyar nyelvű oktatásban részesülhessenek. Az anyagi költségek előteremtéséhez a múltban is sokan, főleg papok, szívesen járultak hozzá. Magánszemélyek és

intézmények is hoztak létre különböző alapítványokat, hogy lehetővé tegyék a továbbtanulást, főként a népes vagy szegény családok gyermekeinek. Természetes hagyomány népünkben az, hogy segítségére sietnek a bajba jutottaknak. Így történt ez a múltban is, például árvíz idején. Gyermekkori emlékként őrzöm egyik élményemet. A két világháború között a bukovinai csángó községek egyike leégett, és a károsultak először a Székelyföldre jöttek: itt kértek és kaptak segítséget. Tudatában voltak együvé tartozásuknak.

Azt szeretnénk, ha ez a föld ismét a megbékélés, a különböző nyelvű, kultúrájú és vallású emberek egymásratalálásának a helyévé válhatnék, ha emberként és Krisztus követőiként egymást tisztelve, szabadságban megbecsülve, sőt egymást szeretve élhetnénk együtt.

Lukács László

Részlet Bálint Lajos 1991. május 31-i körleveléből

Kedves Híveim!

Az 1989. decemberi eseményekben a Gondviselés csodáját tapasztaltuk meg. Néhány napra megcsillant egy emberibb élet reménye és megéreztük a szabadság ízét. Az eltelt másfél esztendő alatt reményeink elhalványultak és a vélt szabadság keserű gyümölcsöket termelt.

A legnagyobb veszteség az elgyökértelenedett nép tömeges kivándorlásával kezdődött el. Korábban sokan évekig tartó erkölcsi tortúra után távozhattak, vagy életük kockáztatásával választották a törvénytelen utakat. A rafinált intézkedések csak látszólag gátolták, valójában azonban ösztönözték a kivándorlást. A ránk köszöntött vélt szabadság megtermette gyümölcsét ezen a téren is: most már szabadon vehetik kezükbe a vándorbotot. Az utóbbi házszentelés során lekipásztoraink megdöbbenve tapasztalták, hogy egy év alatt milyen sok hívünket veszítettük el, különösen a városokból és a szórványvidékekről.

Pedig az elmenekülés nem oldja meg kínzó gondjainkat.

— Aki önmaga elől menekül, az a világ bármelyik részére magával hurcolja meghasonlott önmagát.

— Akik a megaláztatások és az igazságtalanságok elől menekülnek, azoknak újabb megaláztatásokban lesz részük.

— Akiket kinéztek vagy elűztek innen, azok csak megtűrt idegenek lesznek új, választott hazájukban is.

— Akik a szegénység elől menekülnek, azoknak tudniuk kell, hogy idegenben sokkal nehezebb új életlehetőséget (egzisztenciát) teremteni, mint itthon.

— Akik anyanyelvüket akarják menteni, a befogadó országban elsőnek éppen azt kell feladniuk.

Bármi legyen is a menekülés oka, azzal önmagukat adják fel, ami részleges öngyilkosságot jelent.

SOMMAIRE

Elemér Sulyok: Un fils nous a été donné
Noël — pour vous, qu'est-ce que c'est? (Des personnalités éminentes de la vie intellectuelle hongroise répondent)

Noël est encore

Irén Lovász: Noël européen

Éva Szacsvay: Noël hongrois

Márta Pálvölgyi: Les étoiles de Bethléem (Noël à travers la presse)

Balázs Kézdi: Troubles d'identité de Noël

László Lengyel: Noël d'État

Péter Balassa et Péter Esterházy: Écrits

INHALT

Elemér Sulyok: Ein Sohn ist uns geschenkt
Weihnachten — für mich persönlich (Hervorragende Vertreter des ungarischen Geisteslebens antworten auf unsere Rundfrage)

Das, was Weihnachten noch ist

Irén Lovász: Europäische Weihnachten

Éva Szacsvay: Ungarische Weihnachten

Márta Pálvölgyi: Die Sterne von Bethlehem (Weihnachten im Spiegel der Presse)

Balázs Kézdi: Weihnachtliche Identitätsstörungen

László Lengyel: Staatsweihnachten

Schriften von Péter Balassa und Péter Esterházy

CONTENTS

Elemér Sulyok: A Son Has Been Born to Us
Christmas — for Me (Prominent members of the Hungarian intellectual life respond to our enquiry)

What Else is Christmas?

Irén Lovász: European Christmas

Éva Szacsvay: Hungarian Christmas

Márta Pálvölgyi: The Stars of Betlehem (Christmas in the mirror of the press)

Balázs Kézdi: Identity Crisis at Christmas Time

László Lengyel: State Christmas

Writings by Péter Balassa and Péter Esterházy

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság: HORÁNYI ÖZSÉB, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, PARANCS JÁNOS,
POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÓRÉNYI LÁSZLÓ

A szerkesztőség munkatársai: CZ. BALASSA-MÁRIA, KISS SZEMÁN RÓBERT

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042—6024

Veszprémi Nyomda Rt., felelős vezető: FEKETE ISTVÁN igazgató

Lapunk kiadását a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatja.

Szerkesztőség: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. telefon: 117-7246; 117-3933; telefax: 117-3471. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. I. lh. I. em. Tel.: 117-3661. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcán át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekkszámlasszáma: OTP. VII. ker. 218-98316512-037343-8. Előfizetési díj: 1 évre 540,— Ft, fél évre 270,— Ft, negyed évre 135,— Ft egyes szám ára 48,— Ft. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1300 Budapest, Pf. 149. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy a Magyar Hitelbanknál (H-1133 Budapest) vezetett 202-10995 sz. számláján. Ára: 35,— US dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, KÉSŐTÖRTÖK 10—14 ÓRA KÖZÖTT. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 48,— Ft

VIGILIA

A KARÁCSONY — SZÁMOMRA

- Barna Gábor: A jóhír forrása
Beney Zsuzsa: A létező hiánya
Bisztray Ádám: Találkozási pont
Csányi László: A reménység öröme
Endreffy Zoltán: Kicsinek lenni
Erdei János: Két világ találkozása
Ferencz Győző: Ünnepek utáni ünnep
Háy János: Neofita és Fosszília
Jász Attila: Triptichon: Jézus születése
Jelenits István: Egyetemes ünnep
Jókai Anna: Mit jelentek neki?
Kelényi Béla: A sötét ragyogása
Márton László: A megváltás szükségessége
Mohás Livia: A gyermek üzenete
Nemeskürty István: A pásztorok éjszakája
Petz György: ... és a gyermek
Poszler György: Mátét olvasom
Ritoók Zsigmond: „...Üdvözítő született ma nektek...!”
Sumonyi Zoltán: Szövegértelmezések
Szabó Ferenc: Az élet születése
Takács Zsuzsa: Téged mérlek, amikor az időt mérem
Tringer László: Az örök intés
Vasadi Péter: A gyermek nagysága
Varga Mátyás: Az egyetlen ünnep
Vathy Zsuzsa: Igen és nem

Következő számainkból:

- Az egyház a pluralista társadalomban*
Az egyházmegyei zsinatok időszerűsége
A laikusok szerepe a mai egyházban
Gazdaság — demokrácia — erkölcs
A nemzetiségi konfliktusok és a kereszténység
Hogyan beszéljünk ma Istenről?